BELARUSIAN FESTIVALS & EXHIBITIONS IN NEW JERSEY

Political Information Through The Language Of Art (1948-2011)

Jan Zaprudnik

Jan Zaprudnik

BELARUSIAN FESTIVALS AND EXHIBITIONS IN NEW JERSEY

Political Information Through the Language of Art (1948 – 2011)

Янка Запруднік

БЕЛАРУСКІЯ ФЭСТЫВАЛІ Й ВЫСТАЎКІ Ў НЬЮ ДЖЭРЗІ

Палітычная інфармацыя моваю мастацтва (1948 – 2011 гг.)

Belarusian Institute of Arts and Sciences
New York, 2013
Беларускі Інстытут Навукі й Мастацтва
Нью Ёрк, 2013

Copyright © 2013 by the Belarusian Institute of Arts and Sciences.
330 Park Street, Haworth, NJ 07641

Copyright © 2013 by Irene and Nicholas Dutko
Cover by Irene Dutko. Formatting by Nicholas Dutko, layout and design by Irene Dutko.

ISBN 0-9722020-1-3

Zaprudnik Jan (1926 -)
Belarusian Festivals and Exhibitions in New Jersey: Political Information Through the Language of Art (1948–2011).Somerset, NJ, 2013. XVIII + 192. Illustrations, Footnotes, Index of Names, For Further Reading.

Text in English: V-VIII, XIII-XIV, 1-78, 178-179, 182-185 192.
Text in Belarusian: IX-XII, XV-XVII, 79-177, 180-181, 186-191, 193.

Printed by Top Shelf Printing & Envelopes, LLC, 50-2 Tannery Road, Branchburg, NJ 08876. 1000 copies.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, on paper or electronically, without permission in writing from the publisher.

NOTE ON THE INSTITUTE'S SEAL (previous page and below). It bears an image of Francišak (Frantsisk) Skaryna (c. 1485-1551?), a scholar born in the city of Polatsk, Belarus. In 1517-1519, Skaryna published in Prague an annotated translation of the Old Testament into medieval Belarusian. He is at the pinnacle of Belarus's historical heritage, impacting the development of contemporary Belarusian culture and national consciousness.

Аўтарскае права ©: Беларускі Інстытут Навукі й Мастацтва, Нью Ёрк, 2013. Вокладку апрацавала Ірэна Дутко.

Макетаваньне й мастацкае афармленьне: Мікалай Дутко й Ірэна Дутко.
Устаўкі беларускіх узораў: апрацоўка Чеслава Будзькі.

Карэктура: Вялянціна Трыгубовіч

Янка Запруднік (1926 -)
Беларускія фэстывалі й выстаўкі ў Нью Джэрзі. Палітычная інфармацыя моваю мастацтва (1948-2011 гг.). Сомэрсэт, Нью Джэрзі, 2013. XVI + 186. Ілюстрацыі, спасылкі, паказьнік прозьвішчаў.

Ангельскі тэкст: сс. V-VIII, XIII-XIV, 1-78, 178-179, 182-185 192.
Беларускі тэкст: сс. IX-XII, XV-XVII, 79-177, 180-181, 186-191, 193.

.

Выдрукавана ў ЗША. Наклад 1000 экз.
Усе правы захаваныя. Для передруку часткі або цэласьці, на паперы ці электронна, патрабуецца пісьмовы дазвол ад выдаўца.

To all those who worked to popularize the name of Belarus in America

На ўшанаваньне ўсіх тых, што працавалі, каб пашырыць імя Беларусі ў Амэрыцы

It took three years of intensive work to do this book. I thank my wife Nadzia for maintaining most favorable conditions to accomplish the task. I also am grateful to Irene and Nick Dutko for their computer and art work that made this book so elegant.

На гэтую кніжку пайшло тры гады інтэнсыўнай працы. За актыўны ўдзел у гэтым праекце дзякую маёй жонцы Надзі, якая стварала спрыяльныя абставіны для пісаньня й абмяркоўваньня публікацыі. Дзякую таксама Ірэне й Мікалаю Дуткам, якія апрацавалі макет, надаўшы кнізе элегантны выгляд.

Printed with donations from: Association of Belarusians in Great Britain, Bachar H., Bakunovich L., Bartul F. A. & N. Lamanna, Bird T. E., Boskovic L. & S. Boskovic, Chanenka J. & L., Cherepanski A. & I., Cierpicki V. & I., Demkowicz M., Dubovik L. K., Hrycuk O., Kazan E.& S., Kipel A., Kipel G. & L., Kipel V., Klakotski M., Kosowski H., Krasouskaya I., Kreceuski Foundation, Kuczura A. & H., Kuzmitskaia A., Litarowich E., Malashevich Zh., Markousky E., Mierlak A., Orechwa Y. & A.,Orsa-Romano A., Pitushka E., Prantsevich A. & V., Rakuc W. & L., Romano K. & K., Romano P., Ryzy P. & L., Sankovitch A., Sapiezynski J., Shabowich S., Shybut J., Sienko M. & V., Silwanowicz Children: Andrew, Anthony, Helen King and Irene Bowers (in memory of their parents, Alexander and Nina Silwanowicz), Sniezko N. & V., Stahanovich T., Stahanovich T. (in memory of brother Lew), Stankievich W. & J., Surak L., Vantsevich V., Winicki J. & K., Winter-Zaprudnik J. & N.,Worobey C. & M., Yurevich L., Zaprudnik J. & N., Zaprudnik V.

На друк кнігі склалі ахвяраваньні: Арэхвы Ю. і А., Бакуновіч Л., Бартуль Ф. і Н. Ламанна, Бахар Г., Башковіч Л., Бэрд Т. Э., Ванцэвічы У. і С., Верабеі К. і М., Вініцкія Я. і К., Грыцук В., Дубовік Л., Дэмковіч М., Занковіч А., Запруднік В., Запруднік Я. і Н., Запруднік-Ўінтэры Н. і Дж., Згуртаваньне Беларусаў у Вялікай Брытаніі, Кажан А., Касоўская Л., Кіпель А., Кіпель В., Кіпелі Ю. і Л., Клакоцкі М., Красоўская І., Кузьміцкая А., Кучуры А. і Г., Літаровіч Л., Малашэвіч Ж., Маркоўская Л., Мерляк А., Орса-Романо А., Пітушка Э., Пранцэвічы А. і В., Ракуці Ул. і Л., Романы К. і К., Романо П., Рыжыя П. і Л., Сапежынскі Я., Сенькі В. і М., Сільвановічаў дзеці: Антон, Лена Кінг, Ірэна Баўэрс, Андрэй (у памяць бацькоў, Аляксандра й Ніны Сільвановічаў), Стагановіч Т., Стагановіч Т. (у памяць брата Лёвы), Станкевічы В. і Дж., Сьнежкі М. і В., Фундацыя імя П. Крэчэўскага, Ханенкі Я. і Л., Церпіцкія В. і І., Чарапанскія А. і І., Шабовіч С., Шурак Л., Шыбут Я., Юрэвіч Л.

MAP OF BELARUŚ

CONTENTS

Art of Informing. An Introduction – V. Kipel **XIII**
Note on Spelling of the Key Word – Belarus **1**
My Gratitude **1**
The Motive for this Publication **2**
The Subject and Why Now? **2**
Informational Imperative **4**
How Many Belarusians in New Jersey? **6**
Choirs **6**
Belarusian Cultural Traditions in America **10**
New Jersey, "One of the Most Responsive States" **10**
Folk Art in Belarus **13**
Towels **13**
Belts and Sashes **14**
Folk Costume **15**
Woodcarving **17**
Straw **18**
Belarusian Day at the World's Fair in New York City. 1964 — V. Kipel **19**
In the Time of the Cold War **20**
At an East-European Festival **21**
Growing Activity of Our Youth **21**
Belarusian Youth in New Jersey Celebrate the Bicentennial — A. Kipel **22**
The First Belarusian Heritage Festival **24**
Live! (poem) — N. Arsiennieva **27**
Thank you, America! (poem) — M. Kavyl **27**
"Through Ravages of Clashing Steel" — S. Jasien (poem) **27**
Concert and Other Events **28**
"Kupala's Eaglets" — K. Akula **30**
Advertisement of Festivals and Exhibitions **31**
The Second Heritage Festival **32**
The Third Heritage Festival **35**
Greetings **36**
Concert **36**
From the Press Reports **39**
Belarusians Establish Identity through Festival **39**
Homeward Look: Irish, Belarusian Arts Flavor Holmdel Festivities **39**
Ethnic Costumes Are Featured at Statewide Heritage Ball **40**
Franklin's Belarusians Will Whoop it Up at Jersey Arts Center **41**
Belarusians Celebrate Heritage **41**
Byrne Joins Festivities at Belarusian Fete **42**
3,000 Enjoy Festival **42**
Belarusians Show the Flags of Old and New Homelands **43**
Governor Signs Proclamation. NJ Remembers Freedom in Belarus **43**
Ethnic Groups Display a Richness of Heritage **43**

Liberty State Park Festival to Accent Ethnic Roots **44**
"Lady" a Star in Ball-Goers' Proud Heritage **45**
Heritage Fest Ball Pays Tribute to Kean **45**
The White House Letter **46**
Festivals in Liberty State Park **46**
Festival in Liberty Park — Z. Kipel **49**
Vasilok Advertises Festival **52**
Ethnic Heritage Balls **53**
At a Slavic Festival **55**
Belarusian Women at a Conference in Princeton **56**
Participation in the Statue of Liberty Jubilee **56**
Interesting Events **57**
"Deep politics of separatists" **57**
The Secret of Gov. Brendan Byrne's appearance **58**
"Do you think it's a dummy?" **59**
"I bet you're hot as hell" **59**
"Do you speak English?" **60**
"What do you do with these hairs?" **60**
"Sell me this spinner" **60**
Bast Shoes **61**
A Protest by Lithuanians Concerning the Belarusian State Emblem **62**
Common and Less than Common Dancing Challenges **63**
Slippery Floors Make for Interesting Dancing **63**
Stuck at the Dump **63**
Rooms Packed with Overnight Guests **64**
"I had to dance as a boy" **64**
Belarusian Arts Exhibitions in South River and Elsewhere **65**
Governor's Ethnic Advisory Council **68**
Greetings from President Ronald Reagan **69**
Concluding Word **73**
Footnotes **178**
For Further Reading **192**

ILLUSTRATIONS

Choir of Viachaslau Sielakh-Kachanski in DP Camp Backnang, W. Germany **7**
South River choir under Arkadz Jeviets **7**
Kalina Choir under Ksaver Barysaviets **8**
Belarusian-American carolers **10**
Lanok dancers on stage in Middlesex Park **11**
Vasilok dancers perform for TV **12**
I. Dutko and N. Rusak lecturing on Belarus **12**
"Welcome-to-our-house" doll **13**
Doll in costume and pillow **13**
Embroidered pillow **13**
Decorative towel **14**
Karavaj (wedding bread) **14**
A collection of belts **15**
Tamara Kolba weaving belt at an exhibition **15**
Three girls in traditional costumes **15**
Silwanowicz sisters in national dress **16**
Dolls perched on birch branches **16**
Examples of ceramic items **16**
Slavic Apostles, Saints Cyril and Methodius **17**
Straw-inlaid box **18**
Four dolls (straw and wood) **18**
Altar doors decorated with inlaid straw **18**
Cover of World's Fair Belarusian Day Program **19**
South River choir at the World's Fair **19**
Dancers of the Belarusian Youth Association at the World's Fair **20**
On excursion with New Jersey's State Secretary **21**
Vasilok dancers with Alla Orsa-Romano **23**
Vasilok dancing in NYC Central Park **23**
Invitation letter to the First Festival at the Garden State Arts Center **25**
First Festival poster **26**
Michael Bachar with President Ford **26**
Dance by Vasilok **28**
Eva Pashkevich and Raisa Stankevich at costume show **29**
Nina Zaprudnik and Alice Kipel at costume show **29**
Eva Pashkevich, Nadja Kudasow and Luda Rusak **29**
Vera Bartul at costume show **29**
Vasilok **30**
Lanok **30**
Concert finale **30**
Exhibit tags naming owner, item and provenance **31**
Show of costumes from different regions **31**

Second Festival poster **33**
Gov. Brendan signing proclamation of the Belarusian Heritage Day **33**
Third Festival Poster **36**
Danchyk (Bohdan) Andrusyshyn **37**
Performance by G. Gutkin, V. Novak and K. Jacevich **37**
Wojtenko children **39**
Display of regional costumes **40**
Costume show **40**
Paval Romano kicking up his heels **40**
Merriment under the tent **40**
Vitaut Kipel and Gov. Brendan Byrne **43**
Belarusian-American group in flag parade at Liberty State Park **44**
After flag parade in Liberty State Park **45**
Letter from the White House **46**
Olga Korbut visiting Belarusian exhibition **47**
Belarusian tables at multi-ethnic arts and crafts exhibition **48**
Serge and Valentina Rahalewicz with their children in Palessie outfits **48**
Nina Zgirski **49**
Senator Frank Lautenberg visiting Belarusian exhibition **50**
Parade at Liberty State Park train station **51**
Demonstration of belt weaving **52**
H. Bachar and V. Tumash, Jr. **53**
Display of one of the crafts tables **53**
At an ethnic ball with Steve Richer, governor's representative **54**
Participants at a ball, including the Vasilok dance group 54
Irene Dutko receiving award **55**
Participants in the Parade of Dress at an ethnic ball **55**
Belarusian-Americans at an ethnic ball **55**
Vasilok group **57**
Nadja spinning **60**
Men learning the ropes **61**
Belarusian exhibition in Pennsylvania **62**
Some of the artists who participated in the show **65**
Exhibition hall in South River **65**
Participants in dress show in South River **66**
Lanok performing at South River Festival **67**
Letter from President Reagan **69**
Leonid Surak and Gov. James Florio **72**
Irene Dutko and Jane Burgio, NJ Secretary of State **72**
St. Euphrosynia Church and Civic Center in South River **73**
Jan and Vitaut relieving stress **75**
Map of Belarus **76**

ЗЬМЕСТ

Пра Беларусь са сцэны, на выстаўцы (уводнае слова) – В. Кіпель **XV**
Падзяка **79**
Мэта публікацыі **79**
Пра што аповед? **80**
Здымкі – трывалыя сьляды кволай памяці **82**
Інфармацыйны імпэратыў **83**
Штат Нью Джэрзі **86**
Колькасць беларусаў у Нью Джэрзі й ЗША **87**
Харавая дзейнасьць **88**
На сусьветным кірмашы ў Нью Ёрку **92**
Час «халоднай вайны» **95**
«Расьце дзейнасьць нашае моладзі» **96**
У міжнацыянальным канцэрце **97**
У інтэрнацыянальным фэстывалі **98**
25-годзьдзе Арганізацыі Беларуска-Амэрыканскай Моладзі **98**
Першы фэстываль у Цэнтры Мастацтваў **99**
Рэкляма фэстываляў і выставак **102**
Прывітаньне ад прэзыдэнта ЗША **102**
Жыві! (верш) – Н. Арсеньнева **103**
Дзякую, Амэрыка! (верш) – М. Кавыль **104**
*** (верш) — С. Ясень **104**
Фэстывальны дзень. Укладаньне праграмы **104**
Канцэрт **106**
Паказ народных касьцюмаў **109**
Выстаўка мастацтва **110**
Сувэніры **110**
Кніжны стэнд **110**
Беларускія стравы **110**
Вечарына **110**
Мае ўражаньні ад фэстывалю – А. Клёнаў **110**
Купалаўскія «арляняты» – К. Акула **114**
Другі фэстываль у Цэнтры Мастацтваў **114**
Што гэта – фэстываль **115**
Паказ беларускага народнага адзеньня **117**
Удзельнікі паказу вопраткі **117**
Канцэртная частка **117**
На Сусьветным Жаночы сэкстэт “Гоман” **118**
Прывітаньне ад беларусаў з Аўстраліі **118**
Рэакцыя з Польшчы **119**
Тамара Стагановіч-Кольба й паказы народнага адзеньня **119**
Палітычны аспэкт фэстываляў **120**
Беларускімі фэстывалямі зацікавіліся ў Менску **122**
Трэці фэстываль у Цэнтры Мастацтваў **123**

Наш фэстываль (верш) – Н. Арсеньнева **124**
Праклямацыя Дня Беларускага Фэстывалю **124**
Канцэртная праграма. І дождж, як з цэбра **125**
Дзейнасьць на пляцы **128**
Фэстывальнае рэха ў СМІ **130**
Беларусы сьцьвярджаюць фэстывалем свой ідэнтытэт **131**
З поглядам на Бацькаўшчыну **131**
Беларусы Фрэнкліну прагрымяць у ньюджэрзійскім Цэнтры Мастацтваў **132**
Беларусы ўшаноўваюць спадчыну **133**
Бэрн далучаецца да ўрачыстасьцяў беларускага фэствывалю **133**
3000 гледачоў цешацца фэстывалем **134**
Беларусы вывешваюць сьцягі старое й новае бацькаўшчын **134**
З прыватных лістоў **135**
Ліст зь Белага Дому **136**
Фэстывалі ў штатным Парку Свабоды **137**
Беларуская пральля на тэлебачаньні **138**
Фэстываль у Парку Свабоды. Год 1980 **140**
Фэстываль у Парку Свабоды. Год 1981 **142**
"Васілёк" у рэкляме фэстывалю **145**
У Парку Свабоды. Год 1983 **145**
На славянскім фэстывалі **147**
Беларускія жанчыны ў Прынстане **148**
Удзел у юбілеі Статуі Свабоды **148**
Цікавыя здарэньні. "Ці ты думаеш, што гэта чучала?" **149**
"Магу йсьці на заклад, што Вам пякельна горача." **150**
"Ці Вы гаворыце па-ангельску?" **150**
"Што Вы робіце з гэтымі валасамі?" **150**
"Продайтэ мэні цэ вэрэтэно." **151**
Лапці **151**
Пратэст летувісаў **152**
"Глубокая политика сепаратистов" **153**
Таямніца прыезду губэрнатара **153**
Этнічныя балі **154**
Англамоўна-прэсавае рэха **157**
Народныя касьцюмы на штатным этнічным балі **158**
Губэрнатар падпісвае праклямацыю **158**
Этнічныя групы паказваюць багацьце спадчыны **159**
Фэстываль у Парку Свабоды падкрэсьлівае этнічныя карані **159**
Статуя Свабоды – зоркаю для ўдзельнікаў балю **160**
Этнічны баль на ўшанаваньне губэрнатара Кейна **160**
Т. Стагановіч-Кольба пра маму, кветкі, паясы й іншае **160**
Выстаўкі беларускага мастацтва ў Саўт Рывэры ды іншых месцах **164**
Этнічная Рада штату Нью Джэрзі **168**
Прывітаньне ад Прэзыдэнта Рэйгана **174**
Заключнае слова **175**
Спасылкі **180**

ІЛЮСТРАЦЫІ

Вітаўт Кіпель **XVII**
Хор Аркадзя Еўца **88**
Вячаслаў Селях-Качанскі з харыстамі й студэнтамі **88**
Злучаны хор на Сусьветным кірмашы ў Нью Ёрку **91**
Ньюёркскі хор і ягоны кіраўнік Міхась Тулейка **91**
“Васількі” на Сусьветным кірмашы ў Нью Ёрку **92**
Беларуска-амэрыканская моладзь у танцы “Крыжачок” **93**
Янка Запруднік абвяшчае нумары канцэрту **93**
Дэлегацыя ў губэрнатара Брэндана Бэрна **94**
Калядоўшчыкі – носьбіты традыцыі **95**
Удзельнікі 17-га зьезду АБАМ **97**
Рэкляма ў штодзёньніку “Новое Русское Слово” **99**
Штатны Цэнтар Мастацтваў у Голмдэле **100**
Афіша першага фэстывалю ў Цэнтры Мастацтваў **101**
Прывітаньне ад Прэзыдэнта Джэральда Форда **102**
Злучаны хор пад кіраўніцтвам Дз. Верасава **103**
“Васілёк” на першым фэстывалі **105**
Танцы “Васілька” **106**
Мікалай Стрэчань **107**
Паказ адзеньня каля Цэнтра Мастацтваў **107**
Удзельнікі фэстывалю перад вечарынай у Саўт Рывэры **108**
Водгукі друку на першы фэстываль **109**
Артыкул пра фэстываль у саўтрывэрскай газэце **113**
Білборд з рэклямай фэстывалю **115**
З губэрнатарам Брэнданам Бэрнам **121**
“Васількі” на генэральнай пробе **127**
Мікола Шуст **129**
Узоры народнай вышыўкі **129**
Дэманстрацыя традыцыяў пад шатром **129**
Перадвыбарны значок за Рэйгана **137**
Паказ традыцыі беларускага вясельля **139**
Сталы з мастацкімі вырабамі **140**
Надзя Кудасава ў тэлевізійных навінах **140**
Прыемна расслабіцца пасьля фэстывальнага дня **141**
На парадзе нацыянальных сьцягоў **143**
На фэстывалі ў Парку Свабоды **144**
Пралкі двух пакаленьняў **144**
Выстава беларускага народнага адзеньня **145**
Др. В. Кіпель дзякуе Галіне Бахар і Наце Русак **146**
Надзя Кудасава зь беларускім сьцягам **146**
Губэрнатар Т. Кейн на фэстывалі **147**
На шматэтнічнай выстаўцы ў Пэнсыльваніі **152**
Пагоня. Малюнак М. Купавы **153**

Раіна Сямёнава на паказе народнай вопраткі **154**
Супольны здымак на этнічным балі **156**
На этнічным балі ў Эдысане. 1987 г. **156**
На этнічным балі ў Эдысане. 1988 г. **157**
Стэфанія Каранеўская **161**
Пояс “Бруклінскі мост удзень і ўначы” **162**
Царква сьв. Еўфрасіньні Полацкай у Саўт Рывэры **164**
Прадстаўнікі беларускай місіі ў ААН на выставе ў Саўт Рывэры **166**
Сталы з мастацкімі вырабамі **166**
Хор царквы сьв. Еўфасіньні Полацкай на сьвяткаваньні
Дня Незалежнасьці Беларускай Народнай Рэспублікі.
Праграму вядзе Міхась Бахар **166**
Прывітальны ліст ад Прэзыдэнта Рэйгана **174**
На парадзе ў Саўт Рывэры **175**
Фэстывальны танец у Саўт Рывэры **175**

ART OF INFORMING
An Introduction

Information is disseminated and absorbed on many levels and using a variety of tools. Providing information about Belarus has for centuries been a complicated endeavor and remains so today. This latest work enlists folk art to help tell the story in an easily accessible manner.

"Conceptualizing Belarus," is how I entitled the first chapter of my book "Belarusans in US" (1999). The purpose behind such a heading was to focus the reader's mind on concepts, presumably known to him/her, such as places, names, events, and to retrieve from the reader's intellectual storage, a feeling that he/she has knowledge about Belarus, even though he/she does not necessarily associate it with that country.

Using a different vehicle, by presenting from a stage or at an exhibition hall "the beautiful things": Belarusian music, songs, dances, embroidery, cuisine, and supplementing such a show with a friendly chat, one achieves similar results – one provides information about Belarus. Some is vaguely familiar to the audience, while other information is new, but it is all quite tactile versus academically conceptual.

Obviously, the ideal result is achieved, i. e., maximum information about Belarus is provided when both techniques are available and used. The academic and intellectual concepts enhance the artistic and vice versa.

The present book, innovative in Belarusian-American documentation, not only surveys Belarusian artistic activities, but it also underscores the fact that, due to performances and exhibits, thousands and thousands of Americans from all walks of life became knowledgeable about Belarus. Importantly, the book accurately documents (as one would expect from a historian), but it is also a teaching tool in and of itself (as one would expect from a professor).

The publication was initiated and finalized by Dr. Jan Zaprudnik, who has been closely involved in numerous techniques of Belarusica information : he has authored several books, was a lecturer, political analyst, "community organizer" and yes, yes, a performer-singer (many, many years back, Jan Zaprudnik and Vitaut Kipel, life-long friends, were members of the Belarusian student choir in Belgium under the leadership of Prof. Mikola Ravienski and toured extensively with performances through Western Europe). Thus, based on wide experience, the analyses and commentaries expressed in the book are authoritative and instructive.

The artistic approach to information dissemination has numerous

advantages over the "academic-bookish" method. It immediately reaches large audiences and crowds, it stimulates almost instantaneous reaction in the media, it is repeatable and it generates numerous "informants." In fact, each singer, dancer, etc., becomes a Belarus informant. And, their audiences, to a lesser degree, also become informants.

Certainly children and grandchildren of the original performers, depicted in the book, having this illustrious volume in hand, can tell their peers, neighbors and friends about Belarus and their forefathers. Through this book, the original vehicles – the performers and shows – live on.

The personal contacts, which this book memorializes and facilitates, are important and very lasting. From my own involvement in Belarusica, I must share a story which highlights the people-to-people approach. While working on the New York City Encyclopedia (1995), one of the editors, Dr. Peter Eisenstadt, noticed that there was no name "Belarusians" under the rubric "Ethnic groups." This must be an oversight, commented Dr. Eisenstadt, for I definitely know that there are Belarusians in the city – my immediate boss at the New York Public Library (meaning V. K.) was a Belarusian-American (Peter Eisenstadt worked for several years at the NYPL). He called me, and an article on Belarusians for the NYC Encyclopedia was secured and authored by V. K. in the first edition and by Liavon Yurevich in the 2010 edition. So much for the personal contacts.

In addition to being a quality reference tool on Belarusian post WW-II showmanship in the United States, this pictorial volume is certainly an excellent piece of memorabilia for family archives: an array of photographs will remind younger family members about their parents and grandparents as folk-dancers and singers. It is entirely possible and desirable that the publication will inspire younger generations to do a similar deed for Belarus.

Dr. Jan Zaprudnik reflects at the end of his concluding remarks that stage activities contributed to an understanding of the political aspirations of the Belarusian nation to achieve an independent Belarusian Democratic State. I totally concur with such a view and, on my part, will say the following: I hope that the new wave/waves of immigrants from Belarus will follow in the footsteps of their predecessors – be informants about Belarus in these United States of America.

Vitaut Kipel

ПРА БЕЛАРУСЬ СА СЦЭНЫ, НА ВЫСТАЎЦЫ
Уводнае слова

Калі ў Злучаных Штатах Амэрыкі ў 1923 годзе ў горадзе Чыкага адбыўся арганізацыйна-ўстаноўчы зьезд беларускіх эмігрантаў, на якім была заснаваная Беларуска-Амэрыканская Нацыянальная Асацыяцыя – першая масавая беларуская арганізацыя ў ЗША, – заключнай часткай зьезду быў канцэрт, які прайшоў зь вялікім посьпехам. Вывучаючы беларускую эміграцыю ў Амэрыцы, мне даводзілася бачыць у архівах праграмкі канцэртаў з 1920 і 1928 гадоў. Прыпушчаю, што тагачасныя беларускія лідэры ў Амэрыцы – Язэп Варонка, Антон і Янка Чарапукі, Сьцяпан Бубешка й іншыя – разумелі важнасьць беларускай эстрады, як спосабу інфармаваньня пра Беларусь, пісалі аб гэтым у друку, аднак у той пэрыяд не хапала мастацка-музычных сілаў, каб разгарнуць канцэртную дзейнасьць.

Карэнным чынам зьмянілася сытуацыя ў лепшы бок, калі па Другой сусьветнай вайне пачалі прыяжджаць у Амэрыку іміграны новае хвалі. Былі гэта сьведамыя беларусы, перакананыя антыкамуністы, апантаныя ідэяй інфармаваць сьвет пра паняволеную Беларусь. Часта, толькі ступіўшы на бераг з карабля, не ўладкаваўшыся з працай, жыльлём, яны засноўвалі свае арганізацыі, знаходзілі ў грамадзкіх памешканьнях месца для танцавальных гурткоў, хораў, каб пасьпець выступіць на "інтэрнацыянальных" фэстывалях "ад Беларусі". Бытавыя справы былі для іх, здаецца, другараднымі, а на першым пляне стаяла "беларуская справа". Бясспрэчна, яны – тыя з паваеннае хвалі іміграцыі – былі інакшыя ад землякоў-папярэднікаў: яны былі незалежнікамі.

Пра беларускую рэпрэзэнтацыйную дзейнасьць у Амэрыцы якраз тае паваеннае хвалі іміграцыі перад Вамі, чытач, і новая кніга. Ініцыятар-стваральнік публікацыі, др. Ян Запруднік, ведамы як гісторык, беларусавед, журналіст, аўтар сотняў аналітычных артыкулаў, улучна з допісамі ў "Нью Ёрк Таймс", рэпартажоў, аўтар вызначальных кнігаў пра Беларусь — Belarus at a Crossroads in History (1993), Historical Dictionary of Belarus (1998, 2007) – у гэтай публікацыі дакумэнтуе й ацэньвае эстраднавыставачную дзейнасьць беларусаў-амэрыканцаў як адной зь вядучых акцыяў у пашырэньні інфармацыі пра Беларусь сярод амэрыканцаў.

Відавочна, што гэтая кніга-альбом (тэрмін абаснованы й цал-

кам адпаведны) важная, піянэрская праца зь некалькіх гледзішчаў. Па-першае, візуальна-фатаграфічна дакумэнтуецца дзейнасьць мастацкіх калектываў, хораў ды танцавальных гурткоў з сотнямі ўдзельнікаў у нацыянальных строях пры цудоўных стэндах-стоішчах у розных мясьцінах рэгіёну найбольшае канцэнтрацыі паваенных беларускіх эмігрантаў, а таксама нашчадкаў ранейшых прыбыльцаў зь Беларусі ў ЗША. Быў гэта пэрыяд – 1960-я – 1970-я гады – калі ў штаце Нью Джэрзі дзеілі чатыры беларускія прываслаўныя прыходы. Па-другое, альбом гэты – выдатны даведнік як для амэрыканскіх публічных бібліятэкаў, гэтак і для сямейных збораў-архіваў, дзе маладзейшыя змогуць паглядзець, прыпомніць або даведацца пра татаў-мамаў, а часам і дзядоў-бабак, калі тыя сьпявалі, танцавалі на сцэнах тэатраў, у каледжах, парках, на фэстывалях, ушаноўваючы й амэрыканскую культуру, і беларускую, пашыраючы пры гэтым шчодра інфармацыю пра Беларусь.

Меў аўтар, мой сябар зь юнацкіх гадоў, яшчэ й іншую думку, якую я горача-горача вітаю, а менавіта – каб гэтая кніга паслужыла стымулам да працы навейшым імігрантам зь Беларусі, сёньняшнім уцекачам ад лукашэнкаўскага зацісканьня свабоды й нацыянальнае культуры ў Беларусі. А пажваўленьне беларускае культурнае дзейнасьці ў Злучаных Штатах зусім магчымае. Ёсьць сярод новых імігрантаў ці мала й артыстаў, і сьпевакоў, і музыкаў, і мастакоў, і патэнцыяльных арганізатараў. Патрэбная толькі ініцыятыва, жаданьне, высілак і адказнасьць сумленьня перад краінай, у якой вытокі роду. Амэрыка – край свабоды, тут няма ні гаркамаў, ні райкамаў, ні чыноўніцкай “апекі” – тут рабі сам. Адчувай патрэбу перад самім сабой, а суродзічы сьвяткаваць прыдуць.З майго дасьведчаньня ў справе дакумэнтаваньня гісторыі беларускіх імігрантаў у ЗША прыпамінаецца такое. Робячы ў 1972 годзе інтэрв’ю з Аляксандрам Калоткам – ён эміграваў з Наваградчыны у 1908 годзе – я пачуў ад яго такое:

“Калі я пасьля побыту-агляду на Эліскім абтоку (Ellis Island) прыехаў у горад Ньюўарк у штаце Нью Джэрзі ды папытаўся, як мог, паліцыянта, як мне дабрацца да раёну, дзе жывуць землякі, то паліцыянт, падбіраючы ангельскія словы, адказаў мне прыблізна так: прайдзі па вуліцы кварталаў зь дзесяць і прыслухоўвайся. Як пачуеш сьпеў, дык там і жывуць твае землякі.” Мяркую, што любоў да сьпеву, як у тых землякоў у Ньюўарку, так і ў сёньняшніх іміграантаў – можа быць і ў нашых генах, што будзе гарантам будучым хорам, калі знойдуцца энтузіясты-арганізатары.

Заключнае слова ў сваёй новай кнізе др. Ян Запруднік заканчвае выказваньнем думкі, што, магчыма, мастацка-эстрадная дзейнасьць беларускіх эмігрантаў у ЗША паўплывала, разам зь іншымі фактарамі, на зразуменьне амэрыканскімі палітыкамі жаданьня беларускай нацыі стварыць сваю незалежную дэмакратычную дзяржаву.

Я асабіста вельмі прыхільны да пазытыўнага пагляду на такое выказваньне. Маючы частавата дачыненьне з палітыкамі на розных узроўнях, я адчуваў, як выраблялiся пагляды на Беларусь пад узьдзеяньнем беларусаў-амэрыканцаў. Прыпамінаецца такое: калі ў 1972 годзе Прэзыдэнт Рычард Ніксан толькі што выйшаў пераможцам на выбарах, у Белым Доме адбылося прыняцьцё для актывістаў выбарчае кампаніі. Запрасілі туды й мяне разам з Зорай, маёй жонкай, бо я быў моцна ўцягнуты ў перадвыбарчую дзейнасьць. Калі нас знаёмілі з Прэзыдэнтам Ніксанам як прадстаўнікоў беларускай дыяспары, то, стаяўшы за намі, Джордж Буш старэйшы – тады амэрыканскі амбасадар у ААН – шапнуў нам, што хоча з намі пазнаёміцца, пагаварыць. Ясна, мы згадзіліся й правялі ладна часу ў гутарках. І тады ў Белым Доме, і ў пазьнейшых сустрэчах мова ішла заўсёды пра Беларусь: амэрыканскі палітык быў зацікаўлены ў беларускім гледзішчы на стан рэчаў. Ды што мне асабліва запамяталася, дык гэта Бушава зацікаўленьне беларускім пытаньнем, калі ён, быўшы кандыдатам у прэзыдэнты, на сустрэчы ў Кліўлендзе пры беларускім стэндзе ў выставачнай галерэі "Аркейд" (Arcade), ізноў дэтальна распытваў пра Беларусь. Паўтаруся: думка Яна напэўна правільная: беларуская мастацка-выставачная дзейнасьць у ЗША дапамагла Беламу Дому зразумець імкненьні беларускай нацыі да дзяржаўнай незалежнасьці.

Заканчваючы гэтае ўводнае слова, мне прыемна ўсьведамляць, што яшчэ адна дзялянка беларускай дзейнасьці ў ЗША задакумэнтаваная ды, спадзяюся, станецца стымулам для далейшае працы.

Вітаўт Кіпель

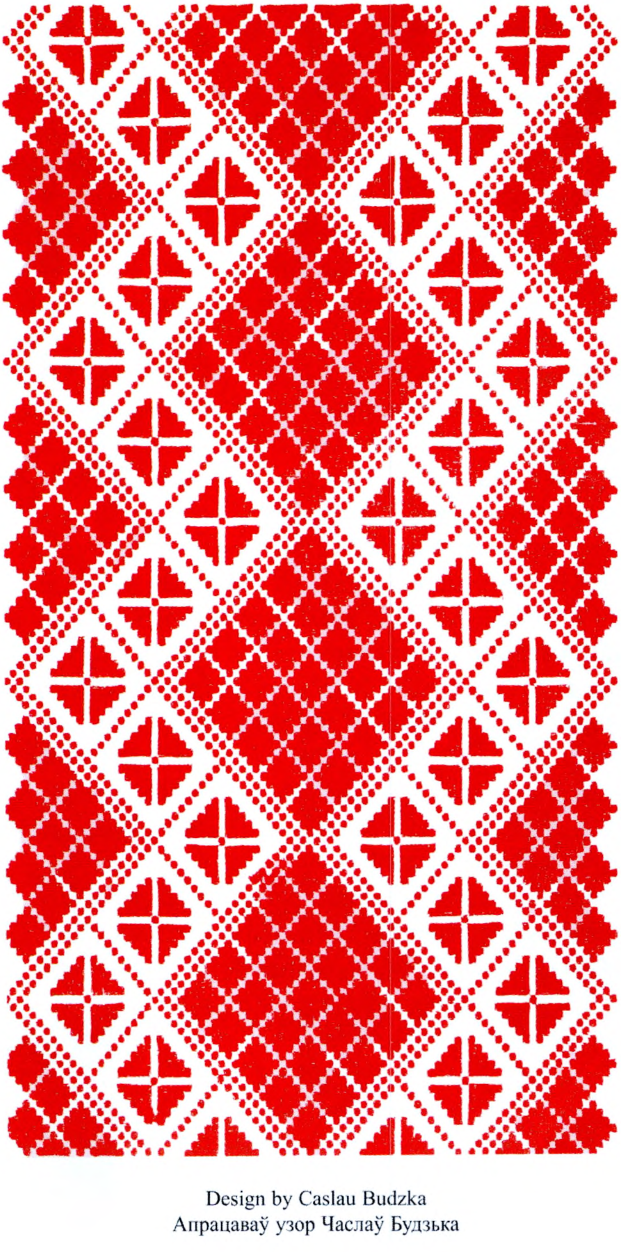

Design by Caslau Budzka
Апрацаваў узор Часлаў Будзька

BELARUSIAN FESTIVALS & EXHIBITIONS IN NEW JERSEY

Political Information Through the Language of Art (1948 - 2011)

This book is bilingual. However, the English and Belarusian texts, although parallel in content, are not identical.

Note on spelling of the key word - Belarus: In the past, the name of the country, BELARUS (adjective, Belarusian, with one s), had been spelled in different ways: Byelorussia, Belorussia, or Bielarus. To diminish confusion, I have unified the spelling by using the contemporary form — Belarus, Belarusian — in excerpts where it was used in previous forms (with the exception of bibliographic titles).

My Gratitude

Numerous people contributed in different ways towards the collaborative effort in preparation of this book. This help came in the forms of memories passed, pictorial history as well as technical and editing support.

In preparation of this book I used the ample recollections and archival assemblage of my wife, Nadja Zaprudnik (maiden name Rahalewicz, and formerly Kudasow). Information, documents and photographs were also provided by Vitaut Kipel, Irene Rahalewicz Dutko, Nicholas Dutko, Alla Orsa-Romano, Natalia Gernat (Rusak), Luda Grant (Rusak), Vera Zaprudnik, Alex and Nina Silwanowicz, Helen King (Silwanowicz), Liza Litarowich, Rev. Ihar Labatsevich, Nadzia Zankavich, and Barys Daniluk. Irene Dutko, Vera Zaprudnik, Natalia Rusak, Thomas Sheridan, Ihar Kazak, Thomas E. Bird, Tamara Warancow and Robert Cupryk contributed to the editing of the English-language part of the book. Andrus Padleski helped in transferring the Belarusian-language part of the book into publishing software for formatting. The book layout, design, and formatting were done by Nicholas Dutko and Irene Dutko.

I sincerely thank all of them for their valuable input and recognize their co-authorship.

THE MOTIVE FOR THIS PUBLICATION

- To preserve and honor the memory of Belarusians who came to America after World War II and worked devotedly towards spreading information among Americans about their country of origin, Belarus, one of the constituent republics of the Soviet Union until 1991 and since then an independent state.
- To show how Belarusian folk art became a medium for the newly arrived immigrants who strived to disseminate their political views and facts about their homeland.
- To illustrate how the American way of life gives each ethnic group a chance to preserve its cultural heritage and, by doing so, advance acculturation of American society.
- To provide social and political scientists with additional evidence for their analyses of the national identity of Belarusians.

The Subject and Why Now?

Herein is the story of the concerted efforts by Belarusian-Americans in the state of New Jersey to popularize, by means of folk festivals and art exhibitions, the name of Belarus during the second half of the last century and beyond. The ultimate goal of their endeavor was to bring to the attention of the American press and politicians the fact of the tyrannical subjugation of Belarus by communist Russia and Belarus's continued struggle for independence and democracy. Why New Jersey? Because this state is one of the most exemplary in terms of Belarusian-Americans' informational propagation due to their number and the favorable disposition toward them by state authorities. To be sure, similar activities took place in many other states where post WW II immigrants from Belarus had settled — especially in Ohio, New York, Illinois, Michigan, and California — but New Jersey stands first among them.

Much of what had been going on in New Jersey and other states in terms of folk festivals and folk art exhibitions has subsided in recent decades as a consequence of major changes both in Eastern Europe and within the Belarusian diaspora in America. First of all, Belarus of today (2010), although suffering under homemade authoritarianism, has been an independent state since 1991. Its name has become much more familiar among informed Americans today than it was during the years of the Cold War. New cybertechnology enables one to learn easily about the country. Secondly, the gradual attrition of the older generation,

those who organized festivals or participated in them, leaves younger Belarusian-Americans without a source to transfer knowledge of what occurred twenty to thirty years ago. Also the ability to organize and take part in events is impacted by a limited decentralization of the community as the result of children of original members moving farther from the churches (which serve as meeting places). And finally, newcomers to this country from post-Soviet Belarus are almost totally unaware of the informational activities organized in America by their predecessors. All of this calls for a look back to see how folk art was used, subconsciously to a degree, as a tool of politics. This publication reveals the immense role of folk art, not only as an expression of the national soul, but also as a communicative vehicle for new settlers in a country whose language they had not yet mastered.

Finally, the book demonstrates the atmosphere of freedom enjoyed in America by ethnic groups in efforts to preserve and popularize their cultural heritage. This freedom is a dynamic factor contributing to the socio-political stability of the United States, as well as to the diversity and richness of American culture. The history of Belarusian festivals also testifies to the American political world's favorable reception of the idea of a free and independent Belarus; something that has not lost its potency in present-day official and unofficial relations between the United States and the Republic of Belarus.

The saying goes that a picture is worth a thousand words. They also say it is better to see one time than to hear a hundred times. Psychologists validate these adages by claiming that about seventy percent of the information we store in our brain is acquired visually. All of this underscores the value of the illustrations in this book. Furthermore, the illustrations reveal the beauty of Belarusian folk costumes as well as the elegance and pride of the dancers and choir singers who wore them.

Over the last half century a mass of pictures has been accumulated reflecting our past cultural activities in times when we, as a community, had been more active and demographically much younger. Many of these silent and colorful witnesses are lying around in albums or envelopes, waiting to be discarded. It is important, therefore, to dig the most interesting and edifying of them out from the archives. They will tell us about inspiring facts in the lives of our predecessors, post-World War II immigrants to this country. These bits of the fading collective memory will evoke images of past deeds, of our common Belarusian history, and of our enduring national spirit. They testify to our predecessors' unfailing love of their native country, Belarus. The

idea of a free and independent Belarus inspired them and gave them perseverance.

Dr. Alla Orsa-Romano, the founder and director of the dance group Vasilok (corn flower) told me once how she maintained the endurance of her dancers when they were fatigued from rehearsals and performances: "I used to say to them, 'You aren't doing it for me, you do it for Belarus,' and complaints died off." Similarly, other participants in festival activities who sacrificed their time and money for travels, rehearsals, performances and other tasks did all of this in the name of Belarus. They all deserve to be honored and remembered, especially because their ideas of an independent and free Belarus found their assertion, albeit partial, in the events of the early 1990s. In summary, the history of festivals testifies to:

- the spiritual bonds of Belarusian post-WW II settlers in America with their country of origin;
- their efforts to call attention of the American public to the cultural beauty and political enslavement of their Old Country by Russian imperial communism:
- the ability of Belarusian immigrants to imbue their children (who became performers) with the passion and dedication to the freedom of a country they had not yet seen.

If one agrees that each new generation of a nation is an afterlife of forebears, then the description of cultural and informational activities of Belarusian-Americans is a testimony to an intrinsic generational unity of the Belarusian people as well as to the historical continuity of the Belarusian nation.

Informational Imperative

Political immigrants, because they are political, feel a compulsion to inform the citizens of their new land about the cause for their emigration. The very first questions they hear upon arrival are: What country are you from? Why did you leave? How is life in your homeland? And the political émigré's conscience dictates that he or she is as informative as they can be with their limited knowledge of the new language. The deeper the émigré's conviction that his native country is suffering from injustice and oppression, the greater is his duty to inform. The new settler has to explain the situation in his homeland not only in conversations at work, but also in encounters with politicians

and government officials of the new land. He has to overcome his inability to communicate, and voice, the best he can, his grievances.

This book is about the ways Belarusian-Americans of the post-WWII immigration overcame their communication challenges in the New World to realize their patriotic impulse and tell their story. It should be noted that before their arrival in America, they had gone through the crucibles of the Polish, Soviet Russian and German regimes. America was for them a land where, in an environment of liberty, they could use their life experiences and present their cultural heritage and dreams for a better Belarusian future to an American audience.

On the eve of their exodus from Western Europe, in 1948, the Belarusian émigré newspaper Baćkaŭščyna (*Batskowshchyna* = homeland, fatherland), published in Munich, Germany, reminded those who were leaving for overseas: *There is no more important task for today than* the ***spread of information.*** *Even the problem of emigration itself is secondary, because we do not emigrate simply to find a peaceful place with a middle-class comfort and to make a living by conscientious work, but* ***only to fulfill those tasks that we must perform for our nation and our state*** (emphasis added - J.Z.). With such an understanding of "the spread of information," the impulse was embedded to inform Americans about Belarus. To achieve this goal, the new settlers found an effective resource in their folk art — songs, dances, artifacts and cuisine — this universal medium of inter-ethnic and international communication.

One primary and exacting task was to explain to Americans what kind of country Belarus was, at that time officially called "Byelorussia" ("Byelo-" meaning "white"). People, who heard the name for the first time, wondered how Byelorussia differed from Russia. The explanation was difficult and complicated terminologically. In English, besides the official name of the country (a member of the United Nations since 1945), there were several others: White Russia, White Ruthenia and even Byelo-Ruthenia. The confusion deepened when some Americans mistook "Byelorussians" for "White" Russians (defenders of the Tsar in Russia's Civil War of 1918-1920). In most cases the American novice to East European history was left with an impression of having heard about "some kind of Russians." The concept was further complicated by the fact that Americans equated the Russian dominated Soviet Union with Russia itself, taking Belarus for a region of Russia. Add to that the fact that many Russians themselves perpetuate the notion that Belarusians are the same as Russians.

My former high school teacher and later co-worker at Radio Liberty, Anton Adamovich, used to say, alluding to the constant misidentification by Americans of Belarus as part of Russia: "This rashka (literally = snout, muzzle) is a tremendous obstacle for us to be understood." This is why the decision by the government of the independent Republic of Belarus to abandon the name "Byelorussia" and spell it BELARUS in English was of paramount importance.

How Many Belarusians in New Jersey?

This question, strictly speaking, is unanswerable because the very definition of "Belarusian" in many instances is impossible. For example, how does one categorize children in ethnically mixed marriages? According to the mother's side or the father's? Additionally, some descendants of immigrants from Belarus, due to their Christian Orthodox or Roman Catholic confession (popularly described as "Russian" or "Polish" faiths), labeled themselves — confusing religion and nationality — as "Russians" or "Poles," accordingly.

The author(s) of the 1965 brochure published by the New Jersey chapter of the Belarusian-American Association, having stated that there are "hundreds of thousands" of New Jersey residents with Belarusian roots, acknowledged that it is very difficult to talk about them in terms of statistics. Consequently, the numbers of Belarusians (or rather Belarusian-Americans) in New Jersey vacillate in published sources between 5,000 and 65,000. Take your pick. My friend, Dr. Vitaut Kipel, author of several studies on Belarusians in the USA, went to great lengths in one of his books to explain this statistical conundrum.[1]

Choirs

The Belarusian poet Maksim Tank gave his countrymen who were departing for foreign lands some advice: "Take your songs along with you..." And so they did, even during the horrible years of the German occupation in 1941-1944.

When World War II came to its ruinous end in 1945 and thousands of Belarusians found themselves in DP camps in West Germany, the first thing they did was organize their cultural lives, including choirs. Several years later, many a member of those choruses immigrated to America and found themselves in New Jersey living close to one

another. Personal contacts and cultural organizations were re-established quite naturally. Already, by March 1948 a group of patriots, with Barys Kit at their head, organized a celebration in South River, NJ of the 1918 proclamation of Independence of the Belarusian National Republic. A small mixed choir, accompanied on piano by Ksavery Barysaviets,[2] sang at the ceremony. The choir gradually grew and by 1950 was about forty-strong. Arkadz Jeviets and Viachaslau Sielakh-Kachanski became their alternate conductors, succeeded by Dzimitry Weresow in the latter part of the 1950s. The choir performed many times before multiethnic audiences both in New Jersey and New York City. On each occasion listeners were informed about the prove-

Choir of Viachaslau Sielakh-Kachanski in DP camp Backnang, West Germany, in 1949.
Choir director and accordion accompanist, Alimp Mialientsyeu, sit in the center.

South River choir under Arkadz Jeviets.

nance of the chorale, the far-away nation of Belarus, enslaved by Russian communism. In 1956, thanks to the support of the Belarusian community, the choir was able to issue a record including twenty-two songs from its repertory.

In 1963, Ksavery Barysaviets, at the suggestion of the Belarusian Congress Committee of America, organized a women's choir, Kalina (guelder rose), numbering twenty eight singers. One of them, Liza Litarowich, designed and sewed elegant long white dresses embroidered with Belarusian folk motifs for the choir. The choirs' first performance took place in Shack's Hall on South River's Whitehead Avenue in the fall of 1963 and was enthusiastically greeted by the audience. On the 21st of June, 1964, Kalina demonstrated remarkably its singing artistry at the World's Fair Belarusian Day concert in New York City. The choir's soloists were Renia Kosciuk, Ludmila Machniuk, Halia Pietysh and Ludmila Litarowich.

Choir Kalina whose singers were: Sonya Artishenko, Natalla Barysaviets, Luba Bachar, Ania Brezhneva, Valia Wojciechowski, Halina Warancow, Tamara Warancow, Maryja Wojtenko, Pasha Vysotski, Ira Zankavich, Nadzia Zankavich, Valentina Kaminkow, Helia Karanieuski, Renia Kosciuk (soloist), Valentina Lapitzki, Liza Litarowich, Luda Litarowich, Maria Litarowich, Luda Machniuk (soloist), Nona Machniuk, Ludmila Rudek, Marguerita Rudek, Maria Troicki, Aleksandra Shulzytski, Stasia Shumski, Katsia Jacevic.

By its tenth anniversary the chorus had thirty-five concerts on its ledger, and its repertory included seventy Belarusian songs, both folkloric and composed. Twenty-seven of them were cut on two records published by the Belarusian Publishing Society in South River (Barys

Shchors, also spelled Scors, chairman). Thirty songs were recorded on tape by Radio Liberty which aired its programs into the Soviet Union in various languages of the empire, including Belarusian.

Both choirs, one mixed and one womens' (Kalina), stopped performing by the beginning of the 1980s due to the departure of their leaders and some members. Apart from the two chorales mentioned above, in the early 1950s there was also a choir founded by the Belarusian Christian Orthodox Church of St. Euphrosynia in South River, New Jersey. Many of its singers, women and men, also sang in either of the two other choirs during their existence. When those two choirs stopped performing, the church chorus remained, and on numerous occasions sang before lay audiences. Its conductors were (in chronological order): Arkadz Jeviets, Viachaslau Sielakh-Kachanski, Dzimitry Weresow, Auhien Skauronski, Andrej Tokajuk, Iryna Mozyleva, InaYautukhovich and presently Valentyn and Tatsiana Demeshchik.

Vila Lewczuk recalls (2011): I organized the girls' dance group, which in the early years had no name, soon after arriving in South River in 1951. Initially, it had six members. The Belarusian cultural life at that time was quite lively. Irene Zhylinskaya (married name Cupryk) was in charge of staging and I was responsible for dancing. We performed quite often in Shack's Hall and at various multiethnic festivals. Eventually, the dance ensemble, having assumed the name Lanok (endearing variant of the word flax), grew to 25 dancers and was divided into two groups: sixteen older girls and nine younger ones. We were often invited to perform and never declined an invitation. Success followed us wherever we went. Especially popular was our youngest dancer, five-year-old Liena Gajshun (we called her Lienchyk). She approached me one day and said courageously: "I want to dance." And truly, she had a very sharp sense of rhythm and moved on the stage in absolute freedom; I would say creatively, with fantasy. The public was enthralled by her routine.

The most memorable of our performances were, of course, our appearances in the three big festivals in the Garden State Arts Center. But even later, after the third festival in 1979, we continued to participate for a long time in cultural events and exhibitions in schools, parks, and fairs.

After a break during the latter years of the 80s and early 90s, for about the last ten years, we have been performing again - naturally, with a different set of dancers — at our Christmas celebrations, summer festivals at the Belarusian-American Center and the Christian Orthodox Church of St. Euphrosynia in South River, New Jersey.

BELARUSIAN CULTURAL TRADITIONS IN AMERICA

Below are passages from a brochure prepared for a symposium and exhibit that took place in April-June, 1983, at Rutgers University in New Brunswick, New Jersey. The organizers of the symposium were Halina Rusak (project director, Director Rutgers Art Library), Zora Kipel, Irene Dutko, Nadja Kudasow, Tamara Kolba and Alex Silwanowicz. Traditions described in the brochure are more characteristic of rural Belarus, but were also practiced by some urban folks. The name of the country is rendered in contemporary spelling (Belarus, Belarusian).

New Jersey, "One of the Most Responsive States"

In many respects these immigrants (who arrived in the aftermath of WW II-JZ) differed from those who came earlier. Mainly, they were conscious of their Belarusian heritage and dedicated to the cause of freedom for Belarus. This group represented an almost complete cross-section of Belarus's population and included farmers, workers, teachers, students and professionals. These immigrants immediately established social, charitable, and religious organizations whose purpose was primarily to help Belarusian immigrants settle in the new communities and maintain the culture and traditions of the Old Country.

Belarusian-American carolers.

Yet another important objective of these organizations was to win the friendship and understanding of both the American public and the Government for the cause of freedom for Belarus. Great strides were made in this respect.

Many political leaders have expressed their sympathy and admiration for the Belarusian cause, but the state of New Jersey has been one of the most responsive states in that respect. Even since the early fifties all New Jersey governors proclaimed March 25th as Belarusian Independence Day, the Belarusian Day in the State.

In addition, over the years, New Jersey Congressmen Edward Patten, Robert Roe, Joseph Minish, Milton Glenn, Matthew Rinaldo, James Florio, Harold Hollenbeck, Peter Rodino and Congresswoman Millicent Fenwick, as well as Senators Clifford P. Case, Bill Bradley and Harrison Williams[3] made numerous statements acknowledging Belarusians and Belarusian Independence. Lastly, in 1982, on the occasion of the 15th Bi-Annual Convention of Belarusians of North America, Belarusians were recognized nationally when they were sent greetings by President Ronald Reagan.

The seventies were known for the growth of the Belarusian community's participation in political, ethnic and cultural affairs of New Jersey. Dr. Vitaut Kipel became the first chairman of the Ethnic Advisory Council during Brendan Byrne's governorship. Belarusian dance groups Vasilok (New Brunswick), Lanok (South River) and the choir Kalina (South River) performed throughout the state and even beyond. Three successful festivals were presented at the Garden State Arts Center. In 1976, Belarusian organizations actively participated in the celebration of the Bicentennial, and in the commemoration of the 200th anniversary of Belarusian immigration to the United States. Many lectures on the subject of Belarusian history, culture and arts

Lanok dancers on stage in Middlesex Park.

Vasilok dancers perform for TV.

were delivered at schools, colleges and different cultural institutions. Belarusian exhibits and performances were continuously shown at such places as Middlesex County College, Liberty State Park, Rutgers University, Bergen County Community College, Raritan Valley Community College, Slavic Festivals, Jersey City College, and in other states and Canada.

The dance groups of the United States and Canada performed regularly at functions and festivals of various sizes, from small school auditoriums to larger outdoor park and university venues. A favorite venue for many performers was Caravan, in Toronto Canada. It was a week-long celebration encompassing many ethnicities. A passport was issued to patrons to gain access to individual country pavilions which featured dancing, music and food.

Irene Dutko and Natalia Rusak lecturing on Belarus at a school.

"Welcome-to-our-house" doll.

FOLK ART IN BELARUS

Folk art, like any other art, provides a forum for the expression of the artistic sensibility of an artist. In the case of folk art, it is perhaps an inspiration that is more collective in nature than the "fine art" created by an individual. Belarusian folk art is particularly rich in its variety of type and expression, and remarkable in its tenacity. The first quality is explained by the land that provided for specific modes of life and in time that shaped its cultural identity and distinct ethnic character. The second quality is explained by the fact that through the long years of frequent wars and extended years of foreign domination, the folk abode provided the sole shelter for the free exercise of the creative spirit. It is here that the character of Belarusian spirituality—its soul, was safeguarded and preserved.

Doll in costume and pillow.

It is impossible to do justice, in this short space, to the abundance of the people's artistic expression and to the imbued symbolism in the articles created for everyday use. The production and use of Belarusian towels and sashes can serve as a good illustration. These two items have many symbolic meanings in addition to their utilitarian application.

Towels (ruchniki)

The most important category of articles consists of ruchniki, long pieces of linen elaborately decorated in woven or embroidered patterns, with most decoration concentrated at both ends of the ruchnik. Actually, a ruchnik consists of three parts. The middle

Embroidered pillow.

part exhibits geometric designs, white-on-white, or consists of plain fine linen without any design. Both ends are decorated with either geometric or abstracted floral or animal design in red, red and black, and black with touches of other colors. Finally, at the ends, lace borders of different lengths and fineness are attached.

Decorative towel.

A decorative towel is a sign of reverence and respect. It has a ceremonial significance in the traditions of the country. Towels are widely used to wrap around icons that are hung in houses or carried in religious processions.

A towel has very wide applications during the wedding ceremony, which customarily starts with matchmaking. The matchmaker is a person of utmost importance: a spokesman for the groom, a man of good manners, a master of ceremony, a toast maker. During the wedding, his position is singled out by a towel draped across one shoulder and loosely tied over his hip. "Karavaj" (wedding bread) is carried into the reception on a tray covered with a decorative towel. In the church, during the wedding ceremony, the bridal couple stands on a towel spread for them in front of the altar to indicate their special status. At one point in the ceremony, the priest leads the couple around the altar three times. During this procession, the couple's hands are ceremoniously tied together with such a towel. An icon on a cross, at the intersection of a road to a village, is decorated with a towel as a sign of reverence.

Karavaj (wedding bread).

Belts and Sashes

Belts and sashes have an enormous application in day-to-day life in Belarus, but have slightly diverse roles and meanings. First, belts serve many utilitarian purposes. Belts can serve as gifts to express

gratitude and appreciation. They are made either from wool and linen, or wool alone. They can be striped, have a geometric design, or depict an abstract organic element. Decorative belts are an integral part of the national costume for men.

A collection of belts.

The belt worn with a dress shirt is predominantly red and white. In the middle of the 18th century, the ancient city of Slutsak developed a very sophisticated production of belts under the tutelage of the Radziwill family. These belts were made of silk, with gold and silver threads. They were worn by nobility. These belts are prized to the present day and as such, are displayed in museums.

Tamara Kolba weaving belt at an exhibition (1985).

Folk Costume

The Belarusian folk costume evolved as the result of a long and complicated process involving the nation's material and spiritual culture. It strongly reflects specific features of the national identity. It varies from one part of the country to another; however, the main elements of this tasteful and simple costume remain essentially unchanged.

In national costumes (from left): Ania Bojczuk, Katherine Uriwski and Nona Machniuk.

A woman's holiday dress of homespun material consists of: a white linen blouse, always ornamented with embroidery or woven design, predominantly red and black in color; an apron, usually of white linen and embroidered and adorned with hand crocheted lace (sometimes the apron is

Silwanowicz sisters, Helen and Irene, in national dress.

linen or cotton, in a colored, striped or plaid design); and a long pleated skirt, called an andarak. The vest made of colorful woolen material, laced or buttoned in the front, and either solid, or patterned striped or plaid; it is called a harset. It is tightly fitted and flattering to the figure, and often has slits from the waist down. The head-dress for an unmarried woman is made of coronets (headbands), and for a married woman the namitka, a head-towel of white embroidered linen, is tied intricately around the head. A khustka (kerchief) is also often used as a headdress. Again there is a difference in use between unmarried and married women. An unmarried woman ties the kerchief behind her neck, while a married woman will tie the kerchief under her chin. A string of beads is worn around the neck.

Dolls perched on birch branches.

Examples of ceramic items done by Valentina Rahalewicz.

The men's costume is composed of linen trousers and a shirt. The shirt is long, embroidered and always worn with a hand-woven, colorful belt or sash. A waistcoat is often put on over the shirt. The ensemble is completed with a straw hat, or a felt cap, called a mahierka.

Cold weather clothing is made up of a woolen overcoat, called s'vitka, or a sheepskin coat. Traditional laptsi (woven shoes made from willow bast, or home-cured leather) and boots constitute the footwear.

Although the folk costumes of various parts of Belarus are marked for their similarities, they differ in color combinations and ornamentation, and vary in patterns and styles, depending on regional characteristics. Costumes from the southern region of Belarus which is called Palessie, are particularly colorful and interesting.

Woodcarving

From ancient times, Belarus was famous for its forests. Forests provide natural shelter from the elements of nature and from enemies. Birch, pine, fir, linden, maple, elm, ash and oak can be counted among the endless varieties of trees at the disposal of the Belarusian artist. Woodcarving, therefore, was established as a centuries old tradition in Belarus. Houses, churches, furniture, household utensils and functional and decorative sculpture were all made from wood. Houses and churches were embellished with open carved work that looked, from a distance, like fine filigree. Window frames, doors, porches, pediments, gates — all displayed carved detail in its finest execution. Church altar pieces were especially beautiful.

Utensils for the home are the most obvious of the utilitarian articles made of wood; and this category includes ladles, pitchers, bowls, cradles, and spinning distaffs.

Folk sculpture in wood ranged from the representation of pagan gods and — later — Christian saints and native animals and birds. The native bison almost became a symbol of the country because it was carved so often. Vast numbers of figures took their inspiration in fairy-tales and occupational characters of today and yesterday. This last group of sculptured pieces very often revealed a great amount of humor, liveliness and movement. Even the bark from birches was used to create figurines. Flax fibers were used in combination with wood to make dolls

Slavic Apostles, Saints Cyril and Methodius. A woodcut (black oak) by Uladzimir Naumiuk.

and even figurines of a woman spinning, a man playing the fiddle.

Another noteworthy item made of wood is the chess set. Chess sets are made for use at home and also for export.

Straw

Straw-inlaid box.

Straw is often called Belarusian gold, and has been used in folk tradition as far back as the grain culture itself. Straw plaiting or braiding is an ancient folk art. Besides its purely utilitarian functions as storage casks, boxes and jars, sowing baskets, etc., it was used for decorating at home and in church. For example, altar door decorations were made of straw in the eighteenth century. The more recent use

Altar doors decorated with inlayed straw.

Four dolls (straw and wood).

of straw incrustation is of a decorative nature and includes beautiful colored jewelry, sewing boxes, wall plaques and picture frames; all produced by folk artists using traditional Belarusian geometric designs and stylized scenes from folk life.

BELARUSIAN DAY AT THE WORLD'S FAIR IN NEW YORK CITY, 1964

By Vitaut Kipel [4]

This was an important event in the life of Belarusian-Americans. Belarusians were invited to participate in the artistic programs of the world exhibition and to sponsor a Belarusian Day.

Two major Belarusian organizations — the Belarusian-American Association and the Belarusian Congress Committee — accepted the invitation and formed a Festival committee which consisted of the leadership of both organizations as well as members-at-large. The committee was chaired by Michas Tulejka and other members included John Kasiak, Mikhas Bachar, Dr. Jan Zaprudnik, Dr. Frank Romano, Eugene Nestor, Dr. Alla Orsa-Romano, and Miss Nina Kaval.

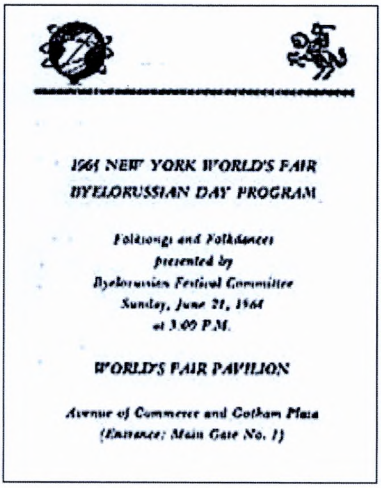
1964 NEW YORK WORLD'S FAIR
BYELORUSSIAN DAY PROGRAM

Folksongs and Folkdances
presented by
Byelorussian Festival Committee
Sunday, June 21, 1964
at 3.00 P.M.

WORLD'S FAIR PAVILION

Avenue of Commerce and Gotham Plaza
(Entrance: Main Gate No. 1)

Cover of World's Fair Belarusian Day Program.

Belarusian Day was scheduled for June 21st, 1964. It was an excellent show; about 120 performers took part in the program, which lasted well over three hours, and consisted chiefly of dances and songs, both popular and classical, and variety numbers. Dance groups were from Cleveland, led by Uladzimier Duniec, and New York, led by Dr. Alla Orsa-Romano. Also, individual dancers from New Brunswick, N.J. and Canada (the Ragula brother and sister) shared the stage.

South River choir at the World's Fair.

The vocal music portion of the program was performed by Belarusian choirs from South River, New Jersey, and New York. The South River choir was led by Ksavery Barysaviets and Dzimitry Weresow while the ensemble from New York consisting of Liza Markouskaja, Klava Jarashevich and Halina Orsa, was under the direction of Mrs. Elza Zubkovich. Belarusian participation at the World's Fair was received with great enthusiasm by all Belarusian communities in the United States and Canada. In addition to performances at the Belarusian Day in 1964, individual groups were invited numerous times to participate at State Days, such as New York and New Jersey, in 1965.

Dancers of the Belarusian Youth Association of America on the Belarusian Day at World's Fair.

In the Time of the Cold War

After a successful performance at the World's Fair in New York City, the New Jersey-based choirs and dance groups continued performing in the state and beyond. The 1960s and 1970s, one should be reminded, were a time of intense ideological and political confrontation between the United States and the Soviet Union. The clash affected

many spheres of life, heightening the U.S. government's attention to the Captive Nations' struggle for freedom in the USSR and sharpening coverage by the American independent press of that struggle. East European immigration groups were intensely active in keeping the attention of Americans on this problem.

Below is a selection of quotations from New Jersey newspapers reflecting those years and shedding light on the cultural and informational activity of Belarusians in the state of New Jersey.

At an East-European Festival [5]

The dance group of the Belarusian-American Youth Association directed by Eugene Lysiuk took part in a big festival of East European music and dance. The festival was organized by the Slavic East European Cultural Club in Jersey City, NJ. The club was founded last year at Jersey City State College.

The festival was held on Sunday, October 1st, 1971 in the college hall. Participants were choirs and dance groups of the following nationalities: Belarusian, Hungarian, Lithuanian, Polish, Russian, Ukrainian, and Slovenian.

The Belarusian dance group presented two dances, Liavonikha and Mikita. The dances left a very good impression on the audience of about five hundred.

Growing Activity of Our Youth [6]

I think we should take notice of the work being done by the Belarusian-American Youth Association in regards to the popularization of Belarusian folk art in New York and New Jersey. Our young people take part in numerous cultural events and art displays. In an outstanding way they represent

On excursion with Joan Haberle, State Secretary of New Jersey.

Belarusian folk art: songs, dances and national costumes. They do it on a high level and, more importantly, systematically.

On the 19th of May this year I happened to be at one such art presentation where the dance group from New Jersey, directed by Dr. Alla Romano, wonderfully presented a string of Belarusian folk dances. Mrs. Romano herself gave a half-hour lecture on Belarus, her national dress and folk arts. The evening left a pleasant impression. Talking with the organizers of that event — that was one of the series of performances in the serial New York City Festival of Folk Art — I learned that presentations by the Belarusian youth were eagerly awaited by the organizers and the public. This time the audience was several hundred strong. I also was told that Belarusians have been participating in the program for twenty five years. Twenty five years! Isn't it outstanding work?! Systematically and reliably, the young generation (almost all of them were born in America) popularizes Belarus.

Many changes occurred during this time, but the program goes on. On the evening of May 19th, only three people were from among the pioneers of that program: Mrs. Alla Romano and Messrs. Auhien (Eugene) Lysiuk, one of the first leaders of the youth organization, and George Azarko, a veteran of these performances. It's noteworthy that participation of Belarusians in these presentations has been growing richer each year. Thus, this year Belarusian youth gave two performances: one mentioned above and one in February when the New York dance group Miatsielitsa (snowstorm), directed by Misses Nina Zaprudnik and Raisa Stankevich, presented nearly a one hour program, and Ms. Stankevich, the leader of the Association, gave a lecture on Belarusian culture.

BELARUSIAN YOUTH IN NEW JERSEY CELEBRATE THE BICENTENNIAL

By Alice Kipel [7]

The Belarusian-American youth in New Jersey helped to commemorate the American Bicentennial for over a year and the culmination of all these activities occurred in December at the Inn of Trenton, New Jersey. During the nation's Revolutionary era, Trenton and the surrounding locales, such as Princeton, were crucial for the Americans in their eventual victory over the British Redcoats. Hence, starting on December 1976, two hundred years after the original crossing, a group of Revolutionary War buffs, led by General George Washington,

crossed the Delaware River from Pennsylvania into New Jersey and surprised the Hessian soldiers (who were all sleeping and drunk from celebrating) in Trenton to set the scene for the Ten Crucial Days to come.

Various skirmishes took place in Trenton. While safely secluded in the Inn, the Belarusians set up a display of ethnic costumes and crafts, as well as artwork by Belarusian-American artists. Members of Belarusian youth organizations in South River, Highland Park and New York manned the display at different times, naturally, dressed in their full Belarusian costumes. On the opening day of the exhibit, December 26, Governor Brendan Byrne of New Jersey paid tribute to the various ethnic groups which have built America. He stopped to chat with the Belarusians and recalled that it was the Belarusians who gave him an embroidered pillow for the back seat of his limousine.

While the battles still raged on December 29, the Belarusian folk dancing group Lanok from South River danced at the Inn. The girls performed Belaruskaya Polka and Miatsielitsa. Their youth and enthusiasm is and will be greatly appreciated by older Belarusian dancers who are constantly seeking replacements.

Vasilok dancers with Alla Orsa-Romano,
the choreographer/director (front, center).

Vasilok dancing in NYC Central Park.

The next day, Washington and his troops were still in the area, but they are not the only ones whose presence was acknowledged by the local New Jersey television stations — members of the folk dancing group Vasilok made that evening's news broadcast. Dancers Rahnieda Hutyrchyk, Irene Silwanowicz, Natalia Rusak, Leon Wojtenko, George Kipel and Michael Schwed became TV stars as they danced Liavonikha. The group, including some of its other non-celebrity

members, also danced Mikita, Polka Yanka and Polka Vasilok. Danczyk Andrusyshyn sang and played on the guitar some favorites such as Belarusachka and Spadchyna. Throughout all the performances, TV cameras filmed the Belarusians for a future broadcast. Thus, the Belarusians completed their participation in the Ten Crucial Days, while the Redcoats and Washington's troops continued on to Princeton for the British siege of the university and the battle from which the Americans would emerge victorious.

THE FIRST BELARUSIAN HERITAGE FESTIVAL

A TRIBUTE TO AMERICA'S BICENTENNIAL

Garden State Arts Center
Holmdel, New Jersey
June 12, 1976

Sometime in the fall of 1975, the New Jersey Highway Authority made a proposition to the Belarusian community to honor America's Bicentennial with a concert at the Garden State Arts Center (which was under the Authority's tutelage). The news was delivered by Dr. Vitaut Kipel who was active not only in Belarusian life, but also in the Republican Party. Through his political contacts he had met Fred Weck, who served as administrator of the Highway Authority's Garden State Cultural Center Fund. One of Weck's duties was maintenance of contacts with the various ethnic groups in the State for the representation of Heritage Festivals. The proposal was met enthusiastically.

At the first meeting of the organizational committee, at South River's Belarusian-American Center on November 14, 1975, Kipel explained to an audience of about 60 people the conditions under which the proposal would be acceptable to the Garden State Cultural Center: the Belarusian side should take upon itself advertisement, ticket sales, concert organization and the exhibition of artifacts. Also, at least three thousand spectators were to be expected to attend the event. Not a small task! Such a crowd would be an unprecedented gathering of Belarusians in one place. Everybody understood that the challenge indeed was immense. However, the reward also looked tremendous.

The organizational committee that was formed at that meeting included twenty-one local people and a number of regional coordinators.[8] Responsibilities were assigned for the following categories: budget, program, concert production, exhibition, advertisement, youth partici-

pation, sport, souvenirs, and ticket sales. During the preparatory phase all members worked smoothly and energetically. Of course, no such undertaking could be easy, but obstacles were overcome because the impact looked so attractive.

In its March issue, the Belarusian-language monthly *Bielarus* advised that by June nearly ten thousand festival advertisement items

Byelorussian Heritage Festival

GARDEN STATE ARTS CENTER

SATURDAY, JUNE 12, 1976

Support Your Bicentennial

SPORTS ACTIVITIES FROM 10:00 A.M.
ART EXHIBITS FROM 10:00 A.M.
STAGE PROGRAM 3:00 TO 6:00 P.M.

Dear Friends:

The organizing committee for Byelorussian Heritage Festival Day, together with the New Jersey Highway Authority take great pleasure in announcing that Saturday, June 12, of this Bicentennial Year has been set aside for a day-long program of Byelorussian festivities. The committee extends to you its greetings and invites all its friends to join us on this commemorative occasion.

FIRST BYELORUSSIAN HERITAGE FESTIVAL
GARDEN STATE ARTS CENTER, HOLMDEL, N.J.
Saturday, June 12, 1976

A gala program steeped in Byelorussian cultural heritage and outstanding in its colorfulness, graciousness, wit, harmony, and rhythm--a rich source by a wide and varied choice of talents. Brought to America's shores by early settlers from Minsk (Miensk), Pinsk, Viena, Vitebsk (Viciebsk), Gomiel (Homiel) Brest (Biercscie), Mogilev (Mahilov), Navahradak, Grodno (Horadnia) and Mazyr regions, preserved with its original vitality intact, the program proudly presented by first, second and third generation Americans will include individual performances of accomplished soloists, choral and instrumental performances, and folk dances. To complement the beauty of Byelorussian song and dance performed in colorful native costume, will be the displays of original handicraft, paintings, embroideries and woodwork.

This glorious day will feature good food and vigorous and exciting athletic events. Come and sample typical Byelorussian bliny, kapusta, aladki and pirahi while viewing and being enthralled by power volleyball contests between some of the metropolitan area's top teams.

Don't miss out on this happy festive occasion; come and rediscover BYELORUSSIA.

At the same time you will be helping to raise funds for the sponsoring Garden State Arts Center Cultural Fund, which provides free programs in this beautiful amphitheater for our school children and for our senior citizens, disabled veterans and blind, as well as for those of all other New Jerseyans.

Vitaut Kipel, Chairman
Byelorussian Festival Committee

The Garden State Arts Center is owned and operated by the New Jersey Highway Authority at Exit 116 on the Garden State Parkway in Holmdel, New Jersey.

Invitation letter to the First Festival at the Garden State Arts Center.

were to have been disseminated and a special press release announcing the event would be issued by the State of New Jersey. *Bielarus* also published an appeal by Walter Stankievich, an organizational committee member, under the heading "Invite Your Neighbors for All-Belarusian Day."

"This year of America's Bicentennial," wrote Stankievich, "the entire American citizenry is intent to visit various patriotic and folk

First Festival poster.

celebrations and festivals. For us, Belarusians of America, it is a wonderful occasion to take advantage of this mood because for the first time we obtained this year a possibility to have our own Day of Belarusian Culture at the Garden State Arts Center. This will be an occasion to show to our neighbors, coworkers, teachers of our children and their school mates, in one day and at a very distinct place, the best Belarusians in America have, starting with sport, artifacts, literature, delightful traditional dishes and ending with songs, music and folk dances."

The news about the Belarusian Festival at the Garden State Arts Center was welcomed by the White House. President Gerald Ford sent the organizers a greeting saying:

As we lay the cornerstone of America's Third Century, I commend the officers and members of the Belarusian Heritage Festival Committee on their Bicentennial program featuring the culture and folklore of their rich heritage. Efforts such as these remind us of the important contribution of Americans of Belarusian ancestry to our way of life, and they help make our great national celebration a memorable and meaningful one for all. — Gerald R. Ford

President Ford and Michael Bachar.

America's Bicentennial resonated also in verses by three Belarusian-American poets. The first two were written in Belarusian (below in translation) and the third one in English.

N. Arsiennieva

LIVE!
On America's Bicentennial

In struggle you were born
at a cost of great blood.
For freedom of all you stand also today
as of yore, at your dawn.
Live, America, live!

Lead your sons to truth, to happiness,
make bountiful your golden expanse.
May your strength not weaken
and may wars' smoke blacken
neither your path,
nor your spangled banner!

M. Kavyl [9]

THANK YOU, AMERICA!

Separated from loved ones,
Betrothed to misfortune,
And with a heart burdened by heavy thoughts,
I thank you, America,
My second Homeland,
For a warm corner and white stars!

S. Jasien[10]

Through ravages of clashing steel and hate,
Shorn of our dreams and native land,
We came, America, unto your gate
For Liberty's protecting hand.

Concert and Other Events

During the entire sunny and pleasant afternoon the audience was enthralled by what unfolded before their eyes and ears in and around the Garden State Arts Center. The day's program included a two-hour concert, a parade of national costumes, a display of art and artifacts, tables of souvenirs, books and stands with scrumptious ethnic food. Nearly 160 people were engaged in the entire show that lasted approximately six hours.

To arrange a mass of amateur performers into a fluent presentation of a concert program was not a simple task. The responsibility for putting all of the bits together fell on the members of the production committee chaired by Halina Rusak. Fortunately, Fred Weck came up with a suggestion to ask Nick Jordanoff, Director of Music Admissions for Duquesne University, and Artistic Director for the world renowned folk dancing troop, the Tamburitzans, to give a helping hand in this complex undertaking. Jordanoff, an American of Bulgarian descent, readily agreed. At his first encounter, he was deeply impressed by the beauty of Belarusian dances as well as by the enthusiasm of our group. The stage presentation, he told the program committee, has to be smooth, without any pauses, variegated and dynamic. Objections by some participants, who were unhappy with their spot in the program, were resolved by Jordanoff's lecturing that every detail should be subordinated to the general effect of the concert.

Halina Rusak and Irene Dutko, production manager, who was also responsible for decorative details, plus all of the advertising for the festival, both worked closely with Nick Jordanoff, first attending performances of Tamburitzans to observe the organization of a professional stature folk performance. Rusak, Dutko and other committee members attended and participated in regional ethnic festivals, gathering and exchanging information with other event organizers, while simultaneously advertising the upcoming festival and disseminating

Dance by Vasilok.

Costume show (from left): Eva Pashkevich and Raisa Stankevich.

information about Belarus. After deciding which groups were available to perform at the Garden State Arts Center, Jordanoff, with the approval of the committee, worked out a schedule for the concert and held rehearsals for the various performers in subgroups, and as a whole. The tasks for the committee included timing the individual acts, varying the pace of the performances and providing time for costume changes, periods of rest for dancers, and keeping the performances on schedule. Through the years, Nick Jordanoff became a valued member of the extended Belarusian family, and a welcome visitor to many Belarusian homes. With great success, he produced stage presentations of all three of our festivals at the Holmdel Garden State Arts Center.

Costume show (from left): Nina Zaprudnik and Alice Kipel.

The concert began with Irene Kalada's performance of the American national anthem. For the next two solid hours, a variety of presentations cascaded one after another: various groups' folk dances, ensemble and solo songs, piano pieces, sketches, interwoven with comments by the MC.[11] The reception of the concert by the audience was enormously wholehearted.

Eva Pashkevich, Nadja Kudasow and Luda Rusak.

Costume show, Vera Bartul.

To mark the success of the festival, its organizers held a triumphant party at the South River Belarusian-American Center where Vitaut Kipel, chairman of the organizational committee, was presented a plaque in recognition of his herculean effort.

Vasilok.

Lanok.

Kupala's "Eaglets" [12]

In the monthly publication, *Bielarus*, Belarusian Canadian writer, Kastus Akula, writing about the first Belarusian Festival at the Garden State Arts Center, extolled the young Belarusian-American performers at the festival:

"For the first time in America's history and in that of the Belarusian diaspora, an audience of over three thousand came together. The artistic part of the program was presented, essentially, by young people. And a majority of them are either students or university graduates. Look at these — to use Kupala's word — Eaglets that are soaring into the heights! Can you meet among them a single one with an inferiority complex? On the contrary, they are proud to be free in this free coun-

Concert finale.

try knowing they come from a nation that can openly look into the eyes of anyone, that never abused anybody and was always with God, that went through bottomless depth of suffering and preserved unshakable faith in overcoming all adversities, that has behind it glorious past and great culture. These are our new Eaglets!".

Advertisement of Festivals and Exhibitions

We all realized the great importance of the advertisement of festivals on a professional level. In search of a volunteer, the organizational committee contacted Irene Rahalewicz, a New Jersey resident who has proven to be a talented painter and graphic artist. Irene readily agreed to lend a hand. Thanks to her, all advertisement — posters, brochures, stage decorations, leaflets, illustrations, etc. — were professionally and esthetically rendered, adding to the general elegance of the entire enterprise. She was also one of the program coordinators and the production coordinator. All of her tasks Irene Rahalewicz (later Dutko) fulfilled pro bono.

Exhibit tags naming owner, item and provenance.

Group shot of the participants in costumes from different regions.

THE SECOND HERITAGE FESTIVAL

Garden State Arts Center
May 21, 1977

The Second Festival, even more than the first one, was a resounding feast of Belarusian arts and culture. It resonated far and wide among the diaspora in the West and demonstrated our ability to attract attention to the national cause on a highly effective level.

The program of the festival included the following:

- A two-hour concert of colorful folk dances; a rich selection of folk and composed songs executed by choirs, ensembles and soloists.
- A display of artifacts by folk masters from America and Belarus: authentic bed spreads and tablecloths, utensils for spinning and weaving, embroidery, articles made from straw, flax, and wood. A traditional Belarusian house corner was erected where the weaving of belts and spinning was demonstrated by Nina Zgirski and Nadja Kudasow.
- An exhibition of photographs by Alex Silwanowicz depicted episodes of Belarusian life in America.
- Paintings and sculptures by Belarusian-American artists (organized by Luda Machniuk).
- "Find out Your Ethnic Roots" exhibition (designed by George Stankevich) enabled visitors to locate their place of origin on a map of Belarus, and mark it with a pin. Information on the "Old Country" was provided to those seeking it.
- Various organizations and groups had their own stands with a variety of items on sale: embroidered objects and ornaments (by Jula Andrusyshyn), decorated ceramic items (by Valentina Rahalewicz), pendants from silver and amber modeled after old traditional designs, music records, icons, even live corn flowers (cultivated by Apalonja Savionak).
- Under a spacious tent visitors could replenish their energy with tasty traditional foods prepared by ladies from the three Christian Orthodox churches - those in Highland Park, South River, NJ, and Richmond Hill, NY.
- Continuous Belarusian folk and composed music, provided by Alex Martynovich, enriched the atmosphere of the Festival.

The *Bielarus* newspaper reporting about the event aptly noted that a festival is not merely singing and dancing, although the latter comprise the primary entertainment of the event. The paper emphasized that the core significance of a festival, is the spread of information about the activity of the Belarusian community and Belarus itself. In connection with the Second Festival, for example, 14,000 pieces of information were distributed. A huge billboard along the Garden State Parkway near the Garden State Arts Center advertised the event. The advertising alone introduced the idea of Belarus to an uninitiated audience. Also numerous newspapers wrote about it.

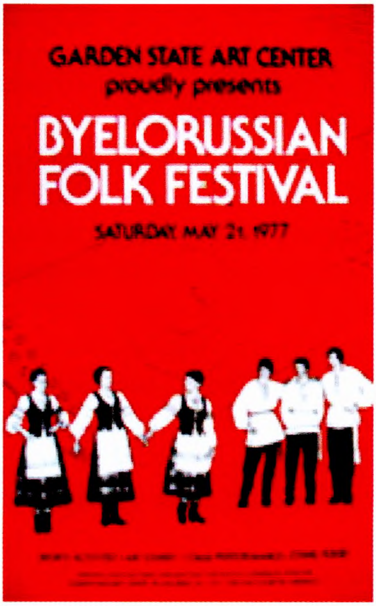

Second Festival poster.

The impact of the two festivals was summed up by the editor of *Bielarus*, Stanislau Stankevich.[13]

Belarusian festivals in New Jersey, he wrote, go far beyond their local borders. First of all, they serve the all-Belarusian purpose not only in the cultural sphere, but also in civic and even political areas. Moreover, they provide a strong impulse for similar activities in other Belarusian communities in the Free World outside America. To a large degree, under their influence and in their footsteps everywhere else people began to see the importance of the Belarusian folk art, and also professional art wherever available, in popularizing the name of Belarus and the national liberation movement.

Governor Brendan Byrne signing Proclamation of the Belarusian Heritage Day in 1977. With him are, Dr. Vitaut Kipel, left, and Joseph Carragher, the Executive Director of the New Jersey Highway Autlhority.

Belarusian festivals play a particularly outstanding role in the life of our youth. By their enthusiastic participation in the artistic part of concerts and their fascination with folk costumes, young people cultivate in themselves a sense of Belarusian patriotism and love for things ethnic.

Especially important, if not the most essential, is the political aspect of the festivals, wrote the commentator. The success of both festivals was secured by the fact that both of them were prepared and conducted on a solid civic basis, with full cooperation and support by a wide strata of society. Thanks to these circumstances, our compatriots in other countries took our festivals as examples for themselves. The Third Belarusian Festival is being prepared on a similar ground. And this is solid proof of our civic and political maturity.

The editor of *Bielarus* pointed to the political aspect of the event by quoting the festival Master of Ceremonies, Jan Zaprudnik: "Let us devote this program that you are about to enjoy to the struggle of the Belarusian people in the Soviet Union against Russification and for preservation of their national language and culture." Stankevich noted that it was not by accident that some American newspapers carried on the speaker's words. The festival activities, indeed, resulted not only in an increased awareness among American politicians about Belarus and its liberation struggle, but also in a reaction to them by Soviet authorities. The newspaper *Bielarus* reported about the latter occurrence in a report, "Belarusian Festivals Attract Attention in Miensk":[14]

"We have learned from various people who recently visited Belarus that the two Belarusian Festivals, one held last year and one a year before, had evoked a great interest not only among common people, who learned about them through personal contacts or from foreign radio broadcasts, but not a lesser interest (and certain worries) among official authorities of Soviet Belarus. This information was corroborated by some sources at the United Nations in New York. The Belarusian Mission at the UN in New York was ordered to inform the official in Miensk about specific details of the first two Belarusian Festivals and to report systematically about further similar activities of the Belarusian emigrants in America. Some people in Belarus were especially interested in and encouraged by the participation in those festivals of young Belarusian-Americans as an indication of national cultural continuity among the Belarusian emigration, and the official circles see it as a domestic factor to be considered in government's cultural policies."

THE THIRD HERITAGE FESTVIAL

Garden State Arts Center
Holmdel, New Jersey
May 19, 1979

After a year of respite,[15] Vitaut Kipel, the chairman of the Festival Organizational Committee, in his appeal for support, published in the newspaper *Bielarus*, reminded the readers of the importance of Belarusian festivals at the Garden State Arts Center. He pointed out that:

- The Festival is a unique opportunity to popularize the name of Belarus in America on a new and elevated level.
- The Festival is an event that most effectively attracts the young generation.
- The Festival is a show of Belarusian culture in America that unites the new and older, and pre-war generations of Belarusian-Americans into one large family.
- The Festival provides an occasion for displaying Belarusian art, songs, dances and folk costumes free of any russifying elements that are imposed in Soviet Belarus.
- The Festival is a day when, after hard work and worries, we, the Belarusians, enjoy a feeling of deep pride and moral satisfaction.

In a letter of invitation to President Jimmy Carter dated April 23, 1979, the Festival Organizational Committee compared the cultural freedom Belarusians enjoy in America with that of their compatriots in the Soviet Union. The letter said:

The Belarusian Folk Festival stands in stark contrast to the inability of the two million Belarusians living in the Soviet Union outside their own republic to have any cultural organizations or cultural life of their own. Events similar to the Belarusian Heritage Festival at Holmdel, New Jersey, are unthinkable for Belarusians in the Soviet Union outside the Belarusian SSR. The Soviet principle of territorial autonomy allows the non-Russian nationalities a certain degree of cultural freedom only within the administrative territorial borders of those nations. Non-Russian peoples who live outside their territorial units are condemned to a forced Russification by the ethnocidal policy of the Soviet Government.

This makes the Belarusian Heritage Festival at the Garden State

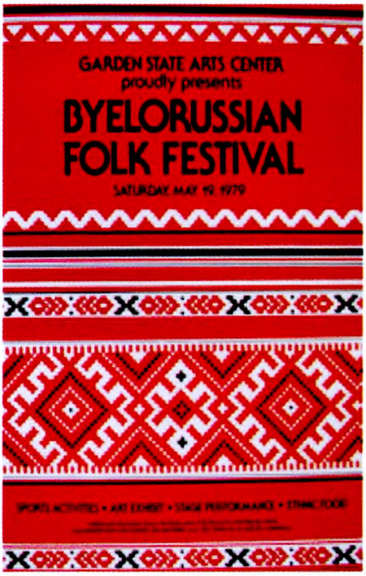

Third Heritage Festival poster.

Arts Center very special and meaningful not only for the Belarusian-Americans, but also for the Belarusians in the Soviet Union as well as in the rest of the world. These Festivals make America proud of her mixed heritage. They demonstrate our freedom and security which includes the rights of an ethnic group to cultivate its spiritual and cultural traditions. In today's world of growing nationalism and cultural awareness, it is important, we believe, to point out this distinct feature of the American way of life.

May 19th 1979 was proclaimed by Governor Brendan Byrne to be a Day of Belarusian Heritage in the State of New Jersey. The White House telephoned to convey President Jimmy Carter's best wishes.

Greetings

Written greetings and expressions of support were received from:

Senators Harrison Williams of New Jersey, Bill Bradley of New Jersey, Bob Dole of Kansas, John Glen of Ohio, Charles Percy of Illinois, John Heinz of Pennsylvania, Howard Metzenbaum of Ohio, Jacob K. Javits of New York, Pete Domenici of New Mexico, Ted Kennedy of Massachusetts, Daniel Moynihan of New York; Congresswomen Barbara Mikulski (Maryland) and Millicent Fenwick (New Jersey); Congressmen Matthew J. Rinaldo (New Jersey), Jack Kemp (New York), Peter Rodino (New Jersey), Joseph Addabbo (New York), Edward Derwinski (llinois), and George Bush, Republican presidential candidate and future US president.

Concert

The day of the festival happened to be rainy, but bad weather failed to discourage the performers or the more than two thousand-strong audience. Certain items on the program had to be dropped — e. g., the ceremony of flag raising, the parade of costumes, and the sport matches.

However, the main component, the concert, went on under the theater's protective roof.

Fred Weck greeting the audience on behalf of the Garden State Arts Center, quoted the poetess, Larysa Heniyush (Hienijuš) who sent from Belarus words of gratitude to America (as translated by Vera Rich):

And may that land forever be blessed
Rejoicing in freedom unending,
Which gave to my brethren a haven of rest,
In that human family befriended.

Danchyk (Bohdan) Andrusyshyn.

The concert featured essentially traditional items: songs, folk dances, music, and poetry readings. There were, however, new talents. Among the latter was the women's ensemble Vasilki (corn flowers) from Cleveland, Ohio (directed by Kastus Kalosha) and the duet of musicians, xylophonist Valery Novak and bayanist[16] Genadzi Gutkin.

An interesting and impressive scene was presented by two young women, one a recent immigrant from Belarus and the other a Belarusian-American, both symbolizing the homeland and the diaspora, accordingly. With a musical background rendering the patriotic song, "I Love My Country," each of the ladies, Sviatlana Zarechnaya and Volha Lukashevich, recited a poem, the first one written in Belarusian, and the other in English.

Genadzi Gutkin, left, and Valery Novak accompanying songs of Katsia Jacevich.

Sviatlana introduced her recital by saying: "Passion for the native land, for cultural traditions and strivings for free self-expression are defining the young generation of contemporary Belarus, from where some of us, including myself, have arrived recently. Following in your earlier footsteps, like those skylarks from under the native sky, fly to us voices of young creators of Belarusian culture, and among them a

poem by a young girl from the Palessie region, Zhenia Yanishchyts. Through her words speaks to us Belarus in its ceaseless struggle for self-assertion." And then with her melodious voice she recited the poem:

My land of azure skies,
Fairy tale of a verdant spring,
Dear to my heart with inner ties.
Warmth of haystacks you will bring
As our forefathers' furry hats afore.
Swan-white mist will come and creep,
But blue skies will soon be there in store.
Flocks of cranes will gently sweep
Over the vernal river's edge,
Across the lucent heather, with
All the smiles and haze I pledge,
I'm certain, they'll return forthwith
To their beloved, verdant shores.
Menfolk, wide as haystacks, again exclaim:
"Look! They're leaving us in scores!"
My land, my songs and language mine
Unique and in my heart a shrine.[17]

In another corner of the stage, Volha Lukashevich echoed with a verse by Siarhiej Jasien:

Land of forebears, of misty vision,
ugly tyrant, and gracious song,
Belarus sends to us her pilgrims
with the message: our roots are strong.
Welcome sisters and welcome brothers!
Take our friendship! Give your hand!
In America freedom flowers
with a blossom from every land.

With music still sounding, the two compatriots met in the middle of the stage, hand-in-hand, and left the stage to resounding applause from a grateful audience.

The concert was concluded by the singing of the Belarusian national anthem followed by "God Bless America."

The festival received a high mark from Joseph Carragher, the Executive Director of the New Jersey Highway Authority, who wrote to Vitaut Kipel, chairman of the Festival Organizational Committee: "The outstanding exhibits, beautiful costumes and excellent stage program colorfully presented many aspects of your rich cultural heritage."

FROM THE PRESS REPORTS

Below are excerpts from newspaper coverage of the Belarusian festivals and exhibitions in New Jersey during the period of 1976-1987.

Belarusians establish identity through festival

HOLMDEL — Don't ever confuse a Belarusian with a Russian.

"The blood boils right away when we're called Russians," said Vitaut Kipel of Rutherford, who chaired the state's first Belarusian Heritage Festival at the Garden State's Arts Center yesterday.

Belarusians number about 5,000 in New Jersey and 1.4 million in the entire U.S. They trace their ancestry to the westernmost Soviet republic once known as White Russia, bordered by Latvia, Lithuania, Poland and the Ukraine.

The Belarusians boast their own language and culture, including folk art, music, dancing and food.

Yesterday, 3000 attended a salute to the Belarusian culture as well as the U.S. bicentennial.

The festival planners hope to organize another festival next year so New Jerseyans will no longer ask "Who are those Belarusians," said Mrs. St Tamara /a Tinton Falls artist/.

— *Home News. By Sandra Lanman. 1976 June 13.*

Wojtenko children.

Display of reginal custumes.

Homeward look: Irish, Belarusian arts flavor Holmdel festivities

Traditions of farming and nature are evident in their fine and performing arts. In the same way the Swiss nearly venerate the cow because of its importance to their lives, the Belarusians seemed to feel

most strongly about flax. It is one of the region's most important crops and all about the Arts Center Saturday, it was in evidence, usually fashioned into handmade items including clothing and dolls.
Even the Belarusian dance groups often take their name from natural remembrances of their homeland, such as "flax" or "cornflower."

— Star-Ledger. By Bette Spero. 1976 June 14.

Costume show participants.

Merriment under the tent.

Paval Romano, a Vasilok dancer. kicking up his heels.

Ethnic costumes are featured at statewide heritage ball

Fascinating ethnic garments were unwrapped and taken out of closets last night for the Heritage Festival Ball at Mayfair Farms in West Orange.

Those from the Raritan Valley attending in their ethnic garb were Mr. and Mrs. Vasil Rusak of Franklin, representing Belarus.

Belarusian clothing, says Mrs. Rusak, "looks very sophisticated because it is not loud. There is an elegance to it because of the limitation of colors."

— Home News. By Ann Ledesma. 1977 February 20.

Franklin's Belarusians will whoop it up at Jersey Arts Center

A dozen Belarusian-American families in Franklin have been hard at work for the past few months getting ready for a full day of revelry, craft shows and good eating on Saturday, May 21st at the Garden State Arts Center.

Judged last year by the center's screening committee as one of the most authentic and carefully organized international celebrations, the Belarusian group was asked to be the first on this year's roster of ethnic festivals.

Gathered one recent afternoon in the Vasil Rusak's Somerset home to talk about the festival were Nadja Kudasow, who is in charge of the folk arts to be shown and sold at the festival, Halina Rusak and her daughter Ludmila.

Their enthusiasm for the job of pulling together an event that could possibly draw as many as 5000 visitors was infectious. Belarusian words and expressions peppered every sentence as the three women unfolded one after another of the intricately woven and embroidered garments and art pieces that will be displayed or sold at the festival.

For them, next Saturday will be a retrieval of happy years in the country in which they, or their parents, were raised. It also represents a way to share traditions and customs that are still very much alive in central Jersey.

— Franklin News Record. By Jane Petroff, Managing Editor. 1977 May 19.

Belarusians celebrate heritage

HOLMDEL TOWNSHIP — When she was a girl in Belarus, Mrs. Nadja Kudasow of Somerset was taught to spin flax, a skill she will demonstrate at the second Belarusian Heritage Festival at the Garden State Arts Center.

Flax spinning is only one of many Belarusian folk arts to be displayed at the festival, which marks the start of the Arts Center's eighth season of ethnic festivals.

There will also be demonstrations of loomless weaving and exhibits of traditional handicrafts such as woodworking and painting.

A feature will be embroidered work, including examples of an ancient item once again enjoying high status in the world of fashion, peasant blouses embroidered in the traditional red, black and white geometric designs and stylized flowers typical of Belarusian folk art.

— Asbury Park Press. 1977 May 19.

Byrne joins festivities at Belarusian fete

HOLMDEL TOWNSHIP — Nearly 3,000 Belarusians at the Garden State Arts Center applauded and cheered when Gov. Brendan T. Byrne signed a proclamation making May 21st Belarusian Festival Day.

To a standing ovation, Byrne ran up on stage, told the listeners he kept an embroidered Belarusian pillow in his car, signed the proclamation, threw four pens into the audience, posed for pictures with girls in native Slavic costume, and ran to his waiting car, promising to return for the Slovak Festival this Saturday.

"Getting the Belarusian-Americans involved in the land of their forefathers" is exactly what Dr. Vitaut Kipel, festival chairman, hoped to do.

"We want our second generation Belarusians to be proud to be Americans, but we also want them to be proud to be Belarusians," said Kipel.

"I think when a person knows his heritage and understands his origins, it helps him to be a more complete and self-confident person."

— Asbury Park Press. By Barbara Hoagland. 1977 May 22.

3,000 enjoy festival

HOLMDEL — Most Americans expect a sporting event and some other forms of entertainment to begin with the singing of our national anthem.

But many others might be surprised to hear "The Star-Spangled Banner" start a Belarusian heritage festival.

It shouldn't be surprising, however, since Americans of Belarusian ancestry cherish the freedom they have in America to celebrate their heritage. It's a sharp contrast to the conditions which exist in their homeland — a country about the size of Kansas surrounded by Poland, Lithuania, Latvia, the Ukraine and Russia.

"Let us dedicate this program you are about to enjoy," said Yanka Zaprudnik as he announced the beginning of three hours of Belarusian song and dance at the Garden State Arts Center here yesterday, "to the struggle of the Belarusian people in the U.S.S.R. against Russification and for the preservation of their national culture."

Before the show began, Halina Rusak, the festival's program committee chairman, said the purpose of the festival is as much American as it is Belarusian.

"It shows the multicultural content of the United States," Mrs. Rusak said, "and how each culture contributes to the enrichment of others."

— Home News. By Rudy Lirini. 1977 May 22.

Belarusians show the flags of old and new homelands

The red and white flag of Belarus flew over Holmdel and most of the program was in Russian[18] but the Belarusians celebrated their ardent thirst for liberty by singing "The Star-Spangled Banner."

America's national anthem opened the Belarusians' afternoon show at the Garden State's Arts Center. And while it was really one of the very few signs of "Americanization" apparent, it underscored the ethnic group's stubborn insistence to have the freedom for the Belarusians.

Vitaut Kipel the day's chairman, and other speakers stressed the group's desire to keep its indigenous character and culture alive, despite the region's absorption into Russia for more than a century. Kipel expressed hope that President Carter's recent stress on international human rights would help groups such as the Belarusians.

— Star-Ledger. By Bette Spero. 1977 May 23.

Governor signs proclamation. NJ remembers freedom in Belarus

TRENTON - Belarusian Independence Day may be little more than a dim memory in Minsk, where Vitaut Kipel was born half a century ago, but it is alive in New Jersey where every year the governor honors the state's Belarusian community with a ritual proclamation signing that began 26 years ago.

Yesterday, Gov. Brendan T. Byrne continued that ritual by signing a proclamation recognizing March 25 as Belarusian Independence Day.

Kipel, a Belarusian and chairman of the Governor's Advisory Committee on Ethnicity, was there with a dozen fellow Belarusian-Americans, mostly from Middlesex County, who came to greet Byrne.

— Home News.1980 March 26.

Vitaut Kipel and Gov. Brendan Byrne.

Ethnic groups display a richness of heritage

Nearly every nation colorfully exhibited its cultural heritage yesterday as Liberty State Park opened the fourth annual Ethnic Festival against the historic background of Ellis Island and the Statue of Liberty.

A relatively unknown country called Belarus, under Russian occupation until gaining its independence 64 years ago, was one of the more exotic nations represented at the gala.

Nadja Kudasow, a native of that country who lives in Somerset, displayed pride in her homeland by demonstrating a primitive method of weaving cloth that was used before the invention of the spinning wheel. Kudasow, a lab technician at Rutgers Medical School in Piscataway, was dressed in a colorful red and white costume made out of the same material she was stringing on a wooden spindle for inquisitive passersby.

"I enjoy these festivals because they give others a chance to learn about my homeland," said Kudasow, who immigrated to this country 32 years ago.

"New Jersey is more than the gateway to the nation itself," said Secretary of State Jane Burgio, standing in the background of Ellis Island, where some 16 million immigrants entered the Unites States in the heyday of immigration at the turn of the century.

"New Jersey, in microcosm, is the United States," she continued. "As the United States is populated and unified by people from all over the world, so is New Jersey."

— *Sunday Star-Ledger. Section 1, p. 25. By Donna Leusner. 1982 September 12.*

Liberty State Park festival to accent ethnic roots

Within view of both the magnanimous Statue of Liberty and the first U.S. port of call for many immigrants, Ellis Island, 200 new American citizens will be sworn in during the opening ceremonies.

The festival activities will begin with a short parade of nations in the park, with marches bearing the flags of their respective nations and some wearing their native dress.

Belarusian-American group in flag parade at Liberty State Park.

More than 100 different ethnic groups present in New Jersey will be recognized during the festival. Gov. Thomas Kean's address will officially open the two days of free festivities.

—Star-Ledger (Newark). By Stefan Janis. 1984 September 7.

"Lady" a star in ball-goers' proud heritage

Helping in the restoration of the Statue of Liberty was the primary motivation as 500 guests attended the 11th annual Heritage Festival Ball at the Pines Manor in Edison.

Once again, the "Parade of Dress" was presented by the representatives of 34 ethnic groups who displayed the national dress of their country of heritage.

— Sunday Star-Ledger. ACCENT: EVENTS, p. 9. By Janice Phipps. 1986 March 9.

Heritage fest ball pays tribute to Kean

Representing some 32 ethnic communities, 650 guests were treated to the brilliant pageantry of the "Parade of Dress" and dancing by Armenian, Chinese and Philippine folk dancers.

After flag parade in Liberty State Park.

"Gov. Kean has done a great deal to encourage New Jersey's many ethnic communities to present programs that illustrate and perpetuate our respective cultures and traditions," observed ball chairman and Philippine representative Laureana Abano.

— Star-Ledger. By Janice Phipps. 1987 March 8.

Below is a letter from the White House of President Jimmy Carter to Dr. Vitaut Kipel testifying to the effective cooperation of the Belarusian-American community with American authorities in advancing ethnic issues within the U.S. Government and society in general.

THE WHITE HOUSE

WASHINGTON

November 17, 1980

Dear Vitaut:

When President Carter established the Office of Ethnic Affairs and appointed me Special Assistant, he restated his commitment to make the government more sensitive and responsive to the needs of the ethnic community. We were charged with a tremendous responsibility: to be the liaison between the ethnic communities and the White House, and to assist the President in identifying the concerns of the ethnic community.

Besides opening the White House doors to the ethnic community, we involved them in various foreign and domestic policy issues. We tried to sensitize the various federal agencies to the concerns of ethnic-Americans and worked on policies relating to discrimination based on national origin. We formed coalitions with other groups on certain issues and were successful in having ethnic-Americans appointed to top level federal jobs, commissions, boards and advisory councils.

These impressive accomplishments would be much more difficult, if not impossible, to achieve without your work, support and friendship. Your talents, dedication to the American ideals, and pride in your cultural heritage made the undertaking easier. You devoted your time and energy, often at personal and financial sacrifice, for the greater good of the ethnic community and for this we are grateful.

For Vicki, Natalie, Laraine and myself, it was a great personal pleasure to have known you and to have worked so closely with you. Instead of looking at this as an ending, we like to think of it as a beginning of new challenges and opportunities, and look forward to a continued working relationship with you in the future.

With best wishes,

Sincerely,

Steve

Stephen R. Aiello
Special Assistant to the President
for Ethnic Affairs

Thank-you letter to Vitaut Kipel summing up close cooperation in ethnic affairs.

FESTIVALS IN LIBERTY STATE PARK

There could be no better place for ethnic festivals than Liberty State Park that lies in Jersey City next to Ellis Island and the Statue of Liberty with its symbolic flame of Freedom. The park is an area where, in past times, millions of immigrants started their journey into the continent hoping to realize their American dream. There are still railroad tracks on which that journey started for over 12 million immigrants between 1892 and 1954.

Liberty State Park is visited by an endless flow of tourists, including distant descendants of newcomers to the New World. They are

captivated by the picturesque surroundings, especially Manhattan's monumental skyline across the Hudson estuary.

Beginning in 1978, annual ethnic festivals have been held in Liberty State Park under the auspices of New Jersey's Ethnic Advisory Council. Belarusian-Americans actively participated in these events

Olga Korbut with her husband, Liavon Bartkevich (behind, left), visiting Belarusian exhibition at Liberty State Park.

from the very beginning, seeing in them an excellent opportunity to advertise the name of their "Old Country" and the cause of its liberation. During festivals, Belarusian stands, with their attendants' bright, attractively designed national costumes and artifacts, enjoyed the unfailing attention of reporters. One such episode was described by Zinaida Stankevich in the November 1979 issue of *Bielarus* under the heading "A Belarusian Spinner on TV."

"This time the festival was held in Liberty State Park on the 6th and 7th of October. The number of participating groups reached over forty. Among them were also Belarusians, mainly from New Jersey. …

"When I turned on my TV set to watch news on CBS's Channel 2, a great surprise was waiting for me. Suddenly, I heard the reporter's story about the festival I just mentioned. The beautiful park appeared before my eyes, with the Statue of Liberty in the background, followed by scenes of an ethnic festival; several Caucasians passed swiftly in a dance: a woman in beautiful dress with a veil over the head, her agile dancing partner also in national attire.

Belarusian tables at multi-ethnic arts and crafts exhibition in Liberty State Park.

"A thought crossed my mind: Are there any Belarusians, albeit a single couple? — And suddenly... the camera switched to some dancers. Judging by their costumes, I decided they were Polish, although I did not hear their name. Apparently they were not named... And then the camera moved to a stand with a large inscription — BYELORUSSIA,[19] whose name was distinctly pronounced. One could clearly see the objects on the stand, mostly woven and embroidered items, displayed on several levels to make them more visible.

"And suddenly there appeared on the screen Mrs. Nadja Kudasow in her authentic costume while spinning flax too. Round goes the spindle, out glides the thread, and the all-ears reporter, slightly amazed, asks her: 'What will you do with this?' 'What?' says Nadja, 'Everything. You see this,' pointing to her rich costume, 'my dress is made of such threads. Some parts of it are over one hundred years old.' And she smiled having noticed the reporter's even greater amazement. How attractive this smile made our usually serious spinner. And she continued: 'The linen of my costume was made over there, in our homeland where our roots are. People there still wear such clothing made by one's own hands'."

Serge and Valentina Rahalewicz with their children dressed in Palessie outfits.

FESTIVAL IN LIBERTY STATE PARK

By Zora Kipel
Bielarus № 282, October 1980

Liberty State Park, together with the Statue of Liberty, Museum of Immigration and "the Island of Tears,"[20] is an architectural complex as well as monument to the millions of immigrants who started their journey from the "Island of Tears" to New Jersey, Pennsylvania, Ohio and farther westward. From the day of its opening in 1978, ethnic groups play an important role here. During the Captive Nations Week, flags of captive nations are raised. Many nationalities hold their festivals, excursions and picnics here. Last year, by the initiative of the Ethnic Advisory Council, folk festivals were launched in which more than fifty ethnic groups participated.

This year's festival was held on September 13th and 14th with participation of the Belarusian-American Association, Belarusian-American Youth Organization, and Association of Belarusian Arts and Crafts.

Belarusians had several exhibition stands with artifacts by our craftsmen; our youths organized a food stand with Belarusian dishes for sale (they certainly made a buck). There was also a stand of information and literature on Belarus, Belarusian publishing, the newspaper *Bielarus* stand and a demonstration of Belarusian spinning traditions by Nadja Kudasow and her young apprentice and helper Laura Rahalewicz. An exhibition of paintings (of which Irene Rahalewicz was in charge), with works by Belarusian artists, took place in the administration building. Our exhibits attracted, as always, crowds of spectators. Everybody was asking about Belarus, Belarusians in America, etc. Each one required time to talk, inform and explain. There were thousands of people and, I have to admit, we had some difficulties. Nevertheless, we met the challenge, and after the festival all of us — this correspondent, Halina Rusak, Liza Litarowich, Irene Rahalewicz, Shura Semionow, Mr. and Mrs. Kazura, Vasil Rusak, Uladzimier Rusak (our guest from New York and an outstanding hand) and Siarhei (Serge) Rahalewicz — felt that we have acquired deeper experience

Nina Zgirski.

and moral satisfaction in disseminating information about Belarus.

Our dancing group had also done great work: Vasilok presented three dances, and the spectators asked for even more. However, I would like to stress that the youths not only danced. It was a pleasant sight to see them giving interviews to reporters of whom there were many. Interviews were given not only by veteran dancers such as George Kipel, Leon Wojtenko, Nata Rusak, Vitaut Tumash Jr., Raina Semionow, but also their younger friends: Vincent Mierlak, Mary Bojczuk and others.

Senator Frank Lautenberg visiting Belarusian exhibition at Liberty State Park Festival.

Generally speaking, if we consider advertisement, before and after the festival, it was quite efficient. New Jersey governor Brendan Byrne had called a special conference to discuss advertisement of the festivals. It was heartening to see there a representative of the Belarusian young generation, Halina Bachar. We should be grateful to her, for she took a day off from school to represent Belarusians at the conference. Vitaut Kipel also contributed to the dissemination of news about the festival and Belarus. As head of the State Ethnic Council and sponsor of the festival, he on numerous occasions appeared on TV, in radio shows and the press, and each time he would find occasion to say something about Belarusians.

On the day of the festival V. Kipel and other members of our group gave interviews that either were already shown or will be shown on Channel 13 in a special program about festivals.

Governor Brendan Byrne, Senator Bill Bradley and a dozen congressmen, and about ten mayors of surrounding towns spent several hours at the festival. All in all, there were about thirty thousand visitors, and reports about the festival and our group appeared in more than twenty newspapers. It looks like we had done not a bad job.

Zora Kipel again described our participation in the festival held at Liberty State Park a year later, on September 12-13, 1981.[21]

These festivals keep growing: an increasing number of ethnic

groups take part in them; the popularity of these events is spreading among local ethnics in the surrounding towns as well as throughout the state.

Belarusians have been participating in them from the very beginning. Already for a third year in a row our exhibitions attract the eye of visitors and serve as a source of information about Belarus and its people: our women display their artifacts and souvenirs, our youths demonstrate folk dances, and our kitchen satisfies the culinary demands of the public.

The weather this time was particularly propitious for the festival. On Saturday morning we arranged our exhibition: Nadja Kudasow sat at her staff, Tamara Kolba made herself comfortable for belt weaving, Zhenia Dubiaha busied herself with the food, Halina Rusak, Liza Litarowich, Zora Kipel and Irene Rahalewicz-Dutko attended the souvenir and exhibit tables, answered inquiries by visitors, gave out information to the press. Toward midday, support arrived from the neighboring New York: Raya Stankevich and Anton Shukeloyts brought brochures and leaflets on Belarus.

The liveliest moment at our stand was when our young dancers began to prepare themselves for their performance in the afternoon: all of them in Belarusian costumes, elegant, young and cheerful, they attracted attention of visitors, press, and… politicians. The latter, it must be said, were numerous this time: there was Governor Brendan Byrne, a good friend of Belarusians, and both candidates for governorship, Jim Florio and Tom Kean. They all took interest in our display, posed for pictures with young people, looked for volunteers in the

Parade of participants at Liberty State Park train station.
Banner carriers are Paval Romano, left, and Danila Andrejuk.

electoral campaign. And Dr. Vitaut Kipel, the chairman of the State Ethnic Council, being in charge of the festival, had not missed opportunities to direct both press and politicians toward our table.

On Sunday, the number of visitors was even larger (park's officials estimated attendance at nearly ten thousand). Our stand was literally surrounded by them. Nadja Kudasow and Tamara Kolba at their respective 'workbenches,' Halina Rusak and Zora Kipel at the exhibition, and Maryja Kazura near the food stand barely managed to answer questions of inquiring onlookers. And the visitors were of all dots and stripes. There were old and recent immigrants from Belarus, people from various other Slavic and non-Slavic countries whose numbers are so high in our state. There were also newspaper and TV reporters. Nadja Kudasow gave an interview to a reporter from CBS-TV which was later shown on newscast. Newspapers wrote about the event, too.

And so, once again a group of enthusiasts (this time complemented by a sizable number of youths) performed a worthy deed spreading information about Belarus, our people and culture.

Demonstration of belt weaving.

Vasilok Advertises Festival[22]

"Halina Bachar and Nata Rusak deserve special appreciation for having advertised the festival in cooperation with the Caso Martin Agency. The Belarusian group Vasilok was selected by the agency as one of the best and popular in the state of New Jersey and around New York City. Photographs of the two Belarusian girls appeared in all major dailies of New Jersey and contributed to the outstanding success of the festival and spread of the Belarusian name."

Very successful participation of Belarusians was realized in the festival that took place on September 10-11, 1983, in the same Liberty State Park. Thirty eight ethnic groups were represented. In spite of hot weather, this multiethnic event attracted over 20,000 visitors. Reporters, photographers, and politicians, including state's Governor Tom Kean, attended.

The festival started with a parade of ethnic groups in national costumes, carrying their flags. It looked very colorful and solemn. The Belarusian flag and the sign "Byelorussia" was proudly carried in front of the rostrum by Nadja Kudasow and Laura Rahalewicz. Nadja noted later: "I felt a lump in my throat when I carried that flag."

The Belarusian stand was quite popular, as in previous years. Our nicely arranged display of items — table spreads, miniature agricultural utensils, embroidery, dolls, straw-inlaid boxes, wood carvings, books and many other articles — drew viewers of various ages and inquisitiveness.[23]

H.Bachar and V.Tumash Jr.

ETHNIC HERITAGE BALLS

During the second half of the 1970s and throughout the 1980s, annual ethnic balls had been held in order to keep the spirit of ethnicity alive and bring groups for closer cooperation.

Display of one of the craft tables.

These colorful events gave an opportunity to the more engaged representatives of various groups, together with officials of the New Jersey Highway Administration and other state agencies, to spend, once a year, some hours together discussing ongoing

activities and upcoming plans. On such occasions, along with dinner, a menu of ethnic entertainment would be offered. Favorites were displays of national costumes and musical performances. Naturally, such events were covered by the press.[24]

At an ethnic ball with Steve Richer, governor's representative. From left: Vasil Rusak, Halina Rusak, Nadja Kudasow, Zora Kipel, Steve Richer, Valentina Rahalewicz, Irene Dutko, Serge Rahalewicz, Raisa Stankevich.

Participants at a ball, including the Vasilok dance group who performed at the event.

Irene Dutko receiving award from Hanna Phillips for being the Ethnic Ball Chairperson.

Participants in the Parade of Dress at an Ethnic Ball.

Belarusian-Americans at the Ethnic Ball.

At a Slavic Festival[25]

As soon as the exhibition in Bergen County closed down, a new one opened in the city of Newark. Here, festivals and art displays were organized under the auspices of the State University. Belarusians participated for the first time.

On Sunday March 22nd of 1983, our Vasilok group gave a performance in the university auditorium. Again, our dancers were superb, and the information on Belarus covered a wide range of topics. As in the previous event, English-language printouts on Belarus were widely distributed. Our exhibition was quite multifaceted: textile items, embroidery, and woodcarving were on display. Especially popular were straw-inlaid boxes made by Mikola Shust.

Mrs. Alexandra Semionow served as a guide with help from Halina and Vasil Rusak, who were in charge of organizational matters.

The month of March was indeed a busy period. Literally an hour after the Newark event, the Vasilok dancers had to perform in South River (an exhibition opened at the Belarusian Community Center), and several of the organizers of the above events had to go to meetings in Somerset and Essex counties to discuss upcoming festivals. In addition, preparations had to be made for the upcoming Belarus Independence festivity and for the approaching symposium on Belarusian culture in America. Thus, March had been a busy and rewarding month.

Belarusian Women at a Conference in Princeton[26]

In Princeton, New Jersey, the city of the renowned Princeton University, a three-day conference took place on June 17-19, 1986. It was organized by New Jersey women in connection with the observance of the International Women's Year.

A group of Belarusian women from New Jersey took part in this conference. Along with participation in some of the panels, the Belarusian women organized a rich and nicely arranged exhibition displaying artifacts made by New Jersey Belarusian women, older ones and some quite young. Also shown were embroidered items and woven ones, belts and publications, illustrations and art works. Belt weaving and flax spinning were demonstrated. All of this attracted many onlookers and elicited interest in Belarus and in the Belarusian ladies of New Jersey. Special brochures on Belarus and our women in New Jersey were distributed.

During the entire three days our stand was visited by multitudes of women, correspondents, and politicians interested in learning about Belarus, our problems and our womenfolk in New Jersey.

Deep gratitude is due to all those who so devotedly offered their time and energy on those three hot days in Princeton; especially, Halina Rusak, Irene Rahalewicz, St. Tamara (Kolba), Nadja Kudasow, Ludmila Machniuk, and our friend from New York Raisa Stankevich.

Participation in the Statue of Liberty Jubilee[27]

The centennial of the Statue of Liberty was solemnly observed in New York from the 4th to the 6th of July 1986. The occasion was conjoined with marking the 210th anniversary of the independence of the United States.

Belarusian organizations, including the Belarusian-American Association, the Belarusian-American Youth Organization, the Belarusian Institute of Arts and Sciences and others, actively participated in fundraising for the restoration of the Statue of Liberty. A group of young Belarusian dancers from the Vasilok group were invited to take part in one of the most solemn ceremonies on Sunday, July 6th, during the concluding concert at Giants Stadium, (70,000 seats), by demonstrating Belarusian national costumes.

A picture "Immigrants" by a Belarusian artist, Piotra Miranovich, was one of the items at the art show organized for this occasion not far away from the Statue of Liberty on Ellis Island, through which thousands of Belarusian immigrants passed into America in bygone years.

Vasilok group.

On the same day, before their participation in the concluding concert, the Vasilok group performed Belarusian folk dances in Liberty State Park that lies in the vicinity of the Statue of Liberty.

INTERESTING EVENTS

Festivals and exhibitions, as well as preparations for them, did not pass without incidents and some comic situations. Most of them remained undocumented, but they add to the overall story of those events. Vitaut Kipel, chairman of the Festival Organizational Committee, remembers a few colorful episodes. For example:

"Deep politics of separatists"

To secure maximum spectators for festivals, we had to distribute advertisements — announcements, posters, leaflets, invitations - wherever we could. We would post them at bus stops, rail road stations, schools and clubs; mail them out to newspapers, radio, television, etc., etc. Self-evident places were also Christian Orthodox churches.

A close acquaintance of mine, Mr. Pen (previously, Penionchik), an engineer and Christian Orthodox, wanted to hang up our poster in the St. Kosma and Demyan Russian Church in Passaic, New Jersey. By the way, the church was founded by Belarusians. However, the priest

forbade him to hang the poster. My friend tried to argue. He said: "Father, this is a cultural event; this culture is part of America!" And the priest retorted: "O no, this is deep politics. Obviously, you don't understand — a deep politics of separatists."

The Secret of Gov. Brendan Byrne's Appearance

At our Second Festival, Governor Brendan Byrne greeted the public. His appearance was not only a pleasant surprise to all, but also, until the very moment of arrival, a great secret to the administration of the Garden State Arts Center.

Here is how it happened.

During the preparation for the festival I happened to be, for some reason, in the office of the governor. There I met my friends Steven Richer, the governor's adviser for ethnic affairs, and Jack Toporek, Byrne's secretary for appointments. I told them that it would be nice if the governor would visit our festival. Jack's first reaction was: "How many people will there be?" I assured him that there would be more than three thousand. Then he said: "Vi (that's how they called me), wait for a couple of hours. During lunch time I'll talk with the governor."

I had lunch with Steven and around three o'clock we went to see Toporek. And he gives me the news: "The governor agrees. He has never been to the Arts Center. This will be a good occasion for him to see it. But don't give it to the press because there could be a change. I'll give you a call two or three days before the festival."

On the very eve of the event, when we coordinated the program with Fred Weck, administrator of the Cultural Center Fund, I asked Fred if there was a call from Jack Toporek. I said there is a likelihood that the governor would come, and we should include it in the program. And Fred said literally: "Vi, you're fantasizing. Brendan Byrne did not show up when he was invited by Poles, Jewish, Irish. You are a daydreamer, Vi..." I swallowed the pill without arguing, to have the last laugh when the governor would arrive. Somehow I believed that we'll be lucky with him.

Indeed, we were. The guest of honor arrived in a helicopter. The local police were notified about his coming on the very morning of the festival day, and the police of the Arts Center half an hour before the landing. The press was informed from the governor's office.

Later, the governor visited other festivals, but he started with us. We would like to believe that he appreciated our program. He also came to see our festival in 1977.

Some episodes stayed vivid in the memory of Nadja Zaprudnik who relates the following stories:

"Do you think it's a dummy?"

On a hot sunny day I'm sitting at my staff dressed in the full Palessie[28] regional costume: my head and neck wrapped up in so-called namitka (a long piece of linen), my blouse has long sleeves, and the woolen skirt covers my laptsi — dressed legs almost to the ground. It's humid and the sun is still high in the sky. The end of my spinning demonstration is still several hours ahead of me. Somewhat tired, I stopped spinning and decided to rest quietly, with the spinner on my lap.

Meanwhile two ladies are passing by. One on them just glanced at me, but the other stopped and attentively concentrated her sight on my dress and the rest of my surroundings, while I remained silent and immobile.

"Why did you stop?" I hear the voice of the front lady, who slowly approaches me. And the curious one says in half-voice: "Do you think it's a dummy?"

I could not resist a smile. Both of them, jumped while laughing loudly and, somewhat embarrassed, began apologizing. I laughed along with them.

After a short conversation about my country of origin and spinning technique we parted as friends.

"I bet you're hot as hell"

At the festivals in Liberty State Park there were always press correspondents and TV reporters. Once on a hot day a journalist approached me and, while I kept spinning, examined in detail my dress, in which I was covered from head to toe, with just my face and hands visible. After a short while he says: "I bet you're hot as hell." And I replied: "Not exactly, because my blouse and head dress are from flax, not synthetic. The linen is much less heat-preserving than synthetics." He touched the sleeve of my blouse feeling it by his fingers and did not second his bet.

"Do you speak English?"

My Palessie dress — mostly, I think, the head dress, namitka, covering my head and neck, as well as bast-woven shoes (laptsi) that my brother Mikhal Rahalewicz had made for me — looked to many a visitor like an exotic overseas wear, especially at a festival near the Statue of Liberty, where ships full of immigrants were moored years ago.

During a festival two TV reporters were passing by my spinning exhibit. One of them, after staring for a while at me, says to the other: "Have you ever seen anything like this?!" And the other, smiling, shakes his head negatively. And then bending over me asks: "Do you speak English?" "Of course I do," I said, "I have been in this country for over thirty years."

And then he started interviewing me about my spinning flax tow, my costume and the country of origin. A small part of that interview was shown later on TV.

Nadja spinning.

"What do you do with these hairs?"

Festivals were visited often by school children. When I spun flax tow, some viewers admired the agility of my fingers. Sometimes they wanted to know how long my thread would be after an hour of spinning.

At the outset of our festivals, the tow was sent to me from the Bielastok region.[29] Later, my niece Tamara Rahalewicz found a source in Pennsylvania. When I spun at festivals, some school kids asked me: "What do you do with these hairs?" I explained to them that these are not hairs but flax tow. I kept at my side a little sheaf of flax and, in a basket, half processed flax stalks. I explained to the students that the tow is made of processed flax stalks, and that from flax seeds oil is pressed out. I would give them small bags of seeds and advised them to pot the seeds to see the plant. I also included a brochure with information about Belarus.

"Sell me this spinner"

The staff I used to demonstrate spinning was made for me by Aleh Machniuk, a talented member of our South River community. The spinner was authentic: it was a replica of one given to me by

Mrs. Nadzia Zacharkiewicz, mother-in-law of my nephew Siarhiej Rahalewicz. She took it along when she was leaving her native Palessie in 1944. She gave it to me as a gift, and it served me not only as a tool but also as a reminder of my homeland.

One day at a festival in Liberty State Park, a Ukrainian woman came to me as I was spinning. She stood for a while and then said in Ukrainian: "I also have a staff, but no spinner. Sell me your spinner." I told her that I need the spinner myself for my demonstrations. That's the only one I have. But she did not seem to hear me. "Sell me your spinner," she insisted. I repeated my answer. She departed. And then came back again with her "sell-me-your-spinner" request. Unfortunately, I could not accept her business proposition. She did not make a fourth request.

Somewhat later, two spare spinners were made for me by my countryman, Ivan Alkhouski, but I never again saw my potential Ukrainian buyer.

Bast Shoes

Men learning the ropes.

The first pair of bast shoes were woven for me by my brother Mikhal. One day I said to him: "Mikhal, weave a pair of bast shoes for me." "Bast shoes?! What do you need them for?" I answered: "First weave, then I'll tell you." He did it. He lived in Pennsylvania, a distance away from my home in Somerset, New Jersey. Only when he had woven bast shoes did he learn about our festivals in Liberty State Park. I must say that on hot summer days, when you have to sit all day with the staff and spin, wearing bast shoes is much more pleasant than having your feet in tightly laced high leather shoes.

Later on, for demonstrations of national costumes as well as for the Vasilok dancers, bast shoes were made by Valodzia Rusak. He even taught some young dancers to weave them. Thus, the costumes on the models and dancers were authentic from head to toe.

A Protest by Lithuanians Concerning the State Emblem

Once we joined a group of Belarusians in Pennsylvania who participated in a multiethnic display of folk arts. Our participation was organized by Halina Kuczura, a Pennsylvania resident. Upon arrival, we laid out our items: dolls, straw-inlaid boxes, spreads, etc., along with information leaflets. We also hung, on a movable wall a map of Belarus and the Pursuit, our national coat of arms.

In no time, we were approached by local Lithuanians who, indignantly, asked us: "By what right do you dare to hang up our coat of

Belarusian exhibition in Pennsylvania. From left: Nadja Kudasow, Irene Dutko and Halina Kuczura.

arms?!!!" We explained to them that this is the coat of arms of the medieval Grand Duchy of Lithuania, which included Belarus, and of the Belarusian National Republic, proclaimed in 1918. But our words were no argument for the objectors. They insisted that we remove the Pursuit from our stand. When we told them that this will not happen, they rushed to higher authorities of the exhibition center to press for their demand. But the administration told them it cannot take sides in such a contention, and this was the end of the dispute. Both stands, Belarusian and Lithuanian, remained decorated by the Pursuit,[30] one horse with the tail pointed downward and the other one with the tail pointed upward.

Nata Gernat (Rusak), a Vasilok dancing group member, recalls challenges she and her friends encountered in their performances.

Common and Less than Common Dancing Challenges

Most dancers, over the years experienced expected and unexpected problems, and had learned to deal with them. The directive was to keep dancing no matter what. This resulted in dancers having to throw off shoes and uncooperative headpieces. The unavailability of a dancer for a performance would oblige the group to reconfigure the dances to accommodate the smaller number of dancers.

Feet were occasionally stepped on; stages shook and separated (once at Liberty State Park), requiring dancers to constantly adapt. One particularly challenging moment occurred when dancer Lyda Daniluk broke her toe during a Garden State Arts Center performance, and managed to complete the dance, with the support of fellow dancers. Injuries of varying degrees were part of the territory.

Slippery Floors Make for Interesting Dancing

In preparation for the festivals, many practices were held by the dance groups, culminating in dress rehearsals held in front of Nick Jordanoff, and program coordinators Halina Rusak and Irene Rahalewicz-Dutko. These dress rehearsals were held at the South River Belarusian-American Center. The floors in the nicely finished hall were caringly cleaned and polished. During one number, the female dancers were required to join hands in a circle, and leaning back, dance quickly in one direction for several turns. As the dancers circled it became more difficult to hang on to one another. Under ordinary circumstances, a lost grip would quickly and unnoticeably be re-established. Unfortunately, the addition of the clean, glossy floor to the equation sent dancers flying, or rather sliding across the floor (a Belarusian form of break dancing?).

Luda Grant (Rusak), a Vasilok dancer, adds two colorful episodes to the list of events.

Stuck at the Dump

Even the heat wasn't daunting for the enthusiastic dancers and hosts. The journey from New Jersey to the Brooklyn, New York, practice hall had been made without a hitch for decades. This would be the last rehearsal before the Garden State Arts Center performance the next morning. A few weary Canadian performers attended. Dances were perfected and a few extra prysiadki (squat kicks) were inserted for punctuation. Practice was over. We were bound for New Jersey for some late night fortification (midnight pizza) with our Canadian friend driving the car. Luda and Alice knew the route well. Unfortunately,

the car was more tired than the dancers. We were forced to stop and evaluate the car trouble. Near the Staten Island dump... for hours! We politely imposed on strangers, very late at night (or early in the morning), for the use of their phone. We were too anxious to sleep in the car. We waited. Help arrived and we finally lumbered home.

Rooms Packed with Overnight Guests

Nick Jordanoff, a frequent guest at this point, was also spending the night at the Rusak house. Every sleeping person was involved in the festival in a few short hours. It never seemed to matter how many beds were needed for visiting friends. The walls of the house always stretched in order to accommodate our favorite people! Several dancers crept into their rooms. My mother, rarely tired herself, promised not to awaken us until the last possible moment so that we could soak up some energy to propel us for the next two days of dancing! We only slept for a couple of hours. We were grateful to know that at some point our adrenaline would help us. My parents[31] fed us breakfast and sent us on our way. They were always happy and proud to be part of this artistic process. They enjoyed having a house full of laughing visitors! We all forgot how tired we should have been and enjoyed a fantastic life experience promoting Belarusian art. We also collected another story of great times with Belarusian friends.

"I had to dance as a boy"

Vera Zaprudnik, a member of the Vasilok dance group, adds her recollection.

The night before the first festival at Garden State Arts Center, while packing the obvious, my sister Nina and I thought to pack a few items that maybe, possibly, might be needed in a pinch, including a pair of our black pants. Just in case.

The day of the show, some of our boys decided to partake in the sports activities earlier in the day, and as luck would not have it, one of our boys sprained his ankle. What to do? How would we go on with the numbers this guy danced in? I heard my name being screamed down the hall, back stage. Alla Romano, our dance director/choreographer, who had already recruited a boy from Canada to substitute in the dance Mikita, and reconfigured Karahod, which wasn't strictly a dance for couples, for one less boy, informed me, "You have to go on in Kadril." This was a new dance in the Vasilok repertoire and no dancer that wasn't already in it, knew it, except me. When dancers had been missing from practices, Alla used me to fill every whole in the number, no matter how much I complained that I should get to sit and rest because, after all, I wasn't in this dance.

Now, how to camouflage a girl dancing in the place of a boy? Alla tried to hide my hair with a hat, but it wouldn't stay on. All the boys' boots were too big, so I went on with girls' boots, wearing a boy's shirt and vest. Good thing we packed those black pants, at least we didn't have to take a pair off a boy.

That is how I ended up dancing as a boy, on stage, in public, with Luda Rusak Grant as the girl in our couple. The number went off without a hitch.

BELARUSIAN ART EXHIBITIONS IN SOUTH RIVER AND ELSEWHERE

In South River, N.J., from 1973 through 1997, twenty five annual exhibitions took place.[32] Their visitors were mostly Belarusian-Americans, but there were also outside guests, including representatives of local authorities. South River, New Jersey, a town of about

Some of the artists who participated in the South River art show.

View of the exhibition hall.

15,000, became home to a vibrant Belarusian community. It consisted mostly of political refugees who arrived from Western Europe during the early 1950s. Communal life assumed various forms — a sports club, choirs, dancing group, publishing company, etc. Much of the activity was

centered in the Christian Orthodox parish of St. Euphrosynia of Polatsk headed by the Rev. Mikalaj Lapitzki and under the jurisdiction of the Constantinople Patriarchate. In 1972, the community completed an ambitious project — construction of a church and an assembly hall for about 300 people. The new Belarusian Community Center spread over three acres of land on the outskirts of the town (Whitehead Avenue). The hall building included a stage, a spacious kitchen, a bar with a pool table, an apartment, a printing shop, and other facilities.

Senior members of the community — most of all Barys Scors (Shchors), Ksienafont Vajciachouski (Wojciechowski), Ivan Kosiak, Anton Danilovich and others — suggested that the younger members organize an art exhibition. The idea seemed feasible because there

Participants in ethnic dress parade at the Arts & Craft show in South River.

were many talented members in the group. In addition, families had objects of art and artifacts brought from the Old Country that, if gathered, could provide an impressive display of colors and designs to warm one's heart.

Soon, thanks to the energetic efforts of Irene Rahalewicz (later, Dutko), the first exhibition was organized (1973) and proved to be an undisputable success. Irene, assisted by many enthusiasts, managed to carry on the tradition of the annual art exhibitions for 25 years.

The exhibitions took place around the date of the 25th of March, when Belarusians in the Free World observe the anniversary of the proclamation of independence of the Belarusian National Republic (BNR). A week before such observances, the hall of the Belarusian

Community Center was transformed into a virtual museum. On its walls and long tables, paintings, photographs, folk costumes, embroidered shirts, pillows, woven belts, straw-inlaid boxes, statuettes, and other artifacts were displayed as testimony of the Belarusian cultural heritage and historical memory.

The shows, as a rule, opened on a Sunday one week before the Independence Day celebration. In the afternoon, following the church service, parishioners and invited guests flocked to the community hall.

Lanok performing at South River Festival 2009.

There, Irene Rahalewicz-Dutko opened the show welcoming the visitors, presenting the participating artists, and soliciting donations to cover the expense of the cocktail-and-coffee hour that capped off the festive afternoon.

Nearly two hundred individuals participated in these art and crafts exhibitions that lasted for twenty five years. Their names can be found in the previously mentioned publication *Belarusan Artists Abroad*.

After a several-year pause, the St. Euphrosynia Church community in South River, reinforced by new talents from post-Soviet Belarus, has launched annual festivals that include Belarusian folk dances, songs, book exhibitions, souvenirs and traditional cuisine.

It is important to add here that, beside the above mentioned exhibitions marking the BNR Independence anniversary, presentations of Belarusian art and crafts took place in many other New Jersey locations: colleges, museums, public libraries and other venues. For example, a Christmas tree, bedecked by traditional Belarusian ornaments,

that had been put up annually is among a dozen of such exhibits in the Hungarian Museum in New Brunswick for over the last ten years. This participation was initiated by the late Halina Rusak and is being continued by Serge Tryhubovich and Katsia Reznikova.

GOVERNOR'S ETHNIC ADVISORY COUNCIL

New Jersey's Ethnic Advisory Council – the first such body in the United States — was established by Governor Brendan Byrne in April 1978 "to recommend programs regarding ethnic communities; to promote ethnic and cultural events; and to develop policies affecting ethnic neighborhoods". Dr. Vitaut Kipel was its first chairman. He spoke about ethnic affairs in New Jersey and the council's tasks in an interview for the monthly Bielarus in October 1978 (excerpts).[33]

Question: Black people have taken for a slogan "Black is Beautiful." What slogan do ethnics have?

Answer: That's exactly what I was talking about with a correspondent of the New Jersey daily, *Record*, recently. We have a slogan "Everything is Beautiful." (...)

Q.: How do you explain that an Ethnic Advisory Council was created namely in New Jersey and not in any other state?

A.: Primarily due to the number of New Jersey's ethnic groups and their activity. Now there are 65 of them and they have over 1700 ethnic organizations. These are the figures that any politician who wants to be in power in Trenton, the state's capital, would reckon with. The activity of ethnic groups, including small ones, has been on the upswing lately in connection with the bicentennial of the United States. It still continues, I think that the newspaper *Bielarus* has most of its subscribers in New Jersey. New Jersey has the largest number of ethnic radio shows and TV programs. Another characteristic of New Jersey is that ethnic groups are spread all over the state.

Q.: How is the council structured?

A.: The council is created by the governor. The latter also appoints its chairman. Presently, apart from Belarusians, the following groups are represented in the council: Hindus, Chinese, Jews, Irish, Hungarians, Slovenians, Puerto Ricans, Russians, Germans, Blacks, Poles, Ukrainians, Cubans, Italians, and Koreans. The council's chairman, for his part, appoints heads and members of committees (educational, cultural, and social). There is also a liaison for contacts with the governor. The council's office is in Trenton. (...)

Q.: How are Belarusians doing in this scheme of work?

A.: I think the Belarusian group is on a good level. Belarusians have many organizations, well established religious life and have quite active young people. Externally, they participate in many local events: festivals, meetings, conferences, etc. A significant role in populariza-

THE WHITE HOUSE

WASHINGTON

March 24, 1988

Warm greetings to Byelorussian Americans and to everyone marking the 70th anniversary of Byelorussian Independence. This observance salutes the determination of the people of Byelorussia to live in freedom and independence. It also pays tribute to the proud and ancient heritage you do so much to perpetuate.

I join you in commemorating the heroism of Byelorussia in the face of war and oppression through the years. The Soviets continue to persecute those who speak in defense of their religion, language, history, culture, and God-given human rights.

Brave and eloquent voices still attest to Byelorussia's unconquerable spirit; I look with you to the day when the people of Byelorussia will again be free to realize their national aspirations.

God bless you, and God bless Byelorussia.

Ronald Reagan

tion of the Belarusian name is fulfilled by our artists' participation in exhibitions. For five years, by now, art exhibitions have been taking place in South River. A great popularizing work is being done by youth dancing groups, Vasilok (corn flower), Lanok (flax), and Matylki (buttefiles) and two Belarusian choirs, Kalina (guelder rose) and a national

choir. Belarusians are actively participating in American political life, in elections, occupy administrative positions in both parties, Democratic and Republican. I have to say with great pleasure that we initiated publication of an English-language book, *Ethnic Experience in New Jersey*, which is being used as a textbook in state's schools as well as a reference book, compiled by Zora Kipel, about ethnic groups and organizations. It was the first such publication, already sold out. We were the ones among five groups which initiated in 1974 a proposal to start restoration of the "Island of Tears" (Ellis Island) and build there a museum of immigration – a project that is being advanced now toward its realization. To sum up, activities of the Belarusian group have been aimed in all directions.

Q.: Now a general question: Establishment of the Ethnic Advisory Council is a new phenomenon not only for New Jersey, but for the entire United States. Shall we see in it a sign of activization and spread of ethnicity throughout America?

A.: Ethnic activity in America has always been going on. Now, however, it is conducted more systematically and coordinated, one could say, on a higher level. Such activity never ceased because of continuous influx of new immigrants to America. And neither the process of "acculturation," nor "melting pot" can obliterate among immigrants and many of their descendants awareness of their historic and cultural roots. The liberty of the American way of life is conducive to preservation and cultivation of those traits. And, I would like to add, one should see in it a positive circumstance. As American sociologists are saying now about cultural processes in the United States, the more colors in a carpet, the more beautiful it is in its design.

Four years later I again asked my friend Vitaut Kipel to share his views on the achievements of the Ethnic Advisory Council with the readers of *Bielarus*.[34]

Question: The Ethnic Council of New Jersey was set up four years ago by Governor Brendan Byrne, a Democrat. And now we have a new governor, Tom Kean, a Republican. Will the change of governors bring about a change in the council's activity?

Answer: The council will remain with the same membership until the expiration of its statutory term. A majority of members will have served their term this year, and the charter says that no member can serve more than two terms. My term, for example, expires on the 12th

of April when I shall have served four years as chairman.

As to the council itself, Governor Tom Kean said on many occasions during his electoral campaign, and also recently as governor, that if there are any changes they will be to widen the council's function, perhaps even transforming it into a state commission, such as Historical Commission, Arts Commission, and others.

I should also mention that ethnic groups actively participated in the electoral campaign of the new governor, and Governor Kean is very appreciative of the support by ethnic groups, and understandably, a good politician would like to preserve that support for the future.

Q.: There are more than 65 ethnic groups in New Jersey, while the Ethnic Council includes only fifteen members. Will the Belarusian group be represented in a new composition of the council?

A.: Appointments to the council are the governor's prerogative. Membership is assigned on the basis of ethnicity and party affiliation, and of course on the grounds of competency of each individual candidate to work with state's various ethnic organizations. I believe that Belarusians will continue to be represented in the council. But, again, I should underscore that it is the governor who appoints members.

Q.: Could you describe briefly how the council works?

A.: As any other advisory unit of the administration, the council conducts its monthly meetings to discuss current affairs and plans for the future. It also informs the governor or appropriate state government units on problems that require attention or revision. The council's daily activities are fulfilled by its secretary and by a special intermediary between the council and the administration — in our case it's Mr. Steve Richer, Director of the NJ Department of Tourism. The main goal of the council is to acquaint state government departments with the problems and life of ethnic groups and to incorporate their actions into the overall cultural life of the state.

Q.: What has the council accomplished during the four years of its existence and how was it rated?

A.: The council has achieved approval for a review of high school textbooks of history, especially the sections dealing with East European nations. This revision is now being conducted by the Rutgers State University.

The council obtained consent of the high school administration to credit graduates' knowledge of parents' native language (naturally, after an examination) and to mark it in the high school diploma.

The council has launched a tradition of ethnic festivals in Liberty State Park. Our own very successful participation in last year's festival, as you remember, was described in the newspaper *Bielarus*.

The council has organized several successful conferences. Its members have been interviewed by TV, radio and newspapers, as well as appeared at some educational forums, establishing close cooperative relationships.

The council has facilitated access of ethnic press to official sources of information on current events that could be useful and interesting to ethnic groups.

The basic achievement of the council, I think, is the fact that ethnic groups have had a permanent representation in the state capital, Trenton, and participated in civic and cultural activities of the administration.

Speaking about the appraisal of our achievements, it can be best characterized, perhaps, by words from a letter to me as chairman of the council by Governor Brendan Byrne dated January 19 of this year (1982 - JZ):

I am proud of the results achieved by the Council during my term as governor. The foundation laid by you for further activities in international education and understanding will serve as a model for other states. New Jersey became a leading state in multicultural activities thanks to the efforts of such devoted people like you.

Q.: It's very nice to hear such words. Tell me, does membership in the council help in activities and life of the entire ethnic community whose name a member represents?

A.: Unquestionably. I, for example, as chairman of the council

Leonid Surak (left), Belarusian representative in the Ethnic Council, with Gov. James Florio.

Irene Dutko, Belarusian representative in the Ethnic Council, with Jane Burgio, Secretary of State of New Jersey.

have participated in hundreds of ceremonies, often in the name of the governor, on TV, in radio, at press conferences, etc., and each time I had a bigger or smaller opportunity to touch on our own Belarusian problem as well as problems of other nations. Through the Ethnic Council we have a remarkable relationship with the state's congressional delegation as well as with Senator Bill Bradley and a number of other officials in Washington. The membership in the council is very helpful in external activities of any ethnic group.

In the ensuing years, Belarusian-Americans were represented in the Ethnic Advisory Council by Irene Dutko (1986-1992) and Leo Surak (1992-1994). However, multiethnic festival activity, sponsored by the council, ebbed down as a result of its composition, budgetary problems, and most of all, geopolitical changes in Eastern Europe resulting from the collapse of the Soviet Union.

In recent years, exhibitions of Belarusian art and artifacts as well as presentations of songs and dances are displayed during the celebrations of independence anniversaries of the Belarusian National Republic, biennial conventions of Belarusians of North America, and annual summer festivals on the grounds of the St. Euphrosynia Church in South River, New Jersey.

St. Euphrosynia Belarusian Church and Community Hall in South River, N.J.

A CONCLUDING WORD

The history of Belarusian festivals in New Jersey (and beyond), is not merely a description of the therapeutic activity of a group of countrymen stricken by nostalgia. In a deeper sense, it was a striving for Belarus's liberty by means of spreading information about the abysmal lack of freedom there. The informers were strongly convinced that support for Belarus's struggle for independence and democracy depended on knowledge about her.

One of the analysts of the phenomenon of information, British anthropologist and linguist Gregory Bateson (1904-1980) described information as the "difference which makes a difference." Indeed, information differentiates reality, and it changes not only perceptions, but the very state of things. Thus, as a result of festivals, the information on Belarus made a difference in the appreciation by American society and political leaders of the Belarusian people's struggle.

At the start of this publication, I mentioned these difficulties of explaining to Americans what kind of country Belarus is. The widespread unawareness about her was characteristic not only of the average American. Even specialists in the State Department hardly knew much about Belarus. In 1941, when Germans occupied Belarus and the State Department asked the Congressional Library to provide information about Belarusians, their national movement, etc., the library was ill prepared to satisfy that request. An emissary had to make a trip to New York where he queried Dr. Joseph Lichten, a member of the Anti-Defamation League and a recent immigrant from Poland who was familiar with Belarusian matters. Lichten related that encounter a decade later to his friend, Dr. Vitaut Tumash, when the latter immigrated to New York.

Historically, Americans' limited exposure to Belarus, a dimly known Soviet "state", — first a necessary ally, in World War II and then a cold war opponent behind the Iron Curtain, — resulted in suspicion and the unfortunate conclusion that Belarusians were "Commies".

Festivals acquainted Americans with Belarusian culture, and consequently with the Belarusian people themselves. Through the festivals, Belarusian-Americans overcame the natural wariness and stigma attached to them due to misinformation and their association with the Soviet Union. These colorful occasions welcomed newcomers into their culture through song, dance, folk art and fine arts. Thus, Americans discovered that in addition to their profound enjoyment of

the arts, they shared other common ground with Belarusians: the joy reflected in their cultural expression and the mutual desire for freedom. They understood, perhaps for the first time, that the beliefs propagated by Soviet leaders were not shared by the people of Belarus, who were struggling to assert their own identity. The festivals established a gateway to such an understanding.

Knowledge about Belarus, drop by drop, has been penetrating into American society, including the political sphere, during the second half of the last century as a result of information activities by the post-WW II Belarusian immigrants in this country. And one can say with certainty that by the time President George Bush Sr. recognized the independence of Belarus in December 1991, the White House and many Americans knew considerably more about the political aspirations of Belarusians than they did at the end of 1940s, when future festival activists and informants about Belarus began to arrive to this country.

Today we live in a technologically new epoch. Information about things near and distant, contemporary and bygone, spreads instantaneously and in much greater volume than thirty to forty years ago. However, in its essence it remains unaltered: information is power that changes reality.

As to the language of art, it displayed itself as an effective medium of esthetic values and ideological positions. And as such, it remains a universal tool of information, and a potent ally of liberty.

Janka and Vitaut relieving stress by improvising toreador dance after the successful First Festival in 1976.

A Retrospection

Tamara Kolba — Map of Belarus,

ST. EUPHROSYNIA CHURCH
&

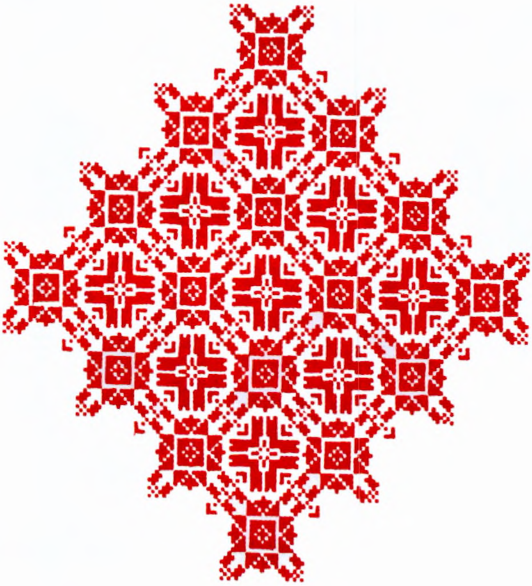

Design by Caslau Budzka
Апрацаваў узор Часлаў Будзька

БЕЛАРУСКІЯ ФЭСТЫВАЛІ Й ВЫСТАЎКІ Ў ШТАЦЕ НЬЮ ДЖЭРЗІ

ПАЛІТЫЧНАЯ ІНФАРМАЦЫЯ МОВАЮ МАСТАЦТВА (1948 — 2011 гг.)

Кніга гэтая дзьвюхмоўная, але англамоўны й беларускамоўны тэксты ў ёй хоць і паралельныя зьместам, ды не ідэнтычныя.

ПАДЗЯКА

У апрацоўваньні гэтай тэмы я шмат карыстаўся архіўнымі захаваньнямі й успамінамі мае жонкі Надзі Запруднік (ранейшыя прозьвішчы: дзявочае Рагалевіч, замужняе Кудасава). Таксама дапамаглі інфармацыяй, дакумэнтамі, фотаздымкамі й парадамі: Вітаўт Кіпель, Ірэна Дутко (Рагалевіч), Мікалай Дутко, Ала Романо (Орса), Натальля Гернат (Русак), Люда Грант (Русак), Вера Запруднік, Ніна Сільвановіч, Лена Кінг (Сільвановіч), Ліза Літаровіч, а. Ігар Лабацэвіч, Надзя Занкавіч, Барыс Данілюк і Валянціна Трыгубовіч; у рэдагаваньні англамоўнай часткі кнігі бралі ўдзел: Ірэна Дутко, Вера Запруднік, Натальля Русак, Том Шэрыдан, Томас Э. Бэрд, Ігар Казак, Тамара Варанцова й Робэрт Цупрык. Андрусь Падлескі дапамог перавесьці беларускамоўную частку кнігі ў друкаёмны фармат. Макетаваньне й мастацкае афармленьне было выкананае Ірэнай Дутко й Мікалаем Дутком.

Усім супрацоўнікам выказваю шчырую ўдзячнасьць і прызнаю іхняе суаўтарства.

Мэта публікацыі

- Ушанаваць памяць беларусаў, якія, прыбыўшы па Другой сусьветнай вайне ў Амэрыку, самаахвярна працавалі, каб пашырыць у амэрыканскім грамадзтве інфармацыю пра паняволеную камунізмам Беларусь і гэтым паспрыяць ейнаму здабыцьцю незалежнасьці.
- Паказаць, якім эфэктыўным інфармацыйным сродкам сталася для новапасяленцаў-беларусаў народнае мастацтва ў распаўсюджваньні палітычных ідэяў і фактаў з гісторыі Беларусі.
- Прадэманстраваць на прыкладзе беларускіх фэстываляў і выставак, як амэрыканскі лад жыцьця дае кожнай этнічнай[1]

групе магчымасьць перахоўваць сваю культурную спадчыну ды гэтым спрыяе акультурваньню грамадзтва, выпрацоўваньню ў ім мірнага суіснаваньня прадстаўнікоў розных этнасаў, а гэтым — выпрацоўваньню адзінства амэрыканскае нацыі.

- Даць палітолягам дадатковы матэрыял для развагі над працэсам фармаваньня нацыянальнае сьведамасьці беларусаў, якія знаходзяцца сёньня на раздарожжы паміж этнічнай мадэльлю й грамадзянскай. Зрэшты, раздарожжа гэтае актуальнае ня толькі для Беларусі, але й для ўсяе Заходняе Эўропы, дзе з аднаго боку расьце страх за этнічна-культурную гамагеннасьць, а з другога — пашыраюцца ідэі панэўрапеізму.

Пра што аповед?

У кнізе дакумэнтуюцца й апісваюцца беларускія фэстывалі й выстаўкі ў штаце Нью Джэрзі ды рэакцыя на іх у амэрыканскім друку й палітычнай сфэры, ня кажучы ўжо пра беларусаў у іншых краінах Захаду. Я абмежаваўся да аднаго штату Нью Джэрзі,[2] каб зрабіць тэму больш падатлівай для апрацоўкі. Падзеі ў суседнім Нью Ёрку або ў суседняй Пэнсыльваніі згадваюцца толькі тады, калі ў іх бралі ўдзел беларусы зь Нью Джэрзі (як прыкладам, у ньюёрксім Міжнародным кірмашы ў 1964 г.). Выбар Нью Джэрзі абумоўлены яшчэ й тым, што ў гэтым штаце беларускія фэстывалі й выстаўкі адбываліся найчасьцей і ў найбольшым маштабе.[3] Тут фэстывальная дзейнасьць праклала беларускаму імю найшырэйшую дарогу ў сродкі масавай інфармацыі й амэрыканскае грамадзтва.

Трэба падкрэсьлена зазначыць, аднак, што штат Нью Джэрзі ня быў выключэньнем. Падобную культурна-прапагандавую дзейнасьць праводзілі беларусы й іншых штатаў, такіх як Нью Ёрк, Агаё, Іліной, Мічыган, Каліфорнія. Праўда, у Нью Джэрзі актыўнасьць была найбольш інтэнсыўнай і выніковай. Пра ўсю гэтую інфармацыйную дзейнасьць сёньня ўжо можна гаварыць падсумавальна, як пра закончаны пэрыяд. А гэта таму, што на працягу апошніх дваццаці гадоў плынь часу моцна зьмяніла стан рэчаў у параўнаньні з тым, што было за часамі "халоднай вайны" (1950-я — 1980-я). Пасьля бурлівых 1990-х узьніклі ў "беларускай Амэрыцы" радыкальна новыя абставіны, зьявіліся іншыя прыярытэты. Паслабла адчуваньне дыяспарай пільнай патрэбы даво-

дзіць амэрыканцам, што ёсьць такая краіна Беларусь, бо інфармацыя пра яе пачала пашырацца ў выніку самога існаваньня сувэрэннай беларускай дзяржавы. Зьявілася таксама магутная новая інфармацыйная крыніца — Інтэрнэт. У дадатак да сказанага, у беларуска-амэрыканскім грамадзтве зьмяніўся дэмаграфічна-культурны фактар: амаль поўнасьцю адыйшло ў лепшы сьвет старэйшае пакаленьне паваенных імігрантаў, глыбей амэрыканізавалася наступнае пакаленьне; прыбылі з Бацькаўшчыны новыя пасяленцы, бальшыня якіх у той ці іншай меры саветызаваныя й русыфікаваныя, многія без належнага разуменьня патрэбы нацыянальнай салідарнасьці.

А тым часам падзеі мінулых дзесяцігодзьдзяў адыходзяць усё глыбей і глыбей у мінуўшчыну. Да старых газэт, у якіх засталося найбольш сьлядоў дзейнасьці паваеннай хвалі беларусаў-імігрантаў, ніхто апрача рэдкіх дасьледнікаў, ня будзе зьвяртацца. Таму важна было пазнаходзіць у раскіданых архіўных залежах найбольш цікавыя й павучальныя факты пра грамадзкае жыцьцё папярэднікаў, апісаць ды асэнсаваць яго. Ведаць пра гэта належыць кожнаму беларускаму амэрыканцу, кожнаму беларусу, каб усьведаміць сабе, наколькі самаахвярнымі ў дачыненьні да патрэбаў нацыянальна-вызвольнае справы былі паваенныя імігранты-беларусы; якімі патрыятычнымі пачуцьцямі яны кіраваліся ў працы на ніве беларушчыны, на полі змаганьня за выхад Беларусі ў шырокі сьвет з затхлай расейска-савецкай імпэрыі.

Др. Ала Орса-Романо,[4] кіраўнічка славутага танцавальнага ансамблю “Васілёк” прыгадала мне аднойчы аргумэнт, якім яна ўзмацняла дух сваіх, бывала змучаных, “васількоў”: “Калі мае танцаўнікі пачыналі наракаць на стому ад пробаў і падарожжаў, я ім казала: `Вы ня робіце гэта для мяне, вы робіце гэта для Беларусі.’ І нараканьні сьціхалі.” Жывучы Беларусяй, бацькі й іхнія дзеці ахвяроўвалі свой час і энэргію, каб паехаць на пробу ці арганізацыйнае паседжаньне, або яшчэ на адзін канцэрт ці выстаўку, у жаданьні сьцьвердзіць беларускую прысутнасьць, заявіць перад сабой і перад іншымі, што Жыве Беларусь.

Кошты, зьвязаныя з фэстывальнай і выставачнай актыўнасьцю людзі аплочвалі самі са свайго сьціплага сямейнага бюджэту. За ўсё гэта ўдзячнасьць і слава ім!

У кнізе пералічана шмат прозьвішчаў асобаў,[5] што ўдзельніча-

лі ў той або іншай меры ў фэстывальна-выставачнай дзейнасьці. Нашчадкі павінны ведаць іхнія імёны.

Актуальнасьць гэтай публікацыі таксама ў тым, што ў ёй паказана вялікая роля мастацтва, асабліва мастацтва народнага, як выразьніка нацыянальнае душы й як камунікацыйнага сродку ў іншамоўным асяродзьдзі. Урэшце, у кнізе наглядна выяўлена атмасфэра свабоды, якою ў Амэрыцы карыстаюцца этнічныя групы ў перахоўваньні свае культурнае спадчыны. Гэтая свабода — магутны фактар як у сацыяльна-палітычнай стабільнасьці Злучаных Штатаў, гэтак і ў дынаміцы ды багацьці амэрыканскае культуры. На прыкладзе гісторыі беларускіх фэстываляў можна пабачыць, як амэрыканскае грамадзтва й палітыкі дабразычліва ставіліся й ставяцца далей да прапагандаванага дыяспарай ідэалу свабоды й незалежнасьці Беларусі.

Вось жа, абагульняючы, у апісваных далей падзеях яскрава выяўляецца духовая сувязь беларускіх амэрыканцаў з краем паходжаньня, з культурнай спадчынай, а таксама іхняе глыбокае ўсьведамленьне, што паняволенай Беларусі можна было дапамагчы праз пашырэньне інфармацыі пра яе.

І ўрэшце, калі згадзіцца з поглядам, што кожнае новае пакаленьне — гэта пазамагільнае жыцьцё продкаў, дык апісаная ў гэтай публікацыі культурна-інфармацыйная дзейнасьць дэманструе сабой, апрача ўсяго іншага, арганічную сувязь — сувязь праз народнае мастацтва — усіх пакаленьняў нашага народу; дэманструе гістарычную цягласьць беларусаў, што б там ні казалі некаторыя сучасныя тэарэтыкі нацыяналізму, якія бачаць у сучаснай дзяржаве толькі ўвасабленьне "ўяўнай нацыі".

Здымкі — трывалыя сьляды кволай памяці

Падштурхнулі мяне да напісаньня гэтае кнігі спарадычныя перагляды сваіх і чужых фотаальбомаў. Ах, якія ў іх бываюць цудоўныя фотаздымкі! І падумаць толькі, што гэтыя сьведкі мінуўшчыны будуць хутчэй за ўсё выкінутыя, а калі й захаваюцца, дык нашчадкі мала што даведаюцца зь іх.

Думка пра падобнае выданьне хадзіла даўно. Гэтак, у дзёньнікавых запісах Зоры Кіпель 1980 году чытаем: "Тумаш /др. Вітаўт/ сказаў пра альбом, — што варта выдаць падобны каляровы альбом з фэстываляў. В. Тумаш і Ал. Сільвановіч хацелі такі альбом выдаць, але кошты — каля 40-50 тысячаў даляраў — пахавалі гэтае жаданьне."[6] Абмяркоўвалі такі праект і мы зь нябожчыкам Алексам Сільвановічам, у якога накапілася багата фэстывальных фотаздымкаў.

Кажуць, што адзін здымак варты тысячы словаў. Таксама кажуць: лепш раз пабачыць, чым сто раз пачуць. А псыхолягі ўстанавілі нават, што 70% інфармацыі чалавек успрыймае зрокава, візуальна. Усё гэта прыводзіцца тут на довад важнасьці ілюстрацыйнага кампанэнту ў гэтай публікацыі. Ілюстрацыі, а тым больш каляровыя, маюць незаменную вартасьць, бо яны наяўна паказваюць прыгажосьць народных касьцюмаў, зграбнасьць танцораў, мілавіднасьць харыстаў — усё тое, чым мы маглі пацешыцца самі перад сабою ды пахваліцца перад чужымі людзьмі. Здымкі гэтыя навочна сьведчаць пра часы, калі наша грамадзка-культурнае жыцьцё ў Злучаных Штатах было люднейшым, інтэнсыўнейшым і дэмаграфічна маладзейшым. Гэтыя фоткі — зыркая частачка агульнабеларускай гісторыі, фіксатары жыцьцядайнага нацыянальнага духу, якія вобразна сьведчаць пра вялікую любоў да Беларусі, зь якою першае пакаленьне паваеннай эміграцыі прайшло свой жыцьцёвы шлях.

Інфармацыйны імпэратыў

Наймацнейшы сацыяльна-нацыянальны імпульс кожнай палітычнай эміграцыі — гэта адчуваньне маральнага абавязку інфармаваць грамадзтва краю свайго новага пасяленьня аб прычынах эміграваньня. Самыя першыя пытаньні, на якія новапрыбыльцам даводзіцца адказваць, гэта — “Адкуль вы? Чаму вы выехалі? Якія там у вас парадкі? Чаго вы дамагаецеся?” І палітычны эмігрант адчувае наказ сумленьня адказваць як мага больш разгорнута на такія пытаньні. Зразумела, калі валодае мовай. Гэты інфармацыйны мус тым мацнейшы, чым вастрэй усьведамляеш, што твой народ пакутуе ад несправядлівасьці і ўціску. А інфармаваць жа трэба ня толькі суседа ці суразмоўцу на працы, а й палітыкаў, урад свае новае краіны, дамагацца ад яго дапамогі паняволенаму народу. І так, прычаліўшы да чужога берагу, адразу ж трэба перамагаць моўны бар’ер, падаваць голас, інфармаваць, тлумачыць, пісаць лісты ў газэты, мэмарандумы ў палітычныя інстанцыі.

З падобнымі адчуваньнямі, імкненьнямі ды перашкодамі сустрэліся тысячы беларусаў, калі па Другой сусьветнай вайне апынуліся на амэрыканскай зямлі.[7] Як яны давалі рады ў гэтым няпростым заданьні, якімі спосабамі рэалізавалі свой нацыянальна-патрыятычны абавязак, і будзе далей гутарка.

Беларускія эмігранты першай паваеннай хвалі ехалі ў

Амэрыку, перажыўшы ваенныя жудасьці, а перад тым — пакуты акупацыйных рэжымаў — бальшавіцкага, польскага й нямецкага. Амэрыка для іх сталася краем, дзе можна было, дзе трэба было ва ўмовах свабоды слова засьведчыць пройдзены гістарычны этап ды распавесьці пра жаданьні на будучыню для свайго народу. Беларусам, што ў 1948 годзе першымі выяжджалі з паваеннай Нямеччыны ў заакіянскі сьвет, выдаваная ў Мюнхэне газэта "Бацькаўшчына" пісала на дарогу:

"Важнейшае за інфармацыйную прапагандавую працу на сёньня мы ня маем, а праблема эміграцыі таксама толькі другарадная, бо мы ж не эмігруем адно таму, каб знайсьці спакойны куточак і мяшчанскую ўтульнасьць ды сумленнай працай зарабіць сабе на існаваньне, але толькі дзеля таго, каб выканаць тыя заданьні, якія мы павінны выканаць для нашага народу й дзяржавы."[8]

Вось у належным разуменьні "інфармацыйнай прапагандавай працы" й быў той імпульс да інфармаваньня амэрыканцаў пра Беларусь. На дапамогу нашым новапасяленцам, а на самым пачатку й моўным немаўлятам, прыйшло народнае мастацтва, элемэнты матэрыяльнай і духовай культуры — гэты ўнівэрсальны сродак міжэтнічнай і міжнароднай камунікацыі: адзеньне, песьні, танцы, ткацтва, малюнкі, разьба, кулінарыя.

У шматэтнічным і шматрасавым грамадзтве Злучаных Штатаў народныя фэстывалі выконваюць ролю свайго роду інфарматара пра суграмадзянаў зь іншых краінаў, кантынэнтаў і культураў. Фэстывалі спрыяюць успрыйманьню плюралістычнага характару амэрыканскай нацыі, у якой кожная этнічная група мае магчымасьць упісацца ў шматколерны нацыянальны кілім. Працэс фармаваньня амэрыканскай нацыі праходзіў, і далей праходзіць, праз розныя стадыі, перажываў глыбінныя складанасьці й драмы, што вынікалі зь людзкое натуры, з забабонаў і прадузятасьцяў, з устойлівасьці ўкаранёных паглядаў, падазронасьці да людзей іншае расы, веры й мовы. У выніку гэтага вырабіўся мэханізм перамаганьня сацыяльна-культурных і палітычных бар'ераў. Штат Нью Джэрзі з гэтага гледзішча адзін з найбольш ініцыятыўных, бо найбольш разнастайны этнічным складам жыхарства.

Папулярызацыя шматэтнічнасьці ва ўмовах дэмакратычнага ладу ўздымае культуру міжлюдзкіх узаемадачыненьняў, павагу й прыязнае стаўленьне да незнаёмцаў. Адна наша новая сяброўка, англамоўная беларуска, прыехаўшы з Масквы першы раз у Амэрыку, была зьдзіўленая, як лёгка ў гэтай краіне пачаць гутар-

ку зь незнаёмым чалавекам. Які кантраст з эўразійскім Усходам!

Гаворачы пра народнае мастацтва й камунікацыю, можна прыгадаць выказваньне нямецкага філёзафа Артура Шопэнгаўэра: “Маткаю прыкладнога мастацтва зьяўляецца неабходнасьць, а высокага мастацтва — раскоша. Бацька першага — інтэлект, а другога — геній, які сам зьяўляецца свайго роду раскошай”. Насамрэч, народнае мастацтва адлюстроўвае перш-наперш інтэлект народу. Але й больш за гэта — ягоную калектыўную душу, эстэтыку, сьветаўспрыйманьне. А ў чужым асяродзьдзі яно замяняе мову, дае магчымасьць сказаць тое, чаго ня скажаш яшчэ нявывучанай чужой мовай. Яно служыць вышэйшай формай камунікацыі, завастрае ўвагу да патрэбы працягваць дыялёг вэрбальнымі сродкамі.

Інфармацыйную цаліну ў Амэрыцы нашым паваенным навасёлам трэба было пачынаць уздымаць, пасьля запачаткаваньня знаёмства, з самага элемэнтарнага й самага складанага: вытлумачыць амэрыканцу, што гэта за краіна Беларусь, пра якую ён пачуў упершыню. Чым яна адрозьніваецца ад Расеі?

Тлумачэньне ўскладнялася тым, што на пісьме ў ангельскай мове было аж некалькі варыянтаў слова “Беларусь”: Byelorussia (афіцыйны назоў), White Russia (даслоўна “Белая Расея”), White Ruthenia (Белая Русь) і нават Byelo-Ruthenia. Блытаніна паглыблялася яшчэ й тым, што беларусаў шмат хто атаесамляў зь “белымі расейцамі” — тымі, што ваявалі з “чырвонымі” ў грамадзянскай вайне пасьля рэвалюцыі 1917 году. Выслухоўваючы інфармацыю пра Беларусь, амэрыканец чуў незразумелае яму “бело...” ды збольшага знаёмую “рашу” (“Расею”). І гэтая апошняя, пасьля ўсіх намаганьняў інфарматара, займала галоўнае месца ў сьведамасьці слухача. Мой настаўнік з часоў гімназіі,[9] а пасьлейшы супрацоўнік у радыё “Свабода”, Антон Адамовіч, ці раз казаў: “Вялікай перашкодай сталася нам гэтая `рашка’.” Вось чаму дарэчы тут будзе падкрэсьліць, што пастанова ў незалежным Менску ў 1991 г. пісаць у заходніх мовах назоў краіны **Belarus** была вельмі разумнай і празорлівай.

Аблягчэньнем інфармацыйных намаганьняў беларускім імігрантам у Нью Джэрзі сталася тое, што ў паўночна-ўсходнім рэгіёне Злучаных Штатаў зь ягоным шматэтнічным насельніцтвам людзі прывыклі наведваць этнічныя рэстараны, этнічныя крамы, шматэтнічныя фэстывалі; прывыклі бачыць на сваіх вуліцах іншамоўныя шыльды, рэклямы, часам нават безь перакладу на ангельскую. А дэмакратычны лад краіны, зацікаўленасьць палітыкаў у

галасах выбарцаў, абумовілі наведваньне фэстываляў і выставак урадаўцамі рознага рангу.

Штат Нью Джэрзі

Сваёй тэрыторыяй (22.608 кв. км) штат Нью Джэрзі меншы за сучасную Беларусь у дзевяць зь нечым разоў. Найбольшая шырыня яго (з захаду на ўсход) — 110 км, а даўжыня (з поўначы на поўдзень) — 240 км. Штат мае 200 км акіянскага ўзьбярэжжа з добрымі пляжамі. Клімат лагодны.

Нью Джэрзі налічвае больш за восем з палавінаю мільёнаў жыхароў. З усіх штатаў ён найгусьцей заселены, прычым жыхарства найбольш разнастайнае расава й этнічна. У ім 80% белых людзей, 15% афрыканскага паходжаньня, 5% складаюць іншыя расы. Паводле перапісу 2000 г. 17,5% жыхароў штату былі народжаныя па-за межамі ЗША, найбольш у Італіі, на Кубе, у Індыі й Нямеччыне. А ўсіх этнічных групаў у Нью Джэрзі налічваецца больш за сто, у тым ліку тысячы беларусаў і іхніх нашчадкаў.[10]

Беларускія імігранты паваеннай хвалі адразу па прыезьдзе сюды ўладжваліся на працу пераважна ў аўтамабільнай прамысловасьці, у фармацэўтычных фірмах ды (жанчыны) у швэйнях вопраткі. Дзеці іхнія, сёньня ўжо самі сямейныя, у вялікай прапорцыі з вышэйшай асьветай. У Нью Джэрзі налічваецца каля 50 ВНУ (унівэрсытэты, каледжы, інстытуты). У 2007 г. гадавы заробак на душу насельніцтва ў штаце складаў 49.500 дал. (сярэдні заробак для ўсяе Амэрыкі быў 38.615 дал.) У Нью Джэрзі прапарцыянальна найбольш мільянерскіх сем’яў. Сярод іх ёсьць, напэўна, і нашчадкі паваенных імігрантаў зь Беларусі. Хоць наагул тут не прынята ў гутарцы з чалавекам ставіць яму пытаньне пра ягоныя заработкі.

Жыхары Нью Джэрзі карыстаюць эканамічна й культурна з блізіні Нью Ёрку й Філядэльфіі, двух вялікіх гарадоў у суседніх штатах Нью Ёрк і Пэнсыльванія. Маса ньюджэрзійцаў езьдзіць туды на працу. У пік летняга турыстычнага сэзону Нью Джэрзі называюць “спальняй” Нью Ёрку: шмат якія турысты начуюць у Нью Джэрзі (таньней), а горад Нью Ёрк наведваюць, даяжджаючы туды аўтобусам.

Колькасьць беларусаў у Нью Джэрзі й ЗША

Колькі беларусаў налічваецца ў штаце Нью Джэрзі, ніхто дакладна не падлічыў. І не падлічыць. Бо **як** ты будзеш падлічваць,

калі не акрэсьлены сам панятак. Хто ў Амэрыцы — беларус? Дзяцей мяшаных сужэнстваў (а іх тут маса) як вызначаць — па бацьку ці па маці? Праблема! Паводле амэрыканскага юрыдычнага прынцыпу, калі дзіцё нарадзілася ў Амэрыцы, яно — грамадзянін/грамадзянка Злучаных Штатаў. Тут грамадзянства й нацыянальнасьць неразлучна зьвязаныя. Таксама, калі ты нарадзіўся на другім канцы сьвету, але па прыбыцьці ў Амэрыку прыняў грамадзянства, ты — амэрыканец. Гэткае разуменьне вырабілася гістарычна ў працэсе фармаваньня ў межах дзяржавы асобнае нацыі з прадстаўнікоў розных народаў. Дарэчы, у сучаснай Эўропе, заходняй і ўсходняй, назіраецца таксама, хоць і павольны ды супярэчлівы, працэс фармаваньня нацыяў грамадзянскіх у супастаўленьні з нацыямі этнічнымі.

Вось жа калі вызначаць у Нью Джэрзі колькасьць беларускіх амэрыканцаў (а не амэрыканскіх беларусаў), дык лікі атрымоўваюцца хісткія - "ад... да...". Гэтак, у кнізе майго сябры Вітаўта Кіпеля "Беларусы ў ЗША" (1993 г.), як толькі адгорнеш вокладку, бачыш схэматычную карту Амэрыкі з загалоўкам "Беларусы ў ЗША. Колькасьць па штатах паводле неафіцыйных падлікаў". Сказана "неафіцыйных", бо афіцыйных не было й няма, і прычыны адсутнасьці іх дэтальна вытлумачаны ў кнізе. Неафіцыйныя ж падлікі рабіў сам аўтар, базуючыся на даступных (супярэчлівых) дадзеных. У межах "Нью Джэрзі" стаіць лічба 65.000 (для параўнаньня: у штаце Нью Ёрк — 110.000, у Пэнсыльваніі — 100.000). Ну, што ж — калі падумаеш, што ў Амэрыку зь Беларусі за часамі Расейскай імпэрыі наш люд пачаў выяжджаць/уцякаць яшчэ ў XIX ст., дык палічыўшы ўсіх, тысячаў набярэцца ў шмат якіх штатах. Але лік беларусаў у Нью Джэрзі аднойчы зьменшыўся быў з 65.000 да 5.000. Лічбу 5.000 назвала карэспандэнтка газэты *Home News* (June 13, 1976) Сэндра Ланмэн (Sandra Lanman) у рэпартажы пра першы беларускі фэстываль у ньюджэрзійскім Цэнтры Мастацтваў. Артыкул С. Ланмэн пачынаецца гутаркай зь Вітаўтам Кіпелем. Карэспандэнтка (не назваўшы, праўда, крыніцы) падала: "Беларусаў налічваецца ў Нью Джэрзі каля 5.000 з 1,4 мільёна ў ЗША". Калі ў адным штаце лік беларусаў вагаецца паміж 65.000 і 5.000, дык і для цэлай Амэрыкі ён таксама можа шугаць зьверху ўніз і наадварот. У залежнасьці ад таго, хто й як робіць падлікі. Тут варта прыгадаць выказваньне пра статыстыку, як пра адну з формаў няпраўды (каб не сказаць "хлусьні").

Харавая дзейнасьць

Максім Танк: "Песьню бярыце з сабой."

Па прыбыцьці ў ЗША ў канцы 1940-х - пачатку 1950-х людзі, пры ўсіх сваіх бытавых праблемах, не занядбоўвалі й духовых патрэбаў. Асядаючы на сталае жыхарства, яны адразу ж пачыналі

Хор Аркадзя Еўца на сьвяткаваньні ўгодкаў незалежнасьці Беларускай Народнай Рэспублікі ў Нью Ёрку. 1952 г.

Вячаслаў Селях-Качанскі (сядзіць другі зьлева) і харысты з прафэсарамі й студэнтамі Ратгерскага ўнівэрсытэту. Сярэдзіна 1950-х.

засноўваць царкоўныя прыходы, арганізацыі, таварыствы, у тым ліку й культурнага профілю. Пагатоў, што многія былі знаёмыя адзін з адным, калі ня з Бацькаўшчыны, дык зь лягероў ДП у паваеннай Нямеччыне,[11] дзе арганізацыйна-культурная праца ды грамадзкае жыцьцё зьбліжалі людзей міжсобку. Зь Нямеччыны перабралася ў Амэрыку й вялікая бальшыня харыстаў з розных беларускіх хораў.

Харавыя канцэрты на новым месцы пасяленьня задавальнялі найперш "нутраную" смагу эмігранта пачуць родную песьню, пабачыць знаёмы танец, "адпачыць душою". Ужо ў сакавіку 1948 г. група дзеячоў на чале з Барысом Кітам наладзіла ў горадзе Саўт Рывэр сьвяткаваньне Дня абвешчаньня незалежнасьці Беларускай Народнай Рэспублікі. На сьвяткаваньні, як апісвала тую падзею дзесяць гадоў пазьней газэта "Беларускае Слова",[12] сьпяваў "невялічкі на той час" хор, "якому акампаніяваў на раялі сп. Ксавэр Барысавец." "Хор паступова разрастаецца, і ўжо ў 1950 годзе налічвае больш за 40 харыстых. Касьцяк хору складалі харысты быўшых хораў у Нямеччыне ў Міхэльсдорф-Бакнангу (хор 40 асобаў пад кіраўніцтвам народнага артыста Вячаслава Селях-Качанскага) і Ватэнштэце (35 асобаў пад кіраўніцтвам гасп. Аркадзя Еўца."

25 чэрвеня 1950 г., пісала тая ж газэта, хор пад кіраўніцтвам В. Селях-Качанскага даў вялікі канцэрт. "З таго часу хор працаваў бесьперапынна, бяручы ўдзел ува ўсіх нацыянальных сьвятах. ... Улетку 1956 г. хор выяжджаў у Канаду ў горад Таронта. ... У лістападзе мінулага году хор удала выступаў у Нью Ёрку на міжнацыянальным фэстывалі. ... Два разы хор даў канцэрты для інтэрнацыянальнага студэнцкага клюбу пры Ратгерскім унівэрсытэце ў Нью Брансўіку. ...Такім чынам, наш беларускі хор выконвае вялікую місію... па рэпрэзэнтацыі малаведамага тут беларускага народу...".

У 1956 г. 22 песьні ў выкананьні хору С.-Качанскага былі выдадзены на кружэлках.[13]

З раньніх выступленьняў саўтрывэрцаў у Нью Ёрку варта назваць тут "Беларускі вечар", арганізаваны міжнародным клюбам "Прамэтэй". Вечар адбыўся 19 красавіка 1953 году зь ініцыятывы старшыні клюбу, др. Мікалая Шчорса, у сэрыі лекцыяў "Пазнайма самых сябе".

На вечары перад шматэтнічнай аўдыторыяй, пасьля дакладу Віктара Чабатарэвіча на тэму "З гісторыі нацыянальна-палітычнага адраджэньня беларускага народу", выступіў зь беларускімі песьнямі жаночы ансамбль пад кіраўніцтвам А. Еўца.[14] А 17 лістапада 1957 г. мяшаны хор Селях-Качанскага сьпяваў на міжнацыянальным фэстывалі ў ньюёркскім Інстытуце Модаў (дзе бралі ўдзел 11 этнічных групаў). Акампаніявалі Аксана Качанская (піяніна) і Пётра Нядзьвецкі (акардыён).[15]

У 1963 годзе, на прапанову Беларускага Кангрэсавага Камітэту Амэрыкі, кампазытар Ксавэр Барысавец арганізаваў жаночы ансамбль "Каліна" (28 харыстак).[16] Ліза Літаровіч запрапанавала прыняць сцэнічную вопратку: доўгія белыя сукенкі з народнай вышыўкай на манішцы, падоле й рукавах. Сукенкі гэтыя яна й пашыла.

Першы канцэрт хору адбыўся ў залі Шака ў Саўт Рывэры ўвосень 1963 г. і быў сустрэты вельмі прыхільна. "Каліна" выдатна выступіла ў наступным годзе на ньюёркскім міжнародным кірмашы, атрымаўшы высокую ацэнку ў газэтах "Беларус", украінскай "Свободзе", "Новым Русским Слове", у часапісе "Беларуская Думка". Пра далейшыя выступы "Каліны" часта паведамлялі мясцовыя амэрыканскія газэты.

Да свайго дзесяцігодзьдзя хор меў за сабой 35 канцэртаў перад беларускімі й шматэтнічнымі аўдыторыямі. У ягоным рэпэртуары налічвалася 70 песьняў, народных і скампанаваных. Дваццаць сем зь іх выйшлі на дзьвюх кружэлках, выдадзеных Беларускім выдавецкім таварыствам, старшынём якога быў Барыс Шчорс — вялікі арганізатар удзелу ў фэстывалях і выстаўках. Трыццаць песьняў "Каліны" запісала для сваіх перадачаў радыё "Свабода". Доўгагадовымі салісткамі хору былі Рэня Касьцюк, Людміла Махнюк, Гэля Петыш і Людміла Літаровіч[16]. Хор праіснаваў 27 гадоў, зрабіўшы вялікую справу ў папулярызацыі беларускае песьні.

Найтрывалейшым з саўтрывэрскіх хораў выявіўся царкоўны — што паказвае на фундамэнтальную ролю царкоўных прыходаў у жыцьці дыяспары. Хор царквы сьв. Еўфрасіньні Полацкай, пачынаючы ад раньніх 1950-х гадоў, існуе бесьперапынна й выконвае, разам са сьвятаром, цэнтральную функцыю ва ўсіх багаслужбах ды рэлігійных сьвяткаваньнях і абрадах. Рэгентамі хору, у храналягічным парадку, былі: Вячаслаў Селях-Качанскі, Аркадзь Евец, Дзімітры Верасаў, Аўген Скаўронскі, Андрэй Такаюк, Іна

Злучаны хор на Сусьветным кірмашы ў Нью Ёрку 21 чэрвеня 1964 г.

Ньюёркскі хор і ягоны кіраўнік Міхась Тулейка. Сярэдзіна 1950-х.

Яўтуховіч. Цяпер (2011 г.) гэтую функцыю выконваюць сужэнцы Валянцін і Тацьцяна Дзямешчыкі.

Актывістка беларускага тэатральнага жыцьця Віла Леўчук успамінае пра сваю дзейнасьць:

“Танцавальны дзявочы гурток, які першымі гадамі быў без назову, я арганізавала адразу ж, прыехаўшы ў Саўт Рывэр у 1951 годзе. У гуртку ўдзельнічала спачатку шэсьць дзяўчат. Беларускае культурнае жыцьцё тымі гадамі было вельмі жвавае. Іра Жылінская (замужняе — Цупрык) займалася рэжысурай, а я — танцамі. Выступы адбываліся часта ў залі Шака ды на розных шматэтнічных фэстывалях. З часам танцавальны гурток, які мы назвалі “Лянком”, вырас да 25 танцорак ды складаўся зь дзьвюх групаў — 16 старэйшых дзяўчат і 9 малодшых. Нас шмат куды

запрашалі й мы ніколі не адмаўляліся выступаць. Мелі добры посьпех. Асабліва папулярнай нашай танцоркай была самая малодшая, 5-гадовая Лена Гайшун (мы яе звалі Ленчык). Яна падыйшла да мяне аднаго разу й бойка заявіла: ‘Я хачу танцаваць!’ І сапраўды, у яе было вельмі вострае адчуваньне рытму, і рухалася яна на сцэне абсалютна свабодна й я сказала б, творча, з фантазіяй. Публіка з захапленьнем рэагавала на ейныя нумары.

Безумоўна, найбольш памятнымі засталіся выступы нашага гуртка на трох вялікіх фэстывалях у Цэнтры Мастацтваў. Але й пасьля трэцяга фэстывалю ў 1979 годзе мы яшчэ доўга бралі ўдзел у розных меншых культурных мерапрыемствах: у школах, парках, на выстаўках і кірмашах.

Пасьля перапынку канца 1980-х — пачатку 90-х гадоў мы аднавілі танцавальны гурток, цяпер ужо, зразумела, у іншым складзе. Ён выступае на нашых калядных сьвяткаваньнях ды на гадавых летніх фэстывалях пры царкве сьв. Еўфрасіньні Полацкай у Саўт Рывэры.”

На Сусьветным кірмашы ў Нью Ёрку

“Васількі” на Сусьветным кірмашы ў Нью Ёрку.

Фэдэральны ўрад ЗША супольна са штатнымі й гарадзкімі ўладамі Нью Ёрку ды ў паразуменьні зь міжнароднымі арганізацыямі пастанавілі правесьці ў Нью Ёрку ў 1964-1965 гадах Сусьветны кірмаш (World’s Fair). Часткай праграмы кірмашу было задумана падкрэсьліць шматэтнічны характар амэрыканскага грамадзтва, а гэта значыць — правесьці “нацыянальныя дні” з

Беларуска-амэрыканская моладзь у танцы “Крыжачок” на Сусьветным кірмашы.

канцэртамі, у тым ліку й Дзень Беларускі. Для правядзеньня яго запрасілі Беларуска-Амэрыканскае Задзіночаньне (БАЗА), галоўная ўправа якога знаходзілася ў Нью Ёрку. Запросіны, зразумела, былі прынятыя. Гэта ж такая гістарычная нагода заявіць пра сябе ў славутым горадзе на міжнародным форуме!

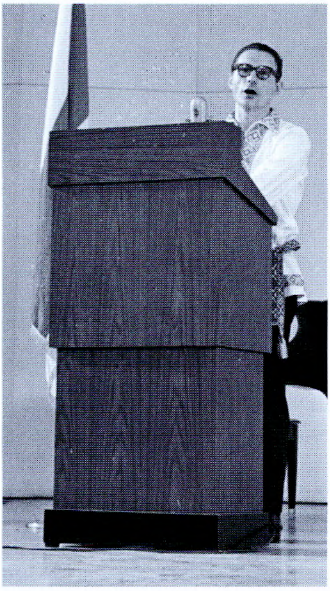

Янка Запруднік абвяшчае нумары канцэрту на Сусьветным кірмашы ў Нью Ёрку.

Супольна зь Беларускім Кангрэсавым Камітэтам Амэрыкі (БККА) стварылі фэстывальны камітэт. У склад яго ўвайшлі кіраўнікі абедзьвюх арганізацыяў ды пакліканыя пабочныя асобы. Ачоліў камітэт Міхась Тулейка, старшыня БАЗА, а ў ліку іншых сяброў былі Іван Касяк, старшыня БККА, Міхась Бахар, Янка Запруднік, Франк і Ала Романо, Аўген Нэстар і Ніна Каваль. Беларускі Дзень быў вызначаны на 21 чэрвеня 1964 году.

Сусьветны кірмаш пачаўся 22 красавіка 1964 г. і на працягу двух гадоў пратрываў, у агульным падліку, 360 дзён. Ён праводзіўся ў спалучэньні з адзначэньнем 300-годзьдзя заваёвы ангельцамі гораду Нью Ёрка, які быў у тыя часы пад уладаю галяндцаў і называўся Новы Амстэрдам. Ангельцы пад камандай герцага Ёрка, здабыўшы горад, пераназвалі яго ў Новы Ёрк, па-ангельску Нью Ёрк.

На кірмашы налічвалася 150 павільёнаў, пабудаваных пераважна амэрыканскімі кампаніямі або штатнымі арганізацыямі, але былі таксама прадстаўлены павільёнамі й 36 іншых дзяржаваў. Той пэрыяд адзначаўся выхадам чалавецтва ў космас, а таму для кірмаша ўзялі матыў — “Чалавек на зямной кулі, якая сьціскаецца, у сусьвеце, які пашыраецца” (Man in a Shrinking Globe in an Expanding Universe). Хоць кірмаш фінансава не аплаціўся арганізатарам, але папулярнасьцю ён карыстаўся вялікай. На працягу двух гадоў на ім пабывала больш за пяцьдзесят мільёнаў наведнікаў з цэлага сьвету. Адзначыць на ім свой Беларускі Дзень было для амэрыканскіх беларусаў вялікім гонарам і ня меншым выпрабаваньнем арганізацыйных здольнасьцяў.

Рыхтавацца ўзяліся загадзе. Пасьля тыдняў напружанае працы

Дэлегацыя ў губэрнатара Нью Джэрзі Брэндана Бэрна (з падоранай яму беларускай падушкай). Айцец Мікалай Лапіцкі сядзіць зьлева.

ўзгоднілі праграму Дня: народныя танцы, харавыя й сольныя песьні, экспанаты, стэнды з сувэнірамі. Набралася ўсіх 120 выканальнікаў канцэртнай праграмы. Каб сабраць такую колькасьць харыстаў, танцораў, музыкаў, давялося мабілізаваць мастацкія сілы ня толькі зь Нью Ёрку, Нью Джэрзі й навакольных штатаў, але й з далейшых мясцовасьцяў, такіх як горад Кліўленд у штаце Агаё (танцавальны гурток пад кіраўніцтвам Уладзімера Дунца) і нават з Канады.

Больш як дзьвюхгадзінная праграма канцэрту пачалася амэрыканскім і беларускім нацыянальнымі гімнамі. Дырэктар праграмы “нацыянальных дзён” Ўолтэр Бокад прывітаў аўдыторыю, а за ім праф. Франк Романо даў кароткую інфармацыю пра Беларусь і беларускі фальклёр. Канцэртная частка складалася з

Калядоўшчыкі — носьбіты традыцыі.

харавых і сольных песьняў ды народных танцаў. Сьпявалі два хоры: "Каліна" Ксавэра Барысаўца (9 песьняў) і мяшаны хор Дзьмітрыя Верасава (5 песьняў). Выступілі салісткі: Клава Гіль (Ярашэвіч), Ліза Маркоўская й Ірэна Каляда (Гіль і Маркоўская сьпявалі таксама дуэтам). Народныя танцы выконвалі гурткі, адзін зь Нью Ёрку, а другі з Кліўленду. Акампанімэнт да песьняў і музыку да танцаў забясьпечылі Эльза Зубковіч, Лявон Рудзінскі, Вольга Дубаневіч, Э. Сяргіевіч, Э. Шак. Абвяшчаць нумары выпала на маю долю. Памятаю, як перад мікрафонам я насільваў голас, каб словы дайшлі да слуху кожнага з соцен гледачоў пад адкрытым небам. Міхась Бахар завяршыў праграму заключным словам пра беларусаў у Злучаных Штатах.

Удзельнікі канцэрту доўга яшчэ бавілі час на кірмашы, адказваючы цікаўным наведнікам на пытаньні пра Беларусь ды задаволена дзелячыся міжсобку ўражаньнямі ад удала праведзенага Беларускага Дня.

Час «халоднай вайны»

Пасьля ўдалага выступленьня на міжнародным кірмашы ў Нью Ёрку хоры й танцавальныя гурткі працягвалі сваю дзейнасьць перад рознымі аўдыторыямі ў сваім штаце й па-за ім. Гады 1960-я-1970-я, трэба нагадаць, былі часам напружанай палітычна-ідэалягічнай канфрантацыі паміж Амэрыкай і Савецкім Саюзам. Супрацьстаяньне вялося ва ўсіх сфэрах, уключна з праб-

лемай "паняволеных народаў СССР". Дыяспары гэтых народаў былі інтэнсыўна задзейнічаны ў трыманьні ўвагі на гэтым пытаньні. У Нью Ёрку штогоду ў канцы красавіка, напярэдадні першамайскага сьвята ў СССР, яны брали ўдзел у «Парадзе лаяльнасьці». У такіх парадах калёны прадстаўнікоў з падкамуністычных краінаў, у тым ліку й амэрыканскія беларусы, ішлі па цэнтральнай магістралі Нью Ёрку, Пятай авэню, з нацыянальнымі сьцягамі й адпаведнымі транспарантамі. У ліпені кожнага году праводзіўся "Дзень паняволеных народаў" зь мітынгамі й багаслужбамі па мясцовых сьвятынях, уключна з касьцёлам сьв. Патрыка на Пятай авэню ў Мангэтане. Ньюджэрзійскія беларусы штогоду брали актыўны ўдзел у абедзьвюх гэтых дэманстрацыях.

"Расьце дзейнасьць нашае моладзі"[17]

Гэтак у нас вядзецца, што некаторыя мамэнты нашае культурна-прапагандавае працы праходзяць амаль незаўважанымі. Тлумачыцца гэта часткава тым, што наш пэрыядычны друк невялікі. А часамі проста ўсяго ня ўхопіш. І вось таму час ад часу некаторыя падзеі трэба падчыркнуць. Аднэй з гэткіх падзеяў, на якую, на мой погляд, трэба зьвярнуць увагу, гэта праца Арганізацыі Беларуска-Амэрыканскае Моладзі ў Нью Ёрку й Нью Джэрзі ў галіне папулярызацыі беларускага народнага мастацтва. Моладзь нашая бярэ ўдзел у шмат якіх мерапрыемствах і мастацкіх паказах. Яна выдатна рэпрэзэнтуе беларускае народнае мастацтва: песьні, танцы, нацыянальную вопратку. Робіць яна гэта на паважным узроўні, а галоўна — сыстэматычна.

Дзевятнаццатага травеня сёлета мне давялося быць на адным з гэткіх мастацкіх паказаў, дзе танцавальны гурток моладзі зь Нью Джэрзі, пад кіраўніцтвам сп-ні др. Алы Романо, цудоўна выканаў цэлы шэраг беларускіх народных танцаў. Сама ж сп-ня Романо дала блізу поўгадзінную лекцыю пра Беларусь, пра беларускую народную вопратку й мастацтва. Прыемнае ўражаньне пакінуў гэты вечар. Аднак, гутарачы з арганізатарамі гэтага вечару, што адбыўся ў сэрыйнай праграме Фэстывалю Народнага Мастацтва гораду Нью Ёрку, я даведаўся, што на выступленьні беларускае моладзі заўсёды з прыемнасьцяй чакаюць і арганізатары, і аўдыторыя — гэтым разам іх было колькі сот асобаў. Там жа я даведаўся, што беларускі ўдзел у гэтай праграме ўжо цягнецца аж 25 гадоў. Ажно 25 год! Ці ж ня выдатная гэта праца?! Сыстэматычна й паважна маладое пакаленьне (блізу ўсе яны

Удзельнікі 17-га зьезду Арганізацыі Беларуска-Амэрыканскае Моладзі ў Беларуска-Амэрыканскім Цэнтры ў Саўт Рывэры. Фота Алега Дубягі

народжаныя ў Амэрыцы) папулярызуе Беларусь.

Шмат за гэты час зьмянілася ў жыцьці моладзі й кіраўнікоў, а праграма йдзе. На вечары 19-га травеня зь піянераў гэтае праграмы былі толькі трое: сп-ня др. Ала Романо ды сп.сп. Аўген Лысюк, адзін зь першых кіраўнікоў моладзі й танцавальных гуртоў, і Юрка Азарка, вэтэран гэтых выступаў. Прыемна таксама, што беларускі ўдзел у гэтых паказах штогоду ўзбагачаецца. Гэтак, сёлета беларуская моладзь дала ўжо два паказы: згадваны вышэй травеньскі ды выступ у лютым сёлета, калі танцавальны гурток ньюёркскага аддзелу моладзі "Мяцеліца", пад кіраўніцтвам сп-чны Ніны Запруднік і сп-чны Раісы Станкевіч, даў блізу гадзінную праграму, а сп-чна Раіса Станкевіч, галоўная кіраўнічка моладзі, прачытала лекцыю пра беларускую культуру.

У міжнацыянальным канцэрце[18]

У міжнацыянальным канцэрце ў Даглас Каледжы ў Нью Брансўіку, што адбыўся 28 травеня сёлета /1975 г./, прынялі актыўны ўдзел і беларусы зь Нью Джэрзі. ... Асабліва вялікім і цалком заслужаным посьпехам цешыліся выступленьні беларускага жаночага хору "Каліна" з Саўт Рывэру пад кіраўніцтвам кампазытара Ксавэра Барысаўца й танцавальная група Арганізацыі Беларуска-Амэрыканскае Моладзі ў Нью Джэрзі. ...

Падобныя міжнацыянальныя канцэрты апошнім часам ладзяцца ў Нью Джэрзі часта й ніводзін зь іх не адбываецца без належнага ўдзелу беларусаў зь Нью Джэрзі.

У інтэрнацыянальным фэстывалі[19]

15 чэрвеня сёлета /1975 г./ у Мідлсэкс, Нью Джэрзі, адбылося ўрачыстае сьвяткаваньне 300-годзьдзя павету Мідлсэкс і 200-годзьдзя Задзіночаных Штатаў Амэрыкі. Павет Мідлсэкс ахоплівае гарады Нью Брансўік, Гайленд Парк і Саўт Рывэр, у якіх знаходзяцца моцныя беларускія асяродкі. Сьвяткаваньне адбывалася ў каледжы Мідлсэкс недалёка ад Гайленд Парку. ... У гэты дзень каледж наведала больш за 12.000 людзей. Для беларусаў удзел у фэстывалі быў добрай нагодай для рэпрэзэнтацыі мясцовых беларускіх асяродкаў, іхняга жыцьця й культуры беларускага народу.

Беларуская праграма складалася з наступных частак: кухня зь беларускімі стравамі, беларуская выстаўка, парад у нацыянальных уборах. Выступленьні беларускага жаночага хору «Каліна» й танцавальнай групы Арганізацыі Беларуска-Амэрыканскае Моладзі ў Нью Джэрзі.

Прыемна адзначыць, што хор «Каліна» й танцавальная група АБАМ часьцей і часьцей годна рэпрэзэнтуюць беларускае імя й беларускую культуру на розных трыбунах штату й за ягонымі межамі.

Беларускую праграму ў Інтэрнацыянальным Народным Фэстывалі павету Мідлсэкс вельмі прыхільна адзначыла мясцовая прэса, зьмяшчаючы пра яе шэраг артыкулаў з фотаздымкамі.

25-годзьдзе Арганізацыі Беларуска-Амэрыканскае Моладзі

4 ліпеня сёлета /1975 г./ адбыўся ў Беларускім Царкоўна-Грамадзкім Цэнтры БАПЦ Жыровіцкае Божае Маці ў Гайленд Парку, Нью Джэрзі, 17-ты зьезд Арганізацыі Беларуска-Амэрыканскае Моладзі. У зьезьдзе прымала ўдзел моладзь із штатаў Нью Ёрк, Нью Джэрзі, Агаё, Канэтыкат, Каліфорнія й іншых. Антон Шукелайць у рэпартажы пра зьезд пісаў: «Прыемна было бачыць залю, запоўненую маладымі людзьмі, бальшыня якіх нарадзілася ўжо ў Амэрыцы. Дыскусіі над справаздачамі былі цікавыя й на высокім узроўні, а іхняй асноўнай тэмай было, як палепшыць працу сярод амэрыканскага грамадзтва ды пашыраць веды пра Беларусь.»[20]

ПЕРШЫ ФЭСТЫВАЛЬ У ЦЭНТРЫ МАСТАЦТВАЎ[21]

УШАНАВАНЬНЕ 200-ГОДЗЬДЗЯ ЗЛУЧАНЫХ ШТАТАЎ
12 чэрвеня 1976 г.

Рэкляма ў штодзёньніку “Новое Русское Слово”.

Да двухсотгодзьдзя незалежнасьці Амэрыкі ўправа Дарожнае Камунікацыі Нью Джэрзі, у распараджэньні якое знаходзіўся штатны Цэнтар Мастацтваў, запрапанавала беларускай грамадзе правесьці фэстываль. Прапанову, недзе ўвосень 1975 году, прынёс др. Вітаўт Кіпель. У той час ён актыўна займаўся палітычнай працай у Рэспубліканскай партыі й праз свае кантакты пазнаёміўся з Фрэдам Ўэкам (Fred Weck), адміністратарам культурнага фонду пры Цэнтры Мастацтваў. Прапанова адразу ж была сустрэта з энтузіязмам.

На першым паседжаньні ініцыятыўнае групы, якое адбылося ў саўтрывэрскім Беларуска-Амэрыканскім Грамадзкім Цэнтры 14 лістапада 1975 г., Кіпель паінфармаваў пра ўмовы: беларускі бок бярэ на сябе адказнасьць за рэкляму, продаж білетаў ды арганізаваньне канцэрту й выставак. Трэба было таксама сабраць як мінімум каля трох тысячаў публікі.[22]

Кожнаму стала ясна, што ўсё гэта будзе патрабаваць не малых намаганьняў, але затое й вынікі выглядалі велізарнымі. Пачалася гарачая падрыхтоўчая праца. У фэстывальна-арганізацыйны камітэт увайшлі: Вітаўт Кіпель (старшыня), Юрка Азарка, Лена Трэмблі, Галіна Русак, Ірэна Рагалевіч, Ала Романо, Янка Запруднік, Аўген Лысюк, Міхась Бахар, Віталь Церпіцкі, Васіль Русак, Людміла Махнюк, Тамара Кольба, Франк Романо, Вячка Станкевіч, Ганна Бойчук, Ніна Запруднік, Жорж Арцішэнка, Жорж Наумчык, Валянціна Шудзейка, Міхась Казьлякоўскі; а тыя, што

жылі наводдаль, сталіся рэгіянальнымі каардынатарамі: Іван Бруцкі, Кастусь Калоша, Алена Кананчук, Антон Маркевіч, Васіль Мельяновіч, Эва Пашкевіч, Ўільям Пунтус, Вера Рамук, Таіса Русак, Алесь Шостак, Раіса Станкевіч. Кожны ўзяў на сябе абавязкі. Працу падзялілі па камітэтах: праграмны, рэжысурны, бюджэтны, выставачны, рэклямны, моладзевы, спартовы, сувэнірны, продажу білетаў. Працавалі зладжана, з энтузіязмам. Не абыходзілася, пэўна ж, бязь цяжкасьцяў, але перашкоды ўдавалася перамагаць, бо канчальная мэта бачылася вялікай.

Успамінае Ліза Літаровіч: “Калі рыхтаваліся да першага фэстывалю, Вітаўт Кіпель прывёз скруткі ільнянога палатна для пашыву рэгіянальных касьцюмаў, мадэлі якіх распрацавала Тамара Кольба.”

Надзя Кудасава прынесла кніжку з вузорамі, і Ліза пашыла больш за 15 касьцюмаў — так, як некалі пашыла сукенкі для ўсіх харыстак “Каліны”. Па дадатковы матэрыял і бел-чырвона-белыя істужкі езьдзіла ў Нью Ёрк. Шыла таксама настольніцы для выставак і бел-чыровна-белыя сьцягі. У бальшыні выпадкаў аплачвала сваімі грашыма й кошт матэрыялу, і кошт падарожжаў.

Газэта «Беларус» са свайго боку падбадзёрвала арганізатараў: «Удалае правядзеньне фэстывалю, зразумела, будзе вымагаць

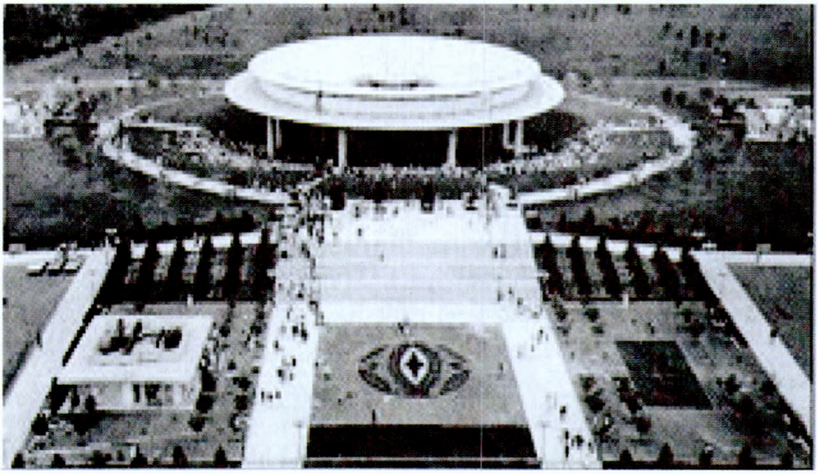

Штатны Цэнтар Мастацтваў у Голмдэле.

велізарных высілкаў, максымальнае напружанасьці, цярплівасьці й такту. І гатовасьць на ўсё гэта вельмі добра адчувалася на першым арганізацыйным сходзе ў Саўт Рывэры, на які зыйшлося чалавек 60 гатовых да працы энтузіястаў. Гэткай грамадзе людзей — а да яе далучыцца яшчэ ці адзін дзясятак — усё пад сілу, калі

кожны засярэдзіць усю сваю ўвагу на канчальнай мэце — каб фэстываль адбыўся пры найбагацейшай праграме й максымальна масавым удзеле гледачоў. Дзень Беларускае Культуры ў ньюджэрзійскім Штатным Цэнтры Мастацтваў адбудзецца 31 травеня, калі Амэрыка будзе сьвяткаваць Дзень Памяці. Зрабем яго таксама Днём Памяці пра Беларусь, якая Жыве!»[23] Калі пісаліся гэтыя словы, фэстываль быў заплянаваны на 31 травеня, але пасьля дата была перасунута на 12 чэрвеня 1976 году.

Афіша першага фэстывалю ў Цэнтры Мастацтваў.

У сакавіковым нумары "Беларус" падаў, што да чэрвеня месяца будзе разаслана каля ста тысячаў розных паведамленьняў пра фэстываль ды што штат Нью Джэрзі выдасьць адмысловы прэсавы камунікат. Газэта зьмясьціла таксама заклік Вячкі Станкевіча, сябры арганізацыйнага камітэту, пад заг. "Запрашайце суседзяў на Ўсебеларускі Дзень".

"Сёлета на 200-я ўгодкі незалежнасьці ЗША, — пісаў В. Станкевіч, — усё грамадзтва Амэрыкі настроенае да наведваньня розных патрыятычных і народных урачыстасьцяў і фэстываляў. Для нас, беларусаў у Амэрыцы, надыйшла цудоўная нагода выкарыстаць гэты настрой, бо якраз упершыню сёлета мы дасталі магчымасьць мець свой Дзень Беларускай Культуры ў Garden State Arts Center у Нью Джэрзі.

Гэта нагода паказаць нашым знаёмым, суседзям, супрацоўнікам, настаўнікам нашых дзяцей, іхнім школьным калегам ды іншым у адным дні і ў адным вельмі рэпрэзэнтацыйным месцы ўсё, што ёсьць найлепшага ў беларусаў Амэрыкі, пачынаючы ад спорту, ручных вырабаў, літаратуры, смачной традыцыйный ежы, і канчаючы на сьпевах, музыцы й народных танцах."[24]

Сябры арганізацыйнага камітэту пастанавілі наведаць месца, дзе меўся адбыцца гістарычны Дзень Беларускай Культуры. У

красавіковым нумары "Беларуса" наведнікі падзяліліся сваімі ўражаньнямі. "Сам будынак тэатру, - пісаў "Беларус", - шэдэўр архітэктуры, збудаваны паводле праекту аднаго з найбольш выдатных архітэктараў Амэрыкі Э. Стоўна, аўтара таксама вашынгтонскага Цэнтру Мастацтваў імя Джона Кенэды. Ньюджэрзійскі Цэнтар Мастацтваў мае форму круглага будынка, у якім нахілены дах, як лётаючая талерка. Стаіць ён на калёнах. Сьценаў у тэатры няма, прастор нутраны пашыраецца навакольным прасторам зяляніны парку й блакіту неба. Сюды варта прыехаць толькі па тое, каб паглядзець на гэты вялізманы твор архітэктурнае велічы."[25]

Рэклама фэстываляў і выставак

Кожны з нас разумеў вялікае значэньне рэкламы фэстываляў, а таксама важнасьць прафэсійнага афармляньня фэстывальных праграмак. Арганізацыйны камітэт зьвярнуўся ў гэтай справе да Ірэны Рагалевіч, выпускніцы Ёрскага каледжу (штат Пэнсыльванія), таленавітай мастачкі й выдатнага графіка. Яна ахвоча згадзілася на супрацоўніцтва. Дзякуючы ёй уся рэклама — афішы, дэкарацыя сцэны, брашуры, лістоўкі, ілюстрацыйныя ўстаўкі — былі эстэтычна аформленыя й дадавалі да агульнай прыгажосьці праводжаных мерапрыемстваў. Фрэд Ўэк расцаніў рэклямныя афішы Ірэнінай работы як найбольш прафэсійныя й зьмястоўныя. Ірэна была таксама адным з каардынатараў па пытаньнях канцэртнай праграмы й афармленьня сцэны. Усю ілюстрацыйную й дэкарацыйную працу яна выконвала на грамадзкай аснове.

Прывітаньне ад Прэзыдэнта

Напярэдадні Дня Беларускай Культуры Прэзыдэнт ЗША Джэральд Форд прыслаў арганізатарам фэстывалю прывітаньне, у якім было сказана:

Цяпер, калі мы закладаем вуглавы камень трэцяга стагодзьдзя Амэрыкі, вітаю кіраўнікоў і сяброў Фэстывалю Беларускае Спадчыны з праграмаю адзначэньня Двухсотгодзьдзя, якая паказвае багатую культуру й фальклёр. Гэткія высілкі нагадваюць нам пра

Прэзыдэнт ЗША Джэральд Форд.

важны ўклад амэрыканцаў беларускага паходжаньня ў наш лад жыцьця й дапамагаюць зрабіць наша нацыянальнае сьвяткаваньне памятным і поўным значэньня для ўсіх.[26]

200-годзьдзе Злучаных Штатаў газэта "Беларус" адзначыла зьмяшчэньнем на тытульнай старонцы фотапартрэту Прэзыдэнта Форда, прысланага Белым Домам, з надпісам: "Беларускім амэрыканцам з найлепшымі пажаданьнямі.— Джэральд Р. Форд".

Злучаны хор пад кіраўніцтвам Д. Верасава. Пётра Конюх, саліст-бас, у цэнтры.

У тым жа нумары газэты былі апублікаваныя вершы на юбілей Амэрыкі Натальлі Арсеньневай, Міхася Кавыля й Сяргея Ясеня .[27]

Н. Арсеньнева
На 200-я ўгодкі З.Ш.Амэрыкі

ЖЫВІ!

Ты нарадзілася ў змаганьні,
ці мала праліла крыві.
За волю ўсіх стаіш Ты й сяньня,
Як і калісь, Тваім сьвітаньнем,—
Жыві ж, Амэрыка, жыві!
Вядзі сыноў да праўды, шчасьця,
Калосьсем залаці прасьцяг.
Няхай жа моц Твая ня гасьне,
а чорны дым вайны ня засьціць
ані Твой шлях,
ні зорны сьцяг!

М. Кавыль

ДЗЯКУЮ, АМЭРЫКА!

З роднымі разлучаны,
Зь нядоляю заручаны,
І на сэрцы ляжаць цяжкіх дум разоры.
Дзякую, Амэрыка,
Мая другая Случчына,
За утульны куток ды за белыя зоры!

С. Ясень

(Пераклад з ангельскае) 28
Празь зьнішчальную сутычку сталі й ненавісьці,
Пазбаўленыя мрояў і роднага краю,
Мы прыбылі, Амэрыка, да Твае брамы
Пад ахоўную руку Свабоды.

Фэстывальны дзень. Укладаньне праграмы

Надвор’е на гэты дзень выпала сонечнае, лагодна цёплае, самае спрыяльнае для правядзеньня часу на сьвежым паветры. Народу зьехалася пад тры тысячы. Ніколі раней не было на беларускай імпрэзе ў Амэрыцы такое аўдыторыі. Сабраліся з усіх канцоў краю. Шмат хто, зразумела, прыехаў ня толькі паглядзець сьвяткавальную праграму, але й пабачыцца са знаёмымі яшчэ з дому ці зь Нямеччыны. Было таксама ці мала й мясцовых амэрыканцаў, знаёмых нашых людзей па працы ці па суседзтву.

У мастацкай частцы канцэрту ўзяло ўдзел 160 асобаў. Арганізаваць такую масу аматараў-актораў у плаўную сцэнічную праграму было заданьнем вельмі няпростым. Адказнасьць за гэта пала на праграмны камітэт, г. зн. галоўна на Галіну Русак і Ірэну Рагалевіч. На шчасьце, на прапанову Фрэда Ўэка, быў запрошаны да ўдзелу ў гэтай складанай справе рэжысэр танцавальнага ансамблю “Тымбурыцынцы” Нік (Нікалай) Джорданаў. Дарэчы, тамбурыца — гэта струнны інструмэнт на Балканах, падобны да мандаліны. Ансамбль “Тамбурыцынцы” паўстаў у Тэксасе ў 1937 г., набыў шырокую папулярнасьць, і на час нашых фэстываляў знаходзіўся пры Дукенскім ўнівэрсытэце ў Пэнсыльваніі. Джорданаў, казалі, быў баўгарскага паходжаньня, зь беларусамі сустрэўся ўпершыню, зацікавіўся намі. Казаў, што яго моцна ўразілі прыгажосьць беларускіх танцаў і вопраткі ды энтузіязм грамады.

Новым для яго быў таксама й адрозны ад Пэнсыльваніі штат Нью Джэрзі зь ягонымі бясконцымі гарадкамі, праяжджаючы празь якія, ня ведаеш, дзе канчаецца адзін, а пачынаецца другі.

Джорданаў адразу ж прадэманстраваў свой прафэсіяналізм. Канцэрт, казаў ён, мусіць быць пададзены гледачу плаўна нумар за нумарам, як мага больш разнастайна й дынамічна, без паўзаў, без затрымак. Ірэна й Галіна пабачылі, што маюць дачыненьне з

"Васілёк" на Першым фэстывалі ў штатным Цэнтры Мастацтваў. 1976 г.

майстрам сцэнічнага мастацтва. Хоць, якраз у выніку такога падыходу да ўкладаньня праграмы, не абыходзілася без сутычак. Гэтак, Ксавэру Барысаўцу, кіраўніку вялікага жаночага хору, моцна не спадабалася, калі яму сказалі, што ягоную "Каліну" паставілі ў сярэдзіне праграмы, а не на пачатку. Як так?! Непашана да вялікага ансамблю! Але Джорданаў спакойна вытлумачыў паважанаму хормайстару, што дзеля агульнага ўражаньня пра канцэрт хор будзе выглядаць і гучэць шмат лепш, калі яго паставіць у праграме ня там, а там. Маэстра прыняў аргумэнт, напружаньне зьнялося.

Пасьля фэстывалю нехта з нашых чуў, як палякі казалі, што вось трэба павучыцца ў беларусаў, як дынамічна падаваць аўдыторыі канцэртную праграму. Джорданаў рэжысэраваў з выдатнымі вынікамі канцэрты ўсіх трох нашых фэстываляў у штатным Цэнтры Мастацтваў.

Канцэрт

Канцэрт пачаўся амэрыканскім гімнам у выкананьні Ірэны Каляды. Мяшаны хор пад кіраўніцтвам Дзімітрыя Верасава выступаў у складзе: Пётра Конюх (бас, саліст у "Магутны Божа"), (сапраны) Ганна Брэжнева, Надзя Занкавіч, Валя Камінкова,

Танцы "Васілька".

Галіна Каранеўская, Валянціна Лапіцкая, Люда Махнюк, Нона Махнюк, Ніла Церпіцкая, Каця Яцэвіч, (альты) Ганна Войтанка, Ірына Касьцюк, Надзя Кудасава, Ліза Літаровіч, Людміла Літаровіч, Ніна Орса, Людміла Рудак, Лена Трэмблі, Аўгеньня Церпіцкая, Анастасься Шумская, (тэнары) Пётар Блін, М. Вах, Сымон Жамойда, Уладзімер Літаровіч, Аўген Лысюк, Міхась Манцывода, Сьцяпан Наумчык, Янка Цыган, Віталь Церпіцкі, (басы) Алег Махнюк, Жорж Наумчык, Міхась Палюховіч, Уладзімер Сітнік, Мікалай Сіцько. Акампаніявала на піяніна Маргарэта Рудак. Хор выканаў пяць песьняў.

Багдан Андрусышын прадэклямаваў верш Анатоля Вярцінскага "Кожны чацьвёрты" ў ангельскім перакладзе Веры Рыч ды ў іншым месцы праграмы, пад свой акампанімэнт на гітары, прапяяў дзьве песьні.

Танцавальны гурток “Васілёк”, пад музыку аркестры Лявона Рудзінскага, у розных месцах праграмы даў пяць народных танцаў. Склад гуртка: Ала Орса-Романо (кіраўнічка), Юрка Азарка, Аня Бартуль-Зінкевіч, Аня Бойчук, Марыя Бойчук, Кастусь Верабей, Марыя Верабей, Лявон Войтанка, Л. Галубовіч, Рагнеда Гутырчык, Альгерд Кажура, Алеся Кіпель, Юрка Кіпель, Аўген Лысюк, П. Лысюк, М. Мароўская, С. Мароўская, Павал Романо, Люда Русак, Натальля Русак, В. Савока, Ірэна Сільвановіч, Лена Сільвановіч, Міхась Швэд.

Мікалай Стрэчань.

Дзьмітры Бычкоўскі выканаў два нумары на піяніна.

Танцавальны гурток “Лянок”, пад музыку акардыяніста Язэпа Жыдовіча, даў тры танцы. Танцавалі: Віла Леўчук (кіраўнічка), Ларыса Арцюшэнка, Каця Гайшун, Лена Гайшун, С. Гэтман, Іра Занкавіч, Леанора Занкавіч, Жэня Занкавіч, Ліля Касьцюк, Маргарыта Літаровіч, Натальля Літаровіч, Аліса Махнюк, Дэбі Наумчык, Элізабэт Наумчык, Маргарыта Сіцько, Натальля Хмура, Ліля Яцэвіч.

Пляц каля Цэнтра Мастацтваў, дзе адбываўся паказ адзеньня.

Мікалай Стрэчань, тэнар, пад акампанімэнт Вірджыніі Гергард, выступіў зь дзьвюмя песьнямі.

Танцавальны гурток “Мяцеліца” даў два танцы. Танцавалі:

Ніна Запруднік (кіраўнічка), Ніна Абрамчык, Ліда Данілюк, Барбара Дзяркач, Вера Запруднік, Л. Плісік.

Каця Яцэвіч і Віталь Церпіцкі выканалі "Лубок" рэжысуры Ірэны Цупрык пад акардыён Язэпа Жыдовіча.

Хор "Каліна" Барысаўца выступіў зь пяцьма песьнямі. Склад хору: (салісткі) Рэня Касьцюк, Люда Літаровіч, Люда Махнюк, Гэля Петыш; харысткі: Соня Арцюшэнка, Вера Бартуль, Н. Барысавец, Марыя Войтанка, Надзя Вайцяхоўская, Паша Высоцкая, Надзя Занкавіч, Валя Камінкова, Валянціна Лапіцкая, Ліза Літаровіч, Людміла Літаровіч, Марыя Літаровіч, Аліна Лысюк, Нона Махнюк, Галіна Орса, Ірэна Рагалевіч, Ліза Рудак, Разалія Шастакоўская, Аляксандра Шульжыцкая, Стася Шумская, Каця Яцэвіч. Акампаніявала на піяніна Раіна Сямёнава.

Пасьля фэстывалю перад вечарынай ля будынку Беларуска-Амэрыканскага Цэнтру ў Саўт Рывэры.

Трыё ў складзе дзьвюх Кацярынаў Дашкевіч і Гэлі Петыш, пад музыку Л. Рудзінскага, выканала дзьве народныя песьні.

Танцавальны дуэт з Канады ў складзе Эвы Пашкевіч і Р. Маркеза даў адзін танец пад піяніна Малінды Маскрофт.

Жаночы сэкстэт "Гоман" зь вязанкай трох песьняў выступіў у складзе Веры Бартуль, Гаі Дарашэвіч, Веры Заморскай, Лізы Маркоўскай, Галіны Орсы й Алы Орсы-Романо.

Танцавальны гурток з Кліўленду даў адзін танец. У гуртку: Галіна Кананчук і Маруся Каваленка (кіраўнічкі), В. Валюкевіч, Л. Валюкевіч, В. Васілеўскі, Л. Васілеўскі, П. Васілеўскі,

Водгукі друку на Першы беларускі фэстываль у Цэнтры Мастацтваў.

М. Каваленка, А. Маталыцкая, Л. Маталыцкая, В. Патапенка.

Пётра Конюх выканаў дзьве песьні.

Канцэртную праграму вёў Янка Запруднік.

Паказ народных касьцюмаў. Удзельнікі: Іра Азарка, Вера Бартуль, Юрка Кіпель, Тамара Стагановіч, Юрка Стагановіч з жонкаю Крыстынай, Я. Станкевіч, Вітаўт Тумаш малодшы, Яра Тумаш, Ніла Церпіцкая, Данута Яцэвіч.

Выстаўка мастацтва. У паказе твораў малярства, графікі, рысунку, вышыўкі, ткацтва ўдзельнічалі: Юля Андрусышына, Ус. Анцута, Барыс Данілюк, Алекс Дубінін, Язэп Казьлякоўскі, Яраслаў Калюцік, сп-ня Каранеўская, Мікола Кендыш, Надзя Кудасава, Алег Махнюк, Люда Махнюк, Пётра Міранові, Элеанора Норык, Ірэна Рагалевіч, Галіна Русак, Аляксандар Стагановіч малодшы, Івонка Сурвілла, Ст. Тамара, Ксеня Тумаш.

Сувэніры. Наведнікі мелі нагоду набыць сабе сувэніры: лялькі, кніжныя закладкі й іншае — вырабы Валентыны Шудзейкі, Зоры Кіпель і сям'і Жамойдаў.

Кніжны стэнд. Дзякуючы стараньням кіраўнікоў мастацка-выдавецкага клюбу "Пагоня", Кастуся Акулы й Антона Маркевіча, можна было набыць публікацыі пра Беларусь і беларускія выданьні: кніжкі, часапісы, кружэлкі, мастацкія вырабы.

Беларускія стравы. Попыт быў на ўсё — галубцы, піражкі, каўбаскі з капустай ды іншае смакоцьце, нарыхтаванае сяброўкамі сястрыцтваў царквы імя Жыровіцкае Божае Маці (БАПЦ) у Гайленд Парку ды царквы імя сьв. Еўфрасіньні Полацкай у Саўт Рывэры.

Вечарына. Стараньнямі Віктара Мяжэвіча, Леаніда Шурака, Міхася Сенькі ды іншых, увечары таго ж дня, каб людзі маглі адпружыцца й павесяліцца, адбылася ў Саўт Рывэры вечарына, у часе якое Вітаўту Кіпелю, старшыні арганізацыйнага камітэту, у знак удзячнасьці за выдатную працу, падарылі пачэсную табліцу, на якой у тэксьце прысьвячэньня былі выпісаныя словы найчасьцей сьпяванае эмігрантамі песьні: "Люблю наш край, старонку гэту...". У імя гэтае "старонкі" й рабілася ўсё.

МАЕ ЎРАЖАНЬНІ АД ФЭСТЫВАЛЮ[29]

Андрэй Клёнаў

Ад рэдакцыі "Беларуса": Аўтар артыкулу родам зь Беларусі, дзе й пачаў займацца літаратурнай творчасьцяй. Даўжэйшы час жыў у Маскве, належаў да Саюзу пісьменьнікаў СССР, перакладаў вершы беларускіх паэтаў у расейскую мову, выдаў колькі кніжак сваіх вершаў і прозы. Ад нядаўнага часу жыве ў Нью Ёрку.[30]

На беларускі фэстываль павёз мяне зь Нью Ёрку амэрыканец італьянскага паходжаньня, які жанаты зь беларускаю ды праз жонку сваю пазнаў і палюбіў Беларусь. Ён з гордасьцяй сказаў мне, што адзінаццацігадовы сын ягоны, які быў з намі ў машыне, ведае напамяць беларускія вершы. І беларускі фэстываль, прысьвечаны 200-годзьдзю Амэрыкі, пачаўся для мяне яшчэ ў дарозе, калі амэрыканскі хлопчык па-беларуску русы, адарваўшыся ад газэты "Дэйлі Ньюз", дзе ён вывучаў табліцу бэйзбольных матчаў, не саромячыся пачаў дэклямаваць, хоць і крыху з амэрыканскім акцэнтам, верш пра Беларусь:

Я цьвёрда, шчыра веру,
Я веру ўсёй душой,
Што ўстанеш ты зь няволі,
Край родны, мілы мой!

Дагаварыўшы верш да канца, хлопчык вярнуўся да бэйзболу. А я, бы зачараваны, глядзеў праз вокны машыны на фантастычныя, а, можа, і касьмічныя пэйзажы навакол дарогі. Дый сама дарога, тыпова амэрыканская, рабіла на мяне, новага тут чалавека, фантастычнае ўражаньне.

Гэта была аўтастрада на шаснаццаць палосаў па восем палосаў у кожны бок — чатыры паласы экспрэсныя й чатыры рэгулярныя.

Ня ведаю, можа амэрыканец, што вёз мяне, не заўважаў вялізманасьці й магутнасьці, дый проста красы аўтастрады — чалавек да ўсяго прызвычайваецца. А я, гледзячы на аўтастраду, думаў аб тым, што амэрыканская дарога гэтая, як сотні й тысячы сёстраў ейных, і ёсьць фактычна помнік-манумэнт у гонар 200-годзьдзя Амэрыкі, краіны эмігрантаў, у тым ліку й беларусаў — іх тут больш за паўтара мільёна, — якія разам зь іншымі шматнацыянальнымі братамі сваймі будавалі гэтую дарогу, будавалі гэты край.

І я з захапленьнем глядзеў на дзіўныя краявіды, на зялёныя лясы й палі, у якія неяк гожа па-свойску ўпісваліся рознакаляровыя, акуратныя й чыстыя вялікія галы бэнзынасховішчаў і карпусы заводаў, найбольш новыя, вельмі сучасныя архітэктураю, больш падобныя да выставачных павільлёнаў.

А калі я, нарэшце, пабачыў ньюджэрзійскі штатны Цэнтар Мастацтваў у зялёнай і прыгожай мясьціне штату Нью Джэрзі, дзе адбываўся Беларускі фэстываль, калі пабачыў велізарны, на

пяць тысячаў асобаў амфітэатар, разьмешчаны ў круглай зялёнай лагчыне, адкрыты, але накрыты высокай бэтоннай шапкай тэатар зь вялізнай сцэнай і зь вельмі выгоднымі для гледачоў і слухачоў месцамі, калі я пабачыў гэтую надзвычайную — я такое ня бачыў раней — залю, аддануюна гэты сонечны сыботны дзень беларусам, я падумаў аб тым, што й новы тэатар гэты — яму шмат год — добрая й надзвычайная адзнака 200-годзьдзя Амэрыкі.

Глыбокі й круглы, як заздароўная чара, тэатар Мастацкага Цэнтру хораша ўпісаны ў зялёны ўзгорысты краявід суседняга зь Нью Ёркам Нью Джэрзі. Прыгожая звонкая чара тэатру ўшчэрць налітая беларускай мовай, беларускімі песьнямі, беларускім мастацтвам. Зялёная гордая чара, да неба ўзьнятая ў сонечны чырвенскі дзень у гонар двухсотгодзьдзя амэрыканскае рэвалюцыі, амэрыканскае незалежнасьці, амэрыканскае свабоды.

Ужо як толькі ўяжджалі мы ў парк, што абступае тэатар Мастацкага Цэнтру, я пабачыў дарагія, ад маленства знаёмыя твары беларусаў і беларусак, лагодныя, ветлыя аблічча, якія пазнаў калісьці ў ціхіх вёсках пры Нёмане, на вуліцах у Менску і ў ягоных ваколіцах. Але ваколіцы Менску — гэта не ваколіцы Нью Ёрку. І пабачыць сабраных разам тры тысячы землякоў ня толькі зь Нью Ёрку й Нью Джэрзі, а й з усіх Злучаных Штатаў — з Каліфорніі, з Чыкага, з Дэтройту — з Канады і нат з Аўстраліі, дык хіба ж гэта ня цуд?

Але ж, сустрэча была цудам, які зрабіў на мяне, як і на ўсіх удзельнікаў фэстывалю, сапраўды векапомнае ўражаньне. Ды яшчэ большым цудам было тое, што ўсе мы пабачылі й пачулі на сьвяткаваньні, на канцэрце, прысьвечаным двухсотгодзьдзю Злучаных Штатаў. Цуд гэты трэба назваць цудам уваскрошаньня, цудам адраджэньня нацыянальнага беларускага духу ў моладзі, што нарадзілася тут ужо, у Амэрыцы, ад беларускіх бацькоў, а часта ад зьмяшаных сужэнстваў, у маладых людзей, у існасьці стопрацэнтавых амэрыканцаў, і падкрэсьлім — амэрыканскіх патрыётаў, родная мова якіх ужо безумоўна ангельская.

Але ў гэтым і заложаны цуд — цуд беларускі й дух усяе Амэрыкі, якая асабліва апошнімі гадамі кажа сваім дзецям: "Мы ўсе амэрыканцы, але не адракайцеся ад мастацкае й культурнае спадчыны краінаў, зь якіх прыйшлі бацькі вашыя й бацькі бацькоў."

І тое, што тры тысячы беларусаў і дзяцей іхніх зьехаліся на гэтае сьвята — вялікая заслуга арганізатараў фэстывалю, людзей пераважна сярэдняга веку: выкладчыкаў вышэйшых навучальных

установаў, бібліятэкараў, інжынераў і проста рабочых, якія апрача сваіх сталых заняткаў выяўляюць актыўнасьць у грамадзкім і культурным жыцьці. І сьвята гэтае таксама заслуга беларускае моладзі, якая апошнімі гадамі ўсё мацней і мацней адчувае духовае імкненьне да родных вытокаў.

На шырокай, у два, а можа і ў тры разы шырэйшай, як у Менскім опэрным тэатры, сцэне выстраіліся харысты вялікага Беларускага народнага хору пад кіраўніцтвам Зьмітра Верасава, і вольна паплыў навакол верш Натальлі Арсеньневай, пакладзены на музыку Міколам Равенскім — "Магутны Божа".

І адна па аднэй, і адна за адну прыгажэйшыя разгортваліся на шырокай гасьціннай сцэне песьні й танцы: "Полька Янка", "Каліна-маліна", "Павей, вецер, дарогаю", "Ой зялёна, зялёна", "Вечарком за рэчкаю", "Крыжачок" і многа-многа іншых песьняў і танцаў. Як хораша пераліваліся, западаючы глыбака ў душу, чароўныя мэлёдыі ансамблю "Каліна" пад кіраўніцтвам Ксавэра Барысаўца, жаночых сэкстэту й трыё; якія багатыя галасы баса Пётры Конюха й тэнара Мікалая Стрэчаня.

А як прыемна гучалі назовы танцавальных ансамбляў:

FESTIVAL-BOUND– The Byelorussian National Choir of South River, led by Dimitri Weresow, will be among a half-dozen local groups to entertain Saturday at the statewide Byelorussian Heritage Festival at the Garden State Arts Center, Holmdel. The festival is from 10 a.m. to 6 p.m., with the amphitheater program from 3-6.

Byelorussians to sing, dance

SOUTH RIVER – Three young dance groups, two choirs nd a volleyball team from South River's sizeable Byelorussian-American community will perform Saturday in the east, will take part in a tournament starting at 10 a.m., when the eight-hour festival begins.

Other attractions will include a folk arts exhibit and native dishes.

Tickets $2 to $8, may be obtained from ticket vice chairman Witali Cierpicki, 10 Colfax street.

Артыкул пра беларускі фэстываль у саўтрывэрскай газэце Sentinel пад заг. "Беларусы будуць сьпяваць і танцаваць". На здымку — хор пад кіраўніцтвам Дзімітрыя Верасава.. Зьлева — Міхась Бахар, які часта абвяшчаў праграмныя нумары.

"Васілёк", "Лянок", "Мяцеліца". Зьмяняліся харавыя ансамблі й групы ў вельмі прыгожых народных вопратках, зьмяняліся на сцэне салістыя, але ўвесь час ад пачатку да канца канцэрту заставалася адно — беларускі дух, вольны голас роднага краю, не абмежаваны ніякаю цэнзураю, ніякімі так званымі ідэалягічнымі рамкамі — наадварот: са сцэны гучэў голас натхнёны і ўзьняты вялікай амэрыканскай свабодай, якой ужо дзьвесьце год.

Купалаўскія “арляняты”[31]

Першы раз у гісторыі Амэрыкі й замежнай Беларусі сабралася звыш трох тысячаў чалавек. У васноўным у мастацкай праграме ўдзел брала моладзь. І бальшыня з моладзі гэта людзі, што вучацца або паканчалі ўнівэрсытэты. Зірнеце на іх, — калі ўжыць Купалавых слоў — тых “арлянятаў”, што ў высі сягаюць! Ці вы сустрэнеце хоць аднаго, што адчувае камплекс ніжэйшасьці? Наадварот, яны гордыя тым, што вольныя ў вольнай краіне паходзяць з народу, які кажнаму іншаму можа сьмела ў вочы зірнуць, які ніколі нікога не рабаваў, заўсёды з Богам быў, ведае прадоньне цярпеньняў, мае непахісную веру ў тое, штоператрывае ўсе ліхалецьці, які мае за сабой слаўную мінуўшчыну, стварыў вялікую культуру. Вось гэта новыя “арляняты”!

ДРУГІ ФЭСТЫВАЛЬ У ЦЭНТРЫ МАСТАЦТВАЎ[32]

21 травеня 1977 г.

Другі Беларускі фэстываль 21 травеня 1977 г. яшчэ ў большай ступені, чым першы, стаўся гучным сьвятам беларускага нацыянальнага мастацтва й культуры. Пры гэтым, быў ён сьвятам не лякальнага, абмежанага да Нью Джэрзі, Нью Ёрку ды іншых сумежных штатаў, а культурнай падзеяй агульнаамэрыканскага характару, энтузіястычныя водгукі пра які гучным рэхам адбіліся і ў заакіянскіх краёх пасяленьня беларускае эміграцыі.

Фэстываль выявіў вялікую творчую жыцьцяздольнасьць беларускае эміграцыі, ейныя арганізацыйныя здольнасьці й прыроджаную беларускаму народу таленавітасьць, а галоўнае — ейны глыбокі нацыянальны патрыятызм і шчырае жаданьне, прадыктаванае гэтым патрыятызмам, годна рэпрэзэнтаваць беларускае імя перад сьветам.

На першы пагляд магло б здавацца, што галоўным заданьнем і дасягненьнем фэстывалю й быў гэны рэпрэзэнтацыйна-вонкавы аспэкт, які паглыбляў сымпатыі да беларусаў сярод іхніх прыяцеляў у амэрыканскім асяродзьдзі ды здабываў новых сымпатыкаў сярод людзей да нас абыякавых, што раней вельмі мала або й нічога ня ведалі пра Беларусь. Але, ані не памяншаючы рэпрэзэн-

тацыйна-прапагандавай ролі фэстывалю, на нашую думку, ці не важнейшымі яшчэ былі ягоныя іншыя аспэкты.

У сваёй прамове на адчыненьні фэстывальнага канцэрту, Янка Запруднік ад імя Беларускага Фэстывальнага Камітэту не выпадкова кінуў заклік: "...прысьвяцем жа гэтую праграму, якой вы будзеце зараз цешыць сябе, змаганьню беларускага народу ў Савецкім Саюзе супраць русыфікацыі, за захаваньне свае нацыянальнае мовы й культуры". Не дарма ж гэтыя словы былі потым падхопленыя й некаторымі амэрыканскімі газэтамі і ў адпаведнасьці зь інтэнцыямі прамоўцы правільна асэнсаваныя.

Вось жа ў абліччы русыфікатарскага шалу леташні першы, а яшчэ больш сёлетні фэстываль быў моцным голасам пратэсту супраць зьдзеку маскоўскага акупанта з нашых нацыянальных скарбаў і адначасна прызнаньнем і падтрыманьнем усіх тых, што ўсякімі магчымымі спосабамі бароняцца перад русыфікацыяй. Якраз у гэтым асаблівае значэньне й роля Беларускага фэстывалю, а таксама й падобных іншых, больш ці менш абмежаных тэрытарыяльна, але ня менш зыркіх сваім нацыянальным характарам, мастацкіх мерапрыемстваў, як, прыкладам, штогадовыя мастацкія выстаўкі ў Саўт Рывэры або таксама штогадовыя фэстывалі-"Караван" у Канадзе ды шмат падобных імпрэзаў у іншых гарадох ЗША й за акіянам.

Білборд уздоўж аўтастрады з рэклямаю беларускага фэстывалю.

Што гэта — фэстываль?

Фэстываль звычайна атаесамляецца з канцэртам, але канцэрт, хоць і галоўная частка фэстывальнай праграмы — далёка ня ўсё. Фэстываль перш-наперш — гэта пашырэньне інфармацыі пра дзейнасьць беларускае грамады (а, значыцца, і пра Беларусь). Сёлета /1977 г./, прыкладам, пра фэстываль было разаслана толькі з Цэнтру Мастацтваў найменш 14 тысячаў экзэмпляраў інфармацыйнае літаратуры. Пра беларускі фэстываль інфармаваў вялі-

кі білборд каля галоўнай аўтастрады недалёка ад месца, дзе ён адбываўся. Пра беларускія фэстывалі паведамляюць розныя газэты.

Фэстываль, фактычна, гэта цэладзённы, шматлюдны, бязупынны паток падзеяў, сустрэчаў, кантактаў, а для арганізатараў — клапатлівае беганіны. Вось што падае сп-ня Зора Кіпель, якая каардынавала частку дзейнасьці на пляцы, пра розныя выстаўкі пад вялікім шатром:

- Багатая й густоўна аформленая выстаўка народнага мастацтва. Паказаныя былі вырабы беларускіх майстроў у Амэрыцы, а таксама й вырабы зь Беларусі. Тут былі й старыя аўтэнтычныя тканіны, прылады ткацтва й прадзеньня, вышыўкі, вырабы з саломкі, лёну, дрэва. У "беларускай хатцы"-куце дэманстравалася тэхніка тканьня паясоў (сп-ня Ніна Згірская) і прадзеньня (сп-ня Надзя Кудасава). Выстаўка была наладжаная пад кіраўніцтвам сп-ні Надзі Кудасавай.
- Новай сёлета была выстаўка фатаграфіяў з жыцьця беларусаў Амэрыкі, вельмі ўдала запачаткаваная й выкананая сп. Алексам Сільвановічам.
- Цікавай была выстаўка абразоў і скульптураў беларускіх мастакоў Амэрыкі, наладжаная сп-няй Людай Махнюк.
- "Пазнай свае карані" — новы элемэнт у сёлетнім фэстывалі: дэталёвая карта Беларусі, апрацаваная сп. Юркам Станкевічам. Наведнікі мелі нагоду знайсьці на карце сваю мясцовасьць ды адпаведным значком "паставіць сябе на карту". Тут жа даваліся й тлумачэньні пра Беларусь і беларусаў шмат якім карэспандэнтам і наведнікам не-беларусам.
- Працавала шмат сувэнірных стэндаў, наладжаных рознымі арганізацыямі й асобамі. Стэнды сёлета былі ўзбагачаныя новымі цікавымі рэчамі: шпількі й кулоны, вышытыя сп-няй Юляй Андрусышынай; падвескі зь серабра й бурштыну, адаптаваныя із старасьвецкіх беларускіх упрыгожаньняў, беларуская кераміка, абрусы, кубкі з народным арнамэнтам і напісам "На здароўе", кружэлкі, іконы ды шмат-шмат іншага. Былі ў продажы й традыцыйныя жывыя васількі з жытнімі каласкамі й бел-чырвона-белым сьцяжком. Васількі выгадавала й нарыхтавала сп-ня Апалёнія Савёнак. Сувэнірнымі стэндамі загадвалі сп-ні Валентына Шудзейка й Валентына Рагалевіч.
- Пад даўгім шатром наведвальнікі мелі магчымасьць — і не прапушчалі нагоды, каб ня выкарыстаць яе — падсілкавацца

смачнымі беларускімі стравамі, нарыхтаванымі жанчынамі з трох беларускіх цэркваў: Гайленд Парку, Саўт Рывэру й Рычманд Гілу.

На пляцы ўвесь час гучэла з галосьніка беларуская музыка, падаваная нашым ведамым музыкам Алексам Мартыновічам.

Паказ беларускага народнага адзеньня сёлета быў пашыраны й эфэктыўна праведзены на сходах і пляцы ў цэнтры парку. Сярод касьцюмаў з розных мясцовасьцяў Беларусі былі ў асноўным касьцюмы жаночыя й дзявочыя, але таксама мужчынскія й нават дзіцячыя. Усе касьцюмы былі падрыхтаваныя мастачкай Ст. Тамарай (Стагановіч-Кольба) з удзелам Зоры Кіпель, Ірэны Рагалевіч і з дапамогаю Лізы Літаровіч і Ніны Сільвановіч ды прыгожа выкананыя найчасьцей самымі мадэлькамі ці іхнімі роднымі. Тлумачэньні пра касьцюмы ў часе паказу чытала Ніна Запруднік.

Над пляцом разьвіваўся на фоне сіняга сонечнага неба наш бел-чырвона-белы сьцяг.

Удзельнікі паказу вопраткі, пасярэднія й беспасярэднія (тыя, хто рыхтаваў і хто мадэляваў). З. Кіпель, Л. Літаровіч, Н. Сільвановіч, сп-ва Трусэвічы, Н. Захаркевіч, В. Рагалевіч, М. Рагалевіч, М. Стагановіч, Т. Кольба, А. Савёнак, А. Церпіцкая, сп-ва Драздоўскія, А. Лысюк, В. Бартуль, М. Міцкевіч, З. Станкевіч, С. Каранеўская, Г. Каранеўская, Л. Махнюк, А. Шукелайць, І. Касьцюк, Л. Русак, Р. Станкевіч, С. Рагалевіч, Э. Войтанка, Р. Войтанка, А. Войтанка, Н. Кудасава, Э. Пашкевіч, Ю. Грыцук, Ф. Бартуль, А. Бартуль-Зінкевіч, А. Кіпель, В. Каранеўская, Л. Лысюк, С. Драздоўская, Л. Рагалевіч, Ю. Стагановіч, Л. Трэмблі, Л. Касьцюк, А. Бартуль, Н. Махнюк, Ул. Русак, К. Стагановіч, Н. Церпіцкая, І. Азарка, В. Тумаш малодшы, Н. Запруднік.

Канцэртная частка зрабіла, бадай, лепшае ўражаньне за леташнюю, асабліва народныя танцы. Сёлета выступілі: мяшаны хор камп. Д. Верасава, жаночы хор “Каліна” камп. К. Барысаўца, жаночы сэкстэт “Гоман”, аркестра “Нова”, танцавальныя гурткі “Васілёк” і “Лянок”, дуэт, салісты.

Канцэрт пачаўся амэрыканскім гімнам у выкананьні салісткі Іры Каляды ды прывітальнымі словамі дырэктара Цэнтру Мастацаў сп. Карагера й старшыні Беларускага фэстывальнага камітэту др. Вітаўта Кіпеля. Вельмі глыбока ў душу слухачоў (пра гэта ці адзін казаў пасьля) запалі словы малітвы-гімну “Магутны Божа”, апрацаванага Д. Верасавам у выкананьні салі-

ста-баса Пётры Конюха й хору. Багаты й поўны голас Конюха, ягонае глыбокае адчуваньне малітоўнасьці песьні ды здольнасьць перадаць гэты настрой, а таксама гарманійнае спалучэньне салёвага й харавых элемэнтаў выклікалі ці ў аднаго із слухачоў сьлёзы эстэтычнае ўсхваляванасьці ды замацавалі да канца канцэрту ўражаньне сьвятыні мастацтва.

Пасьля выкананьня "васількамі" "Бульбы" Янка Запруднік, вітаючы слухачоў у ангельскай і беларускай мовах, сказаў:

"Ушануйма нашую новую Бацькаўшчыну, Амэрыку, згадкай пра стары край, сінявокую Беларусь зь ейнымі мэлядыйнымі песьнямі, грацыёзнымі танцамі, шматколернай народнай вопраткай ды ейнымі цудоўнымі людзьмі. Няма больш фундамэнтальнага права, як права на перахоўваньне й разьвіваньне свае культурнае спадчыны. У гэтым першым годзе трохсотгодзьдзя Злучаных Штатаў, калі людзкія правы сталіся, у вялікай меры дзякуючы Прэзыдэнту Джымі Картэру, паважнай міжнароднай праблемай, прысьвяцем жа гэтую праграму, якою вы будзеце зараз цешыць сябе, змаганьню беларускага народу ў Савецкім Саюзе супраць русыфікацыі, за захваньне свае нацыянальнае мовы й культуры".

Жаночы сэкстэт "Гоман" выступіў у складзе Веры Бартуль, Веры Заморскай, Лізы Маркоўскай, Алы Орсы-Романо, Галіны Орсы й Гаі Тэдонэ і, пад акампанімэнт Ніны Запруднік, выканаў тры песьні. Без удзелу ансамблю-сэкстэту "Гоман" ад даўжэйшага часу ўжо не абыходзіцца ніводная нацыянальная ўрачыстасьць і канцэртная імпрэза, а ягонае выкананьне, асабліва народных песьняў, стаіць на ўзроўні прафэсійнага майстроўства.

Прывітаньне ад беларусаў з Аўстраліі

(Тэкст) Ад імя Беларускага Цэнтральнага Камітэту ў Вікторыі, Аўстралія, вітаем арганізатараў і ўдзельнікаў 2-га Беларускага фэстывалю ў ЗША й жадаем посьпеху ў пашырэньні і сярод сваіх, і сярод усіх людзей у сьвеце веды аб нашай Бацькаўшчыне Беларусі, ейнай культуры, мастацтве й фальклёры.

Мы ў Аўстраліі пільна сочым і цэнім Вашыя высілкі аб'яднаць тым часам у рамах фэстываляў усіх беларусаў, каб паказаць сьвету й нашым суродзічам на Бацькаўшчыне, што, не зважаючы на шматлікія розьніцы паміж намі, мы на эміграцыі творым адну вялікую беларускую сям'ю.

Жыве Беларусь у змаганьні!

За ўправу Беларускага Цэнтральнага Камітэту
М. Нікан. Сакратар
Перадаў Аўген Груша.

Рэакцыя з Польшчы

Прачулы ліст зь Беластоку напісаў Надзі Кудасавай Мікалай Гайдук. Пасьля таго, як беларусы Амэрыкі адзначылі вялікім фэстывалем 200-годзьдзе незалежнасьці краіны, М. Гайдук упершыню пачуў, што ў Злучаных Штатах ёсьць беларускія арганізацыі ды што яны праводзяць такую маштабную дзейнасьць, як фэстывалі й выстаўкі з удзелам вялікіх хораў і танцавальных гурткоў. Гэта, пісаў ён, глыбока ўразіла яго ды яшчэ больш падтрымала на духу ў працы на карысьць беларушчыны ў ягонай роднай Беласточчыне, дзе ён займаўся журналістыкай і апрацоўваньнем беларускіх падручнікаў.

Тамара Стагановіч-Кольба й паказы народнага адзеньня[33]

Адным з калярытных аспэктаў нашых фэстываляў і мастацкіх выставак былі паказы народнага адзеньня. Гармонія калёраў і формаў, натуральная прыгажосьць мадэлек і мадэльцаў прываблівалі вока наведнікаў, сьведчылі пра багатую народную культуру Беларусі. Да посьпеху паказаў народнага адзеньня ў вялікай меры спрычынілася Тамара Стагановіч-Кольба. Узгадаваная ў патрыятычнай сям'і Аляксандра й Марыі Стагановічаў, Тамара ў раньнім веку далучылася да грамадзкай працы. У часе навукі ў каледжы ў штаце Агаё арганізавала сваіх амэрыканскіх сяброўак у танцавальны гурток, навучыла іх беларускіх народных танцаў і папулярызавала зь імі імя Беларусі.

Калі ў 1975 г. вялася падрыхтоўка да вялікага фэстывалю ў ньюджэрзійскім Цэнтры Мастацтваў, Тамара шмат часу правяла над распрацоўкай народных касьцюмаў. Тыднямі наведвала Ньюёркскую публічную бібліятэку, пераглядала фальклёрныя й этнаграфічныя публікацыі XIX-XX ст.ст., выпісвала тэксты, капіявала фатаграфіі, рабіла зарысоўкі вузораў, дбаючы пра дакладнасьць малюнку, колеру, формы.

Тамара Кольба ўспамінае пра той час:

"На адзін беларускі фэстываль я заплянавала паказаць 17-18

касьцюмаў народнага строю з розных рэгіёнаў Беларусі. Шмат чаго да іх вышывала мая мама. Таксама многія беларусы тут у Нью Джэрзі мелі з дому патрэбныя нам рэчы, якія мы ад іх пазычалі, аднак ня з усіх раёнаў. Дык мне прышлося езьдзіць у Ньюёркскую публічную бібліятэку, у Славянскі аддзел, і вышукваць там у старых публікацыях касьцюмы ды паясы. Памагала мне вельмі шмат Зора Кіпель, працаўніца Славянскага аддзелу, прапануючы тыя ці іншыя журналы ды кнігі розных беларускіх этнографаў. А палатно на кашулі й фартухі я купіла ірляндзкае, тоненькае ільняное цэлымі скруткамі, а таксама грубшае шэрае натуральнага колеру — для мужчынскіх портак і кашуляў.

Прэзэнтацыя касьцюмаў выйшла цудоўная, калі мадэлькі й мадэльцы, у тым ліку й дзеці, пачалі зыходзіць па сходах уніз, дзе ўжо сядзелі рэпартэры з розных газэтаў, якім я расказвала пра кожны касьцюм. Усе былі вельмі задаволеныя паказам касьцюмаў.[34] Сп. Антон Шукелайць, віншуючы мяне, выняў з кішэні некалькі беларускіх паясоў ды сказаў, каб я выбрала адзін зь іх як падзяку ад яго за ўдалы паказ. Мой позірк упаў адразу на фіялетава-ружовы пояс — ён мяне ачараваў, але мне было ніякавата браць такі дарагі падарунак. Сп. Шукелайць сказаў мне, што пояс гэты старасьвецкі. Дык мне тады стала зусім нязручна яго браць, але ахвярадавец настояў на сваім, і я падарунак узяла. Гэтак для мяне й да сёньня гэты пояс — найдаражэйшы беларускі скарб. Я назаўсёды буду ўдзячная сп. Шукелайцю."

Надзя Кудасава пазнаёміла Тамару з эмігранткай зь Беларусі, Нінай Згірскай. Родам Ніна была недзе з-пад Мастоў на Горадзеншчыне. Мела нялёгкае дзяцінства. Каб дагадзіць мачысе, старалася вельмі дакладна выконваць хатнія работы, навучылася прасьці, вельмі дакладна віла народныя паясы.

Практыку тканьня паясоў Тамара Кольба й пераняла ад яе. Праца над узнаўленьнем беларускіх рэгіянальных касьцюмаў, казала пасьля Тамара, была для яе вялікім адкрыцьцём дзівоснага сьвету народнага арнамэнту, сымболікі вузораў і колераў.

Палітычны аспэкт фэстываляў

Вельмі трапную ацэнку фэстывалям даў рэдактар газэты "Беларус" Станіслаў Станкевіч:[35]

“Беларускія фэстывалі ў Нью Джэрзі выходзяць далёка за межы лякальнае падзеі. Перш-наперш яны, фэстывалі гэтыя, служаць агульнанацыянальным заданьням ня толькі ў галіне культуры, а й грамадзкай да навет палітычнай. Апрача гэтага яны сталіся моцным імпульсам для аналягічнай дзейнасьці ў іншых беларускіх асяродках Вольнага Сьвету па-за Амэрыкай. У значнай ступені пад іхнім уплывам і за іхнім прыкладам зрадзілася ўсюды належнае дацэньваньне ролі й значаньня папулярызаваньня імя Беларусі й нашае нацыянальна-вызвольнае ідэі за пасярэдніцтвам беларускага народнага, а дзе магчыма, і прафэсіянальнага мастацтва.

Беларускія фэстывалі адыгрываюць асабліва выдатную ролю ў жыцьці нашае моладзі. Сваім масавым энтузіястычным удзелам у іхняй мастацкай праграме ды шчырым захапленьнем сваімі народнымі касьцюмамі, у якіх выступае на сцэне, яна жыва культывуе ў сабе пачуцьцё беларускага патрыятызму й любасьці да ўсяго роднага.

Асабліва важны, калі не найважнейшы навет, аспэкт фэстываляў — палітычны. ... Добры посьпех абодвых фэстываляў забясьпечыла й тая акалічнасьць, што яны былі рыхтаваныя й праводжаныя на здаровых грамадзкіх асновах — на асновах поўнае згоды,

З губэрнатарам Брэнданам Бэрнам (другі зьлева): Галіна Русак, Ліза Літаровіч і Вітаўт Кіпель.

нацыянальнага адзінства й узаемнага суладнага супрацоўніцтва шырокага грамадзтва. Дзякуючы гэтаму нашыя суродзічы ў цэлым сьвеце зусім правільна ставілі абодвы ранейшыя фэстывалі ў якасьці прыкладаў для самых сябе. На гэткіх жа асновах рыхтуецца й Трэйці Беларускі Фэстываль.[36] А гэта ў сваю чаргу добра сьведчыць пра нашую грамадзкую й палітычную дасьпеласьць."

Кантакты з урадавымі асобамі, наладжваныя ў выніку фэстывальнай дзейнасьці, выкарыстоўваліся ў далейшай палітычнай працы. Яны спрыялі атрымоўваньню прывітаньняў на сьвяткаваньні гістарычных падзеяў, гэткіх як абвешчаньне незалежнасьці БНР, а таксама пры падаваньні мэмарандумаў у ДзяржДэпартамант ды ў Кангрэс ЗША.

Фэстывальная дзейнасьць уплывала ня толькі на паінфармаванасьць амэрыканскіх палітыкаў пра Беларусь і беларускі нацыянальны рух, але й на людзей ды органы ўлады ў падсавецкай Беларусі. Пра гэты апошні мамэнт паведамляла газэта "Беларус":

Беларускімі фэстывалямі зацікавіліся ў Менску[37]

Ад розных асобаў, што апошнім часам пабывалі ў Беларусі, рэдакцыі "Беларуса" стала ведама, што два беларускія фэстывалі, праведзеныя летась і пазалетась..., выклікалі вялікае зацікаўленьне ня толькі сярод звычайных жыхароў Беларусі, якія даведаліся пра фэстывалі праз асабістыя кантакты або з радыяперадачаў, але ня меншую цікавасьць (і пэўную ўстрывожанасьць) з боку афіцыйных дзейнікаў падсавецкае Беларусі. Пацьвердзілі гэткія інфармацыі й некаторыя крыніцы пры Аб'яднаных Нацыях у Нью Ёрку. Беларускай сталай місіі пры ААН у Нью Ёрку даручана было падаць дакладную інфармацыю ў Менск пра першыя два фэстывалі ды сыстэматычна інфармаваць пра далейшы ход гэтае формы дзейнасьці беларускае эміграцыі ў Амэрыцы. Асабліва зацікавіў і ўсьцешыў некаторых людзей у Беларусі ўдзел у правядзеньні фэстываляў беларуска-амэрыканскае моладзі, патрыятычна настаўленых беларусаў, як сьведчаньне нацыянальна-культурнае пераемнасьці пакаленьняў беларускае эміграцыі, а афіцыйныя колы — як фактар, які трэба ўлічваць у культурнай палітыцы ў сябе ўдома.

ТРЭЦІ ФЭСТЫВАЛЬ У ЦЭНТРЫ МАСТАЦТВАЎ[38]

19 травеня 1979 г.

У закліку да правядзеньня трэцяга Беларускага Фэстывалю Вітаўт Кіпель, старшыня арганізацыйнага камітэту, падкрэсьліў галоўныя аспэкты гэтай падзеі:

"Фэстываль — гэта адзіная магчымасьць папулярызаваць Беларусь у Амэрыцы на новым, арганізацыйна вышэйшым, узроўні.

Фэстываль — гэта імпрэза, якая найбольш прыцягвае маладое пакаленьне.

Фэстываль — гэта паказ беларускае культуры ў Амэрыцы, што стаецца мастом, які злучае й маладое, і старэйшае, і старое (даваеннае) пакаленьні амэрыканцаў-беларусаў у адну вялікую грамаду.

Фэстываль — гэта нагода паказаць беларускае мастацтва, песьні, скокі й народныя касьцюмы без дамешкі русыфікацыйных элемэнтаў, якія сілай накідаюцца ў савецкай Беларусі.

Фэстываль — гэта той дзень, калі пасьля цяжкое працы й хваляваньняў мы, беларусы, маем пачуцьцё глыбокага маральнага задавальненьня."[39]

У запрашальным лісьце Прэзыдэнту Картэру, датаваным 23 красавіка 1979 г., арганізацыйны камітэт адзначыў перавагу, якую маюць у галіне культуры амэрыканскія беларусы над беларусамі ў Савецкім Саюзе:

"Беларускі Фэстываль выразна падкрэсьлівае адсутнасьць магчымасьці двум міліёнам беларусаў, што жывуць у Савецкім Саюзе вонках свае рэспублікі, мець якія б там ні было свае культурныя арганізацыі ці сваё культурнае жыцьцё. Беларусам у СССР па-за межамі свае рэспублікі нават і падумаць нельга пра падзею падобную да Фэстывалю Беларускай Спадчыны ў Голмдэле ў штаце Нью Джэрзі. Савецкі прынцып тэрытарыяльнай аўтаноміі дае нерасейскім нацыянальнасьцям пэўную ступень культурнай свабоды толькі ў адміністрацыйных межах тэрытарыяльных адзінак. Нерасейскія людзі, што жывуць вонках тэрытарыяльных адзінак, асуджаныя на прымусовую русыфікацыю этнацыднай палітыкай савецкага ўраду. Гэтая акалічнасьць надае Беларускаму Фэстывалю ў ньюджэрзійскім Цэнтры Мастацтваў адмысловае значэньне ня толькі для беларускіх амэ-

рыканцаў, але й для беларусаў у Савецкім Саюзе ды ў іншых краінах сьвету. Дзякуючы гэтым фэстывалям Амэрыка можа ганарыцца сваёй багатай спадчынай. Яны сьведчаць пра нашу свабоду й бясьпеку, што зьмяшчаюць у сабе права этнічнай групы перахоўваць свае духовыя й культурныя традыцыі. У сёньняшнім сьвеце, у якім назіраецца пашырэньне нацыяналізму й культурнай самасьвядомасьці, важна, на нашую думку, зьвяртаць увагу на гэтую своеасаблівую рысу амэрыканскага ладу жыцьця."

Да трэцяга фэстывалю Натальля Арсеньнева напісала тэкст песьні пад заг. "Наш фэстываль". Тэкст, на жаль, застаўся без мэлёдыі, але ў ім перададзены дасканальна фэстывальны дух, настрой, зь якім гэтыя імпрэзы адбываліся.

Наш фэстываль

Вось ён, наш фэстываль —
Малады,
Яснавокі,
З прыгажосьцяй юнацкай, магутнаю сілай,
З чарадой галубоў у блакіце высокім,
З чалавечаю песьняю, складнай і мілай.
Прыпеў:
Сьвята дум маладых,
Сьвята рук залатых —
Фэстываль прамянёў,
Карнавальных агнёў.
Ён пачаўся даўно у мясьціне Палескай,
Па Наддзьвіньні сівым плыў зарою юначай,
Прабіраўся па грэблях, ярох, пералесках,
І пад частым дажджом, і пад сонцам гарачым.
Прыпеў:
Ён пачаўся... Ня скончыцца, знаем, ніколі,
Як ня скончыцца песьня шчасьлівая ліцца,
Як ня скончыцца сьветлая, мужная воля
І сама маладосьць, што гадоў не баіцца!
Прыпеў:

Праклямацыя Дня Беларускага Фэстывалю

Губэрнатар штату Брэндан Бэрн выдаў наступную праклямацыю:

Дзеля таго, што многа жыхароў беларускага паходжаньня ў

нашым штаце зьяўляецца важнай складовай часткай усяго жыхарства й дзейнасьці штату; і

дзеля таго, што жыхары штату беларускага паходжаньня адзначаюць сёлета 61-я ўгодкі Беларускае Народнае Рэспублікі, нягледзячы на акупацыю іхняе бацькаўшчыны й бацькаўшчыны іхніх бацькоў камуністычнай Расеяй; і

дзеля таго, што гэта важна для жыхароў беларускага паходжаньня адзначыць іхнюю багатую культурную спадчыну ды загарантаваць пераданьне іхніх культурных звычаяў і традыцыяў наступным пакаленьням; і

дзеля таго, што гэты новы сэзон у Цэнтры Мастацтваў штату Нью Джэрзі пачынаецца паказам беларускае культуры й мастацтва,

дзеля гэтага я, Брэндан Бэрн, Губэрнатар штату Нью Джэрзі абвяшчаю дзень 19 травеня 1979 году Днём Беларускага Фэстывалю ў штаце Нью Джэрзі.

Губэрнатар штату Брэндан Бэрн,
Сакратар штату Дональд Лан.

Канцэртная праграма. І дождж, як з цэбра!

Ніякай праграмай не прадбачваўся дождж. Ліло, як з цэбра, і напярэдадні, і цэлую ноч, і ў фэстывальны дзень, хоць і зь невялікімі перапынкамі. Але не заліло. Выплылі. Старшыня арганізацыйнага камітэту Вітаўт Кіпель, калі яму ранічкай у дзень фэстывалю патэлефанавалі з Цэнтру Мастацтваў з пытаньнем, ці не абвясьціць праз радыё, што фэстываль касуецца, даў станоўкае "не". Пасьля гэткага валатоўскага арганізацыйнага высілку здаваць пазыцыі перад даждждом, перад вадой? Не!

Рыхтуючыся пачаць свой кароткі ўступ на адчыненьні канцэртнае часткі, я ўспомніў і на ўвесь голас працытаваў словы Максіма Багдановіча: "Супраць цячэньня вады зможа толькі жывое паплыць..." І паплылі, і пераплылі, і выплылі. Энтузіязм з боку слухачоў, у абліччы ўлевы, быў надзвычайны! І ў гэтым таксама выявілася мерка нашага духу.

У праграме, як і папярэднімі разамі, плянавалі цырымонію ўзьняцьця сьцягу, спартовыя гульні, паказ народных касьцюмаў, інсцэнізацыю традыцыяў. Частка гэтага змылася вадой, але сёетое было ўратавана, і тым больш ацэненае гледачамі, якіх зьехалася больш за дзьве тысячы.

Да канцэрту была выдадзена ў форме брашуры (20 старонак)

праграма, густоўна афармленая Ірэнай Рагалевіч. Вокладка ў бел-чырвона-белым колеры. У сярэдзіне: прывітаньне ад Ўільяма Сьміта, старшыні штатнае Адміністрацыі Аўтастрадаў; праклямацыя Дня Беларускага Фэстывалю; прывітаньне ад старшыні фэстывальнага камітэту др. Вітаўта Кіпеля; фотаздымкі танцавальных ансамбляў, хораў, саліста Данчыка Андрусышына, дуэту "Віхор"; укладка (са схэматычнай картаю Беларусі) пра культурную спадчыну беларусаў Амэрыкі; шэсьць старонак рэклямаў беларускіх арганізацыяў, выдавецтваў і прамысловых ды прафэсійных фірмаў; а ў сярэдзіне брашуры — праграма канцэрту: дваццаць пяць нумароў.

У прывітальным слове дырэктар культурнага фонду Цэнтру Мастацваў Фрэд Ўэк, шчыры прыяцель беларусаў, зьвярнуў увагу на выдрукаваныя ў праграмцы словы Ларысы Геніюш пра Амэрыку:

Багаслаўлёна тая зямля —
і быць Ёй свабоднаю вечна! —
што брацьцям маім прытулак дала
ў сям'і сваёй чалавечнай.

Дарэчы, гэтую страфу, а таксама саматканую посьцілку, паэтка прыслала адмыслова для фэстывалю праз доктара Вітаўта Тумаша, зь якім ліставалася. Страфа была перакладзеная на ангельскую мову Верай Рыч.

Адкрываючы канцэрт, я адзначыў права беларусаў Амэрыкі мець свае арганізацыі й праводзіць фэстывалі ды іншыя мерапрыемствы — тое, чаго пазбаўлены два міліёны беларусаў, што жывуць у Савецкім Саюзе вонках свае рэспублікі.

Праграма канцэрту складалася ў асноўным з тых самых кампанэнтаў, што й двух папярэдніх фэстываляў: песьні, народныя танцы, музыка, вершы. Праўда, склад выканаўцаў быў папоўне-

"Васількі" на генэральнай пробе перад фэстывалем.

ны. Упершыню выступілі кліўлендзкія “Васількі” — жаночы хор пад кіраўніцтвам Кастуся Колошы (акампанімэнт на акардыёне Вольгі МакДэрмат). Новым было таксама выступленьне інструмэнтальнага дуэту “Віхор”: ксыляфаніста Валеры Новака й баяніста Генадзя Гуткіна.

Цікавым і вельмі эфэктыўным прайшло выступленьне дзьвюх дэкляматарак: Сьвятланы Зарэчнае, што прыбыла коратка перад тым зь Беларусі, ды харысткі й актыўнае ўдзельніцы грамадзкага жыцьця ў Кліўлендзе Вольгі Лукашэвіч, якая даўно жыла ў Амэрыцы. Была гэта дэклямацыя-пераклік, сымбалічная сустрэча прадстаўнічак таго самага народу, разьдзеленага акіянам ды ідэалягічна-палітычнай сьцяной, але адзінага ў сваёй культурнай спадчыне й жаданьні свабоды.

“Замілаванасьць да роднае зямлі, да культурных традыцыяў свайго народу, імкненьне да свабоднага самавыяўленьня, — сказала ўсхвалёвана й з прыгожым літаратурным вымаўленьнем Сьвятлана Зарэчная, — вызначае маладую творчую зьмену сучаснае Беларусі, адкуль некаторыя з нас — і я ў тым ліку — зусім нядаўна прыбылі. Як жаўранкі з роднага неба, сьледам за вамі, што прыехалі сюды раней, — далятаюць да нас галасы маладых творцаў беларускае культуры, а сярод іх і вершы таленавітае дзяўчыны з Палесься, Жэні Янішчыц. Словамі вершу Жэні Янішчыц прамаўляе да нас усіх тут Беларусь у ейным змаганьні за сваю спрадвечную самабытнасьць.

Край мой сіні, казка вясновая,
Сэрцу любы і дарагі.
Як кучомкі дзядоў, зімовыя
Абкружылі цябе стагі.
Туманы паплывуць бялёсыя,
Закачаецца неба сінь —
І ўсплывуць над зялёнымі плёсамі
Жураўліныя касякі.
Праплываюць над зыркім верасам,
Над усьмешкамі і смугой.
Я упэўнена, хутка вернуцца
Да зялёных сваіх берагоў.
І дзядзькі, як стагі бухматыя,
Зноў гавораць: “Адлёт, глядзі...”
Край мой, песьня і мова матчына,
Ты на сьвеце такі адзін.

На словы гэтыя Вольга Лукашэвіч, стоячы з другога боку сцэны (з-за якое ў часе дэклямаваньня плылі гукі песьні "Люблю наш край"), адказала вершам Сяргея Ясеня:

Land of forebears, of misty vision,
ugly tyrant, and gracious song,
Belarus sends to us her pilgrims
with the message: "Our roots are strong!"
Welcome sisters and welcome brothers!
Take our friendship! Give your hand!
In America freedom flowers
with a blossom from every land.[40]

Пад узмоцненыя гукі песьні "Люблю наш край", сустрэўшыся пасярэдзіне сцэны ды ўзяўшыся за рукі, абедзьве дэкляматаркі выйшлі за кулісы, праведзеныя гучнымі воплескамі ўзрушаных і ўдзячных суродзічаў.

Перад заканчэньнем канцэрту Васіль Русак і Надзя Кудасава перадалі старшыні фэстывальнага камітэту Вітаўту Кіпелю прысланую Ларысай Геніюш саматканую дзяружку ў знак падзякі за ягоную валатоўскую арганізацыйную працу.

Фіналам канцэрту прагучэлі ў супольным выкананьні беларускі нацыянальны гімн "Мы выйдзем шчыльнымі радамі" ды амэрыканская песьня God Bless America (Божа, блаславі Амэрыку).

Дзейнасьць на пляцы[41]

Шырока заплянаваная праграма, якая мелася адбывацца на пляцы пад адкрытым небам, у сувязі з дажджом амаль цалком сканцэнтравалася пад шатром. Там было цесна, але весела й шумна. Апрача ўжо традыцыйнай выстаўкі старынных і каштоўных рэчаў, прывезеных людзьмі яшчэ з дому, дэманстраваліся працы майстроў-умельцаў. Мікола Шуст паказваў тэхніку інкруставаньня саломкай. Каляровыя, надзвычай акуратна й па-мастацку выкананыя ім шкатулкі, альбомы ды рамкі можна было тут жа й набыць. Надзя Кудасава завіхалася каля калаўроту. Усюды красаваліся паясы, вытканыя сп-няй Нінай Згірскай. Лапці, плеценыя Юркам Дашкевічам, былі належна ацэненыя таксама. Спадарыні Апалёнія Савёнак, Марыя Стагановіч, Людвіка Беленіс, Іра Пануцэвіч, Еўдакія Жызьнеўская дэманстравалі свае прыгожыя вышываныя рэчы. Разнастайныя высокамастацкія вырабы Юлі Андрусышынай былі цэнтрам увагі й зацікаўленьня. Асабліва цікавыя былі гэтым

Мікола Шуст дэманструе інкруставаньне саломкай.

Стол з сувэнірамі

Дэманстрацыя традыцыяў пад шатром.

разам вырабы з керамікі. Оля Мельяновіч-Трылер, Валя Рагалевіч і Вадзім Баршчай паказалі сябе сапраўднымі прафэсіяналамі. Ганчарныя вырабы — збанкі, місачкі, спарышы ды біжутэрыя, — выкананыя мясцовымі майстрамі паводле беларускіх вузораў, прыгожа дапаўнялі цэласьць паказу.

Кнігі, кружэлкі ды розныя сувэніры, выстаўленыя на продаж Беларускім Інстытутам Навукі й Мастацтва, клюбам "Пагоня" з Таронта, беларускімі арганізацыямі з Саўт Рывэру, Кліўленду й Дэтройту, дадалі інтэлектуальнага зьместу. А сьвежавыдадзены том паэзіі Натальлі Арсеньневай "Між берагамі", які можна было набыць з аўтографам аўтаркі, дапоўніў выстаўку зусім новым культурным аспэктам.

Трэба яшчэ асабліва адзначыць вялікую, прыгожа й прафэсійна выкананую карту Беларусі, намаляваную а. Аляксандрам

Яноўскім і Лёвам Стагановічам, ды гэрбы беларускіх гарадоў, намаляваныя мастачкай Ст. Тамарай.

Вельмі цікавым, хоць трохі зьмененым і дапасаваным да абставінаў, быў паказ-інсцэніроўка беларускага вясельля. Спантанічна й весела ўдалося ўдзельнікам паказаць наш традыцыйны каравай, благаслаўленьне бацькамі маладых, важнасьць функцыі свата й свацьці ды скокі й музыку, што было шырока адзначана ў амэрыканскай прэсе.

Група дзяцей зь Нью Ёрку зь ініцыятывы й пад кіраўніцтвам Зіны Станкевіч вельмі прыгожа й добрай беларускай мовай выканала колькі песьняў ды вясьнянку "Куст". Нават "Матылькі" зь Нью Джэрзі (пад кіраўніцтвам Наты Русак і Юркі Кіпеля) адважыліся выпырхнуць на пляц ды там, уперамешку паміж дарослымі, выканалі два танцы: "Лявоніху" й "Мікіту".

Жывыя васількі, каласы жыта й бярозкі ўпрыгожвалі палатку й уваход пад яе.

Смачныя цёплыя беларускія стравы, як заўсёды, карысталіся вялікім попытам.

Гучэла музыка з кружэлак Данчыка, грала арганізаваная Алексам Мартыновічам аркестра "Нова".

Джозэф Карагер, дырэктар штатнай Адміністрацыі Аўтастрадаў, у лісьце падзякі на рукі Вітаўта Кіпеля, старшыні фэстывальнага камітэту, даў такую ацэнку фэстывалю: "Выдатныя выстаўкі, цудоўныя касьцюмы й надзвычайная сцэнічная праграма калярытна прадставілі шмат якія аспэкты вашай культурнай спадчыны."[42]

ФЭСТЫВАЛЬНАЕ РЭХА Ў СМІ

Напярэдадні трэцяга фэстывалю Цэнтар Мастацтваў разаслаў паведамленьні пра гэтую падзею у больш за 60 пэрыёдыкаў. СМІ адгукнуліся. Газэта "Асбуры Парк Прэс" паведамляла сваім чытачам: "Беларусы плянуюць выдатную ўрачыстасьць: паказ народных звычаяў, багатую мастацкую праграму й багатыя выстаўкі. Аднак ня толькі мінулае будзе на фэстывалі; будзе там і новае, выступаць будуць артысты беларускага паходжаньня, што нядаўна прыехалі зь Беларусі."

У найбольшай газэце штату "Стар Леджэр" ведамая журналістка Бэты Спэро адгукнулася на фэстываль вялікім артыкулам: "Сёлетні Беларускі фэстываль меў адзнакі сёньняшняй тэмы — Міжнароднага Дня Дзіцяці. У танцах і паказах народных звычаяў

пераважала моладзь. На пляцы было поўна васількоў ды іншых кветак... Калі беларускія дзеці бадай што ня маюць магчымасьці гутарыць па-беларуску ў сваёй бацькаўшчыне, дык беларуская мова ў Цэнтры Мастацтваў штату панавала ўсяўладна. Таксама было шмат кніжак і грамафонных беларускіх кружэлак."

Філіс Мэсынджэр з газэты "Гоўм Ньюз" пачала свой артыкул гэтак: "На момант учора здавалася, што Надзя Кудасава зьявілася зь іншае эпохі. Яна спакойна сядзела й разьдзяляла скрутак лёну з умельствам, няведамым сёньня... На хвіліну здавалася, што Надзя Кудасава знаходзіцца ў Беларусі". Далей у артыкуле ідзе апісаньне фэстывалю ды інтэрв'ю з Галінай Русак, Тамарай Кольбай і Кастусём Акулам. Тут жа згадваюцца мамэнты з гісторыі Беларусі й даюцца апісаньні вясельнага караваю, самога вясельля, дажынкаў, а над усім артыкулам загаловак: "Беларускае ўмельства — гонар Беларусі".

Інфармацыя пра фэстываль была зьмешчана ў газэтах "Гудзон Дыспэч", "Пасэйк Сітызэн", "Гэральд Ньюз", "Юньён Ньюз", "Новое Русское Слово".

Важна адзначыць, што, незважаючы на непагадзь, фэстываль фінансава апраўдаў сябе.[43]

Ніжэй пададзены некалькі водгукаў з англамоўнага друку на беларускія фэстывалі ў Цэнтры Мастацтваў.

Беларусы сьцьвярджаюць фэстывалем свой ідэнтытэт

Ніколі не атаесамляй беларуса з расейцам.

"Кроў адразу кіпіць, калі нас называюць расейцамі," сказаў учора ў Цэнтры Мастацтваў жыхар Радзэрфорду Вітаўт Кіпель, які ачольвае штатны Беларускі Фэстывальны Камітэт.

Беларусаў налічваецца ў Нью Джэрзі каля 5.000, а па цэлай Амэрыцы 1,4 міліёна. Яны паходзяць з продкаў, што засяляюць самую заходнюю савецкую рэспубліку, ведамую раней як Белая Расея, зь якою мяжуюць Латвія, Літва, Польшча і Ўкраіна. . ...

Арганізатары фэстывалю спадзяюцца зладзіць наступны год яшчэ адзін фэстываль, каб ньюджэрзійцы больш не пыталіся: "Хто яны, гэтыя беларусы?" — сказала Ст. Тамара /мастачка з Тынтан-Фолсу/.

— *Home News. By Sandra Lanman. 1976 June 13.*

З поглядам на Бацькаўшчыну: ірляндзкае, беларускае мастацтва на фэстах у Голмдэле

Сялянскія традыцыі й прырода відавочныя ў іхнім /беларусаў/ выяўленчым і сцэнічным мастацтве. Так як швайцарцы ўшано-

ўваюць карову дзеля ейнага важнага месца ў іхнім жыцьці, гэтак беларусы, як выглядае, маюць найбольш пачуцьця да лёну. Ён у іх — адна з найважнейшых культураў і быў відавочны ўчора па цэлым Цэнтры Мастацтваў, звычайна ўплецены ў ручныя вырабы, у тым ліку вопратку й лялькі.

Нават беларускія танцавальныя гурткі часта бяруць свае назовы з таго, што яны памятаюць пра бацькаўшчыну, такія як "Лянок" або "Васілёк".

— *Star-Ledger. By Bette Spero. 1976 June 14.*

У рэпартажы Бэты Спэро, апрача вышэй сказанага, прыводзіцца параўнаньне беларусаў зь ірляндцамі, якія правялі свой фэстываль там жа ў наступны дзень. Пішацца таксама, што цэрквы сьв. Еўфрасіньні ў Саўт Рывэры й Жыровіцкай Маці Божай у Гайленд Парку перадаюць рэлігійную й культурную спадчыну маладым нашчадкам. Падаецца пра гісторыю Беларусі, ВКЛ і страту незалежнасьці.

Беларусы Фрэнкліну праграмяць у ньюджэрзійскім Цэнтры Мастацтваў

З тузін беларуска-амэрыканскіх сем'яў у Фрэнкліне старанна працуюць апошнімі месяцамі, рыхтуючыся да цэладзённай гулянкі, выставак і спажываньня ежы ў нядзелю 21 травеня ў штатным Цэнтры Мастацтваў.

Прызнаная летась праграмным камітэтам Цэнтру за акуратнае правядзеньне аднаго з найбольш аўтэнтычных міжнародных сьвяткаваньняў, беларуская група была запрошаная на першае месца ў сёлетнім сьпісе этнічных фэстываляў.

Нядаўна сабраліся ў Самэрсэце ў доме Васіля Русака на абмеркаваньне фэстывалю Надзя Кудасава, адказная за паказ мастацкіх вырабаў для продажу на фэстывалі, Галіна Русак і ейная дачка Людміла.

Іхняе захапленьне гэтай справай, якая можа сабраць да 5.000 гледачоў, заразьлівае. Гаворка стракацела беларускімі словамі й выразамі ў меру таго, як яны раскладалі адна за адной тканыя й вышываныя рэчы, што будуць паказвацца ці прадавацца на фэстывалі.

Наступная субота будзе для іх успамінам пра шчасьлівыя гады ў краіне, у якой яны або іхнія бацькі вырасьлі. Гэта будзе таксама нагодай прыгадаць традыцыі й звычаі, якія яшчэ моцна захоўваюцца ў цэнтральнай частцы Нью Джэрзі.

— *Franklin News Record. By Jane Petroff, Managing Editor. 1977 May 19.*

Беларусы ўшаноўваюць спадчыну

МЯСТЭЧКА ГОЛМДЭЛ. — Сп-ня Надзя Кудасава з Самэрсэту, калі была дзяўчынкай у Беларусі, навучылася прасьці льняную кудзелю. Умельства гэтае яна прадэманструе на другім Фэстывалі Беларускай Спадчыны ў ньюджэрзійскім Цэнтры Мастацтваў.

Прадзеньне ільну будзе адным са шматлікіх паказаў беларускае спадчыны, якім пачнецца ў Цэнтры Мастацтваў восьмы сэзон этнічных фэстываляў.

Там пакажуць бяскроснавае тканьне й традыцыйныя вырабы, такія, як разьба й маляваньне.

Важнай часткай будуць вышыўкі, уключна з адной старажытнай, якія ізноў прыцягваюць да сябе ўвагу ў міжнароднай сфэры модаў, сялянскія блюзкі, традыцыйна вышытыя чырвонай і чорнай ніткай у геамэтрычным вузоры стылізаванымі кветкамі, характэрнымі беларускаму народнаму вышываньню.

— *Asbury Park Press. 1977 May 19.*

Бэрн /губэрнатар/ далучаецца да ўрачыстасьцяў беларускага фэстывалю

МЯСТЭЧКА ГОЛМДЭЛ. — Каля 3.000 беларусаў ў Штатным Цэнтры Мастацтваў віталі воплескамі губэрнатара Брэндана Т. Бэрна, калі ён падпісваў праклямацыю, якою дзень 21 травеня абвяшчаўся Днём Беларускага Фэстывалю. ...

Пад бурную авацыю Бэрн узьбег на сцэну, сказаў слухачам, што ён у сваім аўтамабілі возіць беларускую вышываную падушку, падпісаў праклямацыю, кінуў ў аўдыторыю чатыры ручкі, сфатаграфаваўся зь дзяўчатамі ў народных славянскіх касьцюмах, і пабег да машыны, што чакала на яго, паабяцаўшы вярнуцца на славацкі фэстываль у гэтую суботу.

Прыцягнуць беларускіх амэрыканцаў да ўшаноўваньня краіны паходжаньня іхніх бацькоў — гэта якраз тое, на што спадзяваўся др. Вітаўт Кіпель, старшыня фэстывальнага камітэту.

Ён сказаў: “Мы хочам, каб беларусы другога пакаленьня ганарыліся тым, што яны — амэрыканцы, але мы таксама хочам, каб яны ганарыліся тым, што яны — беларусы. Я думаю, што калі чалавек ведае сваю спадчыну й разумее сваё паходжаньне, дык гэта дапамагае яму быць самаўпэўненай асобай.”

— *Asbury Park Press. By Barbara Hoagland. 1977 May 22.*

3000 гледачоў цешацца фэстывалем

ГОЛМДЭЛ. — Бальшыня амэрыканцаў прывыклі, што наш нацыянальны гімн выконваецца на пачатку спартовае падзеі або нейкай забавы.

Але шмат каму можа быць неспадзеўкай пачуць "Зорны штандар" на адкрыцьці фэстывалю беларускай спадчыны.

Аднак, гэта не павінна быць неспадзеўкай, бо амэрыканцы беларускага паходжаньня даражаць свабодай, якую яны маюць у Амэрыцы для ўшаноўваньня свае спадчыны. У гэтым якраз кантраст з абставінамі, якія існуюць у іхняй бацькаўшчыне, краіне велічынёй з Канзас, акружанай Польшчай, Літвой, Латвіяй, Украінай і Расеяй.

Янка Запруднік, адкрываючы ўчора трохгадзінную праграму беларускіх песьняў і танцаў у Штатным Цэнтры Мастацтваў, сказаў: "Прысьвецім жа нашу праграму, якую вы неўзабаве пачуеце, змаганьню беларускага народу ў Савецкім Саюзе з русыфікацыяй і за захваньне нашай нацыянальнай культуры." ...

Перад пачаткам канцэрту Галіна Русак, старшыня праграмнага камітэту, сказала, што мэта фэстывалю стольки ж беларуская, колькі й амэрыканская.

"Фэстваль паказвае шматэтнічны зьмест Злучаных Штатаў," сказала сп-ня Русак, "і як кожная культура спрыяе ўзбагачэньню іншых."

—Home News. By Rudy Lirini. 1977 May 22.

Беларусы вывешваюць сьцягі старое й новае бацькаўшчын

Бел-чырвона-белы сьцяг разьвіваўся над Голмдэлам і бальшыня праграмы была па-расейску (?! — Я.З.[44]), але беларусы сьвяткавалі сваё прагнае імкненьне да свабоды, сьпяваючы "Зорны штандар".

Амэрыканскім нацыянальным гімнам пачаўся папаўдні беларускі паказ у Цэнтры Мастацтваў. І хоць гэта быў насамрэч адзін зь вельмі нешматлікіх відавочных паказальнікаў "амэрыканізацыі", ён сьведчыў пра ўпорнае намаганьне здабыць свабоду для беларусаў.

Вітаўт Кіпель, старшыня сьвяткаваньня, і іншыя прамоўцы падкрэслівалі жаданьне групы захаваць свае традыцыі й куль-

туру, нягледзячы на тое, што краіна больш за стагодзьдзе апанаваная Расеяй. Кіпель выказаў спадзяваньне, што падкрэсьліваньне Прэзыдэнтам Картэрам апошнім часам правоў чалавека ў сьвеце паспрыяе такім групам, як беларусы.

— *Star-Ledger. By Bette Spero. 1977 May 23.*

З прыватных лістоў

Цікавыя водгукі на фэстываль былі выказаныя ў лістох, прысланых арганізатарам яго. Вось найбольш характэрныя мясьціны (у перакладзе з ангельскае):

- Дарагі Вітаўт /Кіпель/! Я купіў пяць білетаў на фэстываль, аднак із-за дажджу не пайшоў — пабаяўся — і цяпер шкадую. У газэце "Леджэр" я прачытаў, што фэстываль быў цудоўны, усе мелі добры настрой і гледачоў было аж дзьве тысячы. Дык віншую з нагоды гэткае ўдачы. Калі вы патрапляеце ў гэткі дождж сабраць аж дзьве тысячы энтузіястаў, дык ёсьць чым ганарыцца. (Праф. Дж. Кердаско, Монтклераўскі штатны ўнівэрсытэт)
- Мне здаецца, што на вашых фэстывалях з кожным годам штораз больш маладых удзельнікаў. Выдатная праца! (Барбра Г., Аддзел асьветы, Трэнтан, Н. Дж.)
- Дарагі др. Кіпель! Мой дзед паходзіў зь Івянца. Ён прыехаў у Амэрыку ў 1896 годзе. Бацька мой народжаны тут, я таксама народжаны амэрыканец. Наведваючы праз усё жыцьцё касьцёл, я там чуў, што я польскага паходжаньня. Калі ж пачаліся беларускія фэстывалі ды было зьмешчана Ваша інтэрв'ю ў "Дэйлі Ньюз" і іншых газэтах, я пераканаўся, што мы — беларусы. Дый мой дзед паляком сябе не лічыў. На гэты фэстываль я не прыбыў, аднак білеты купіў, хоць быў хворы. (Фрэнк Круглінскі, Пэрт-Амбой, Н.-Дж.)
- Вашая моладзь і вы ўсе робіце цудоўную працу, што ўсьведамляеце шырокае амэрыканскае грамадзтва пра вашу беларускую спадчыну. (Бэтсы Брадлей, Ньюўарк, Н. Дж)

Ліст зь Белага Дому[45]

БЕЛЫ ДОМ
Вашынгтон
17 лістапада 1980

Дарагі Вітаўт!

Калі Прэзыдэнт Картэр заснаваў Бюро па этнічных справах і назначыў мяне Адмысловым Памочнікам, ён пацьвердзіў гэтым сваю наважанасьць зрабіць урад больш уважлівым і прыхільным да патрэбаў этнічных групаў. Нам была даручана велізарная адказнасьць быць лучнікам паміж этнічнымі грамадамі ды Белым Домам і дапамагаць Прэзыдэнту ў вызначаньні патрэбаў этнічных групаў.

Апрача адчыненых этнічным групам дзьвярэй у Белы Дом, мы прыцягвалі іх да розных справаў, зьязаных з замежнай і нутраной палітыкай. Мы прабавалі зрабіць розныя фэдэральныя структуры больш уважлівымі да патрэбаў этна-амэрыканцаў і распрацоўвалі праграмы дзеля прадухіленьня дыскрымінацыі, выкліканай нацыянальным паходжаньнем. Мы фармавалі кааліцыі з пэўнымі групамі ў некаторых пытаньнях і мелі ўдачы ў назначэньні этна-амэрыканцаў на высокія фэдэральныя пасады, у камісіі, управы й дарадчыя органы.

Гэтыя значныя посьпехі было б цяжка або й немагчыма дасягнуць без Вашай працы, падтрымкі й сяброўства. Вашы здольнасьці, адданасьць амэрыканскім ідэалам і гонар за сваю культурную спадчыну аблягчылі нашыя намаганьні. Вы ахвяроўвалі час і энэргію, часта асабістым коштам і фінансавымі выдаткамі, дзеля большага агульнага дабра этнічнай грамады, і за гэта мы ўдзячныя.

Ад імя Вікі, Натэлі, Лорэйн і мяне: прыемна было асабіста пазнацца ды так блізка супрацоўнічаць з Вамі. Заміж таго, каб глядзець на гэта як на канец, хочацца думаць, што мы стаім на пачатку новых выклікаў і магчымасьцяў ды бачыць у будучым працяг нашага супрацоўніцтва.

З найлепшымі пажаданьнямі шчыра
Стывэн Р. Айело,
Адмысловы Памочнік Прэзыдэнта
па Этнічных Справах

ФЭСТЫВАЛІ Ў ШТАТНЫМ ПАРКУ СВАБОДЫ

Парк Свабоды знаходзіцца ў горадзе Джэрзі Сіты, на правым беразе ўтоку ракі Гудзон у акіян, насупраць Статуі Свабоды, якая стаіць блізка праз ваду на Эліскім абтоку, а таксама насупраць ніжняй часткі Мангатэну, што завецца Фінансавым раёнам зь ягонай славутай Ўол Стрыт. Парк быў заснаваны ў 1976 годзе. У ім праводзяцца розныя культурныя мерапрыемствы й урачыстасьці. У 1978 г., зь ініцыятывы ньюджэрзійскай Этнічнай Рады, тут пачаліся фэстывалі. Для такіх урачыстасьцяў гэта вельмі адпаведнае месца, бо яно нагадвае — і навакольнымі будынкамі, і старымі чыгуначнымі рэйкамі, і музэем — пра мільёны імігрантаў, якія сваім часам прайшлі праз Эліскі абток зь ягонай Статуяй Свабоды. Пра патокі імігрантаў красамоўна гавораць і выпісаныя ў бронзе на п’едэстале статуі словы зь ведамага санэту “Новы Калос”, аўтарства Эмы Лазарус (1849 -1887), дачкі эмігрантаў з Партугаліі. Верш быў напісаны ў 1883 г., калі зьбіраліся грошы на пабудову п’едэсталу. Прысьвечаны “магутнай жанчыне”, якую аўтарка называе “Маці выгнанцаў”. “Маці” зьвяртаецца да Эўропы:

Дай мне тваіх змучаных бядотнікаў,
Што прагнуць свабодна дыхаць,
Адкіды тваіх густа заселеных берагоў.
Пасылай мне гэтых бяздомных праз буру,
Я ўздыму ім сьвяцільню ля залатой брамы.

Выбар Парку Свабоды месцам для фэстываляў аказаўся вельмі памысным. Гэтым удала спалучаліся культурныя зацікаўленьні з турыстычнымі. Палітыкі ахвоча прыймалі запросіны на тое ці іншае мерапрыемства. Прыкладам, у верасьні 1980 г. тут выступаў з прамовай на фэстывалі прэзыдэнцкі кандыдат і будучы прэзыдэнт ЗША Рональд Рэйган.

Перадвыбарны значок за Рональда Рэйгана ў прэзыдэнты.

Як у Парку Свабоды праходзілі этнічныя фэстывалі ды якое інфармацыйнае рэха яны мелі, даведваемся зь ніжэй зьмешчаных выпісак з рэпартажоў Зінаіды Станкевіч і Зоры Кіпель у газэце “Беларус”.

Беларуская пральля на тэлебачаньні[46]

Гэтым разам фэстываль адбыўся ў Парку Свабоды 6-7 кастрычніка. Лік групаў, што бралі ўдзел у фэстывалі, перавысіў 40. У ліку ўдзельнікаў былі й беларусы, у асноўным зь Нью Джэрзі. Ньюёркаўцы, на жаль, гэтым разам не падтрымалі суседзяў. Былі розныя гэтага прычыны, але не заўсёды дастатковыя для апраўданьня. Не давялося й мне прыбыць на фэстываль, і турбавала мяне гэта.

Калі ўвечары а 6-й гадзіне наставіла я тэлевізар на 2-гі канал, каб паслухаць навінаў, чакала мяне вялікая неспадзеўка. Раптам пачула я словы рэпартэра пра ўспомнены фэстываль. Перад вачыма зьявіўся прыгожы парк, далёка ў адлегласьці Статуя Свабоды — абразкі з этнічнага фэстывалю; прайшла крыху нявыразна на пляцы пара каўказцаў у танцы: жанчына ў прыгожым адзеньні з вэлюмам на галаве, ейны партнэр, спрытны танцор, таксама ў нацыянальнай вопратцы.

А ці ёсьць там і беларусы? — мільганула думка. — Ці ёсьць хоць адна танцавальная група? — І раптам... камэра ўхапіла частку нейкай танцавальнай групы. Паводле адзеньня я азначыла яе як палякаў, назову іх я ня чула, відаць, ня быў пададзены... А далей у фокусе камэры стэнд, а над ім вялізарнымі літарамі напісана - BYELORUSSIA і адначасна выразна сказаны гэты назоў. Можна было распазнаць экспанаты на стэндзе, у бальшыні тканыя й вышываныя рэчы, раскладзеныя на розным узроўні — ніжэй і вышэй, каб было добра відаць.

І раптам на экране сп-ня Надзя Кудасава ў сваім палескім аўтэнтычным касьцюме прадзе кудзелю. Круціцца верацяно, цягнецца нітка, а рэпартэры прыглядаюцца й пытаюць зь цікавасьцяй і крыху са зьдзіўленьнем: што вы будзеце з гэтага рабіць? — Як што, — адказвае Надзя, — усё. Вось бачыце гэта, — паказваючы на свой багаты касьцюм, — мая вопратка, яна з гэткіх нітак зробленая, некаторым часткам майго касьцюму больш за сто гадоў... Засьмяялася ткальля, пабачыўшы яшчэ большае зьдзіўленьне на твары рэпартэра, а ўсьмешка й асталася на ейным твары. Якой прыгожай яна зрабіла нашую сур’ёзную звычайна пральлю, а яна працягвала: “Там на нашай бацькаўшчыне было

выткана зь ільняных нітак гэтае палатно на касьцюм. Можна прасьці й воўну, можна й зьмешваць лён з воўнай... Там на бацькаўшчыне, скуль нашыя карані, людзі й да сёньня носяць такую сваімі рукамі зробленую вопратку.” І сп-ня Надзя зьнікла з экрану. На гэтым і закончылася тэлевізійная праграма. Пазьней былі паказаныя яшчэ стэнды зь ежай, дзе рэпартэры цікавіліся стравамі на сталох.

Званіў пару разоў тэлефон. Прыязныя беларускі інфармавалі мяне пра тэлевізійны паказ. Ці бачылі Вы?.. Дык глядзіце а гадзіне 11-й увечары, будзе паўтораны!

Праз колькі дзён я пастанавіла скантактавацца із сп-няй Надзяй. Даведалася ад яе, што адказнай за беларускую выстаўку

Паказ традыцыі беларускага вясельля.

была ведамая наша мастачка сп-ня Ірэна Рагалевіч, а зь ёю супрацоўнічалі сп-ні Галіна Русак і Зора Кіпель. Яна дакладна расказала мне пра беларускі стэнд, як прыгожа прэзэнтаваліся лялькі ў народным адзеньні з розных частак Беларусі, пра экспанаты работы сп-ні Юлі Андрусышынай, пра выступленьне танцавальнага гуртка “Матылькі” з Гайлэнд Парку, якога настаўнікамі танцаў Ната Русак і Юрка Кіпель. Мелі беларусы й свой стэнд зь печывам. Абслугоўвалі яго сп-ня Аляксандра Сямёнава з дачкой і сп-ня Валя Рагалевіч.

Побач беларускай выстаўкі былі стэнды расейцаў і грэкаў. Вельмі добра й карысна, уважае сп-ня Надзя, што яны былі якраз

побач, асабліва расейскі, так выразна відавочнай была вялікая розьніца паміж беларускім народным мастацтвам і расейскім.

Сталы з мастацкімі вырабамі ў Парку Свабоды.

Фэстываль у Парку Свабоды. Год 1980[47]

Надзя Кудасава ў тэлевізійных навінах.

Парк Свабоды разам із Статуяй Свабоды й музэем іміграцыі ды востравам "Сьлёзаў" мае ствараць архітэктурны комплекс-помнік мільёнам імігрантаў, якія з востраву "Сьлёзаў" накіроўваліся ў Нью Джэрзі, Пэнсыльванію, Агаё ды далей на захад. Ад дня адчыненьня парку нацыянальныя групы штату маюць у ім значную вагу. Падчас Тыдня Паняволеных Народаў у парку падымаюцца сьцягі паняволеных народаў, шмат якія нацыянальнасьці ладзяць у парку свае фэстывалі, маёўкі, зборкі. Летась зь ініцыятывы Этнічнае Рады

Прыемна расслабіцца пасьля гарачага фэстывальнага дня. Зьлева: Зора Кіпель, Валеры Новак, Ірэна Рагалевіч, Надзя Кудасава (з прасьніцай), Генадзь Гуткін і Галіна Русак . 1979 г.

штату ў парку былі пачатыя этнічныя фэстывалі, у якіх бярэ ўдзел больш за 50 нацыянальнасьцяў.

Сёлетні /1980/ фэстываль адбываўся 13 і 14 верасьня й ад беларусаў прынялі ў ім удзел: Беларуска-Амэрыканскае Задзіночаньне, Арганізацыя Беларуска-Амэрыканскае Моладзі, танцавальная група "Васілёк" ды Асацыяцыя Беларускіх Мастакоў і Ўмельцаў.

Беларусы мелі ў парку некалькі выставачных стоішчаў з вырабамі нашых умельцаў, моладзь арганізавала стоішча беларускіх страваў на продаж (напэўна, нядрэнна зарабілі), стоішча інфармацыйнае літаратуры пра Беларусь, беларускія выдавецтвы, газэты "Беларус" ды паказ беларускага ўмельства прасьці (Надзя Кудасава із сваёй маладзенькай вучаніцай-памочніцай Лорай Рагалевіч). У адміністрацыйным будынку адбывалася выстаўка прыгожага мастацтва (кіраўнічкай якой была спадарычна Ірэна Рагалевіч), дзе былі выстаўленыя абразы й беларускіх мастакоў. Выстаўкі нашыя, як заўсёды, прыцягвалі вялікія натоўпы гледачоў. Усе распытвалі пра Беларусь, беларусаў Амэрыкі й г. д. З кожным трэба было пагутарыць, растлумачыць, расказаць. Наведвальнікаў былі тысячы, і нам, трэба прызнацца, было й цяжкавата. Аднак спраўляліся, а па заканчэньні фэстывалю ўсе мы — і аўтарка гэтага рэпартажу, і Галіна Русак, і Ліза Літаровіч, і Ірэна Рагалевіч, і Шура Сямёнава, і спадарства Кажуры, і сп.

Васіль Русак ды наш госьць зь Нью Ёрку й выдатны памагаты Ўладзімер Русак, а так жа Сяргей Рагалевіч — пачуліся, што здабылі яшчэ большае дасьведчаньне й маральнае задавальненьне ў пашыраньні ведаў пра Беларусь.

Наша танцавальная група прарабіла таксама добрую працу: “Васілёк” выступаў з трыма танцамі, а публіка хацела іх бачыць больш. Аднак, — і гэта хачу падчыркнуць — моладзь ня толькі танцавала; прыемна было бачыць, калі журналістам, а іх было вельмі шмат, інтэрв’ю давалі ня толькі такія танцоры-вэтэраны, як Юрка Кіпель, Лявон Войтанка, Ната Русак, Вітаўт Тумаш (малодшы), Раіна Сямёнава, а й іхнія маладзейшыя сябры: Вінцусь Мерляк, Мэры Бойчук ды іншыя.

Наагул жа, калі йдзе гутарка пра рэкляму, дык і на фэстывалі й перад фэстывалем рэкляма была добрая. Губэрнатар штату Брэндан Бэрн склікаў спэцыяльную прэсавую канфэрэнцыю для прапаганды фэстывалю. На канфэрэнцыі асабліва было прыемна бачыць як прадстаўнічку маладога беларускага пакаленьня спадарычну Галіну Бахар. Мы павінны быць удзячныя Галіне, бо спэцыяльна, каб рэпрэзэнтаваць беларусаў, яна на гэты дзень звольнілася са школы. Спрычыніўся значна для рэклямы нашае групы й Вітаўт Кіпель, бо ён, як кіраўнік Этнічнае Рады штату й спонсар фэстывалю, мусіў неаднаразова выступаць і на тэлебачаньні, і па радыё, і ў друку, ды кожны раз знаходзіў магчымасьць сказаць нешта пра беларусаў.

У дзень фэстывалю В. Кіпель і іншыя сябры нашае групы таксама давалі інтэрв’ю, а некаторыя зь іх ужо былі паказаныя, ды некаторыя яшчэ будуць паказаныя, на 13-м канале ТБ у адмысловай праграме аб фэстывалі. Наведалі фэстываль і правялі там некалькі гадзінаў і губэрнатар штату Брэндан Бэрн, і сэнатар Біл Брадлей ды паўтузіна кангрэсмэнаў і каля дзясятка бурмістраў навакольных гарадоў. Гледачоў жа наведала фэстываль каля трыццацёх тысячаў, а рэпартажы пра фэстываль і пра нашую групу друкаваліся ў больш як дваццацёх газэтах. Здаецца, праца нашая была нядрэнная.

Фэстываль у Парку Свабоды. Год 1981[48]

У сыботу 12-га і ў нядзелю 13-га верасьня ў Парку Свабоды адбыўся ўжо трэці гадавы этнічны фэстываль. Фэстывалі гэтыя штогоду павялічваюцца, растуць: усё больш і больш этнічных групаў бярэ ўдзел, папулярнасьць фэстывалю ўзрастае як сярод мясцовых жыхароў бліжэйшых гарадоў, гэтак і ў этнічных асяродках цэлага штату.

Беларусы бяруць удзел у фэстывалях ад самага пачатку іх. Ужо трэці год нашы выставы цешаць вока наведнікаў ды інфармуюць пра Беларусь і беларусаў, нашыя жанчыны-ўмеліцы дэманструюць сваё майстэрства й вырабы, нашая моладзь выступае з танцамі ды нашая кухня задавальняе кулінарныя вымаганьні публікі.

Надвор'е гэтым разам асабліва спрыяла фэстывалю. У сыботу раніцай уладзілі мы выстаўку: Надзя Кудасава засела за сваё верацяно, Тамара Кольба ўладкавалася плесьці паясы, Жэня Дубяга завіхалася каля ежы. Галіна Русак, Ліза Літаровіч, Зора Кіпель ды Ірэна Рагалевіч-Дутко абслугоўвалі выставу, адказвалі на пытаньні наведнікаў, давалі інфармацыю для прэсы. Пад абед надыйшла падмога і з суседняга Нью Ёрку: прыехалі Рая Станкевіч і сп. Антон Шукелайць з брашуркамі й памфлетамі пра Беларусь.

Але найбольш ажыла нашая стаянка, калі неўзабаве па абедзе

На парадзе нацыянальных сьцягоў у Парку Свабоды.

пачала зьбірацца на танцы моладзь: усе ў беларускіх касьцюмах, прыгожыя, маладыя, вясёлыя, яны прыцягвалі ўвагу й наведнікаў, і прэсы, і... палітыкаў. Палітыкаў, дарэчы сказаць, было гэтым разам шмат: быў і губэрнатар Брэндан Бэрн, добры сябра беларусаў, і абодвы кандыдаты на губэрнатара, Джым Флёрыё й Том Кейн. Усе яны цікавіліся нашай выставай, рабілі фатаграфіі з моладзьдзю, вэрбавалі сабе ахвотнікаў да перадвыбарнай працы. А др. Вітаўт Кіпель, старшыня Этнічнае Рады Штату Нью Джэрзі й кіраўнік фэстывалю, не прамінуў нагоды, каб накіроўваць пад

нашую стаянку й палітыкаў, і прэсу.

Папаўдні танцавальная група "Васілёк" выступала з танцамі. Выканалі яны пад кіраўніцтвам і з удзелам Алы Орсы-Романо два танцы: "Лявоніху" й "Польку Васілёк". Выканалі вельмі ўдала, жвава, весела й зрабілі добрае ўражаньне. Як я ўжо зазначыла вышэй, іхняя прысутнасьць наагул рабіла вельмі добрае й пазытыўнае ўзьдзеяньне.

На фэстывалі ў Парку Свабоды.

У нядзелю наведнікаў было яшчэ больш (паводле падліку ўрадаўцаў парку, каля 10-х тысячаў). Нашая стаянка была даслоўна абкружаная. Надзя Кудасава й Тамара Кольба, якія амаль бесьперапынна сядзелі пры сваіх "варштатах", Галіна Русак і Зора Кіпель — пры выстаўцы ды сп-ня Марыя Кажура каля ежы не пасьпявалі адказваць на пытаньні зацікаўленай публікі. А публіка была самая разнастайная. Былі тут і старыя й новапрыбылыя эмігранты зь

Беларуская выстава ў Парку Свабоды (1986). Пральлі двух пакаленьняў: Надзя Кудасава й Лора Рагалевіч. А трэцяе пакаленьне (Тамара Дутко) прыглядаецца. Здымак быў апублікаваны ў часопісе New Jersey Outdoors (July-August 1986).

Выстава беларускага народнага адзеньня ва ўнівэрсальным магазыне "Абрагам і Штраўс" (1983).

Беларусі, і прадстаўнікі іншых славянскіх народаў ды розных іншых этнічных групаў, якіх так шмат у нашым штаце. Былі й прэса, і тэлебачаньне. Надзя Кудасава мела інтэрв'ю з рэпартэрам 2-га каналу Сі-Бі-Эс, якое пазьней было паказанае на вячорных навінах. Былі й водгукі ў прэсе.

І вось яшчэ раз невялікая група энтузіястаў (гэтым разам, праўда, дапоўненая добрай колькасьцю моладзі) зрабіла важную карысную справу — справу інфармацыі пра Беларусь, пра наш народ ды нашую культуру.

"Васілёк" у рэкляме фэстывалю[49]

Асаблівая падзяка належыцца сяброўкам Галіне Бахар і Наце Русак за правядзеньне рэклямы фэстывалю ў супрацоўніцтве з агенцтвам Кейсо Мартын. Беларуская група "Васілёк" была выбраная гэтым агенцтвам для рэклямы, як адна зь лепшых і ведамых у штаце Нью Джэрзі ды ваколіцах Нью Ёрку. Фотаздымкі беларускіх дзяўчат былі зьмешчаныя ўва ўсіх большых газэтах штату Нью Джэрзі ды спрычыніліся да выдатнае ўдачы фэстывалю й пашырэньня беларускага імя.

У Парку Свабоды. Год 1983

Вельмі ўдалым быў удзел беларусаў у фэстывалі, што адбыўся 10-11 верасьня.[50] Удзельнічалі 38 нацыянальных групаў. Не зважаючы на сьпякотнае надвор'е, на гэтую мультыэтнічную падзею

зьехалася больш за 20 тысячаў наведнікаў. Прыбылі таксама журналісты, фатографы, палітыкі, а ў тым ліку й губэрнатар штату Том Кейн.

Пачаўся фэстываль парадам прадстаўнікоў этнічных групаў у

Др. Вітаўт Кіпель дзякуе Галіне Бахар і Надзе Русак за выдатную й ахвярную працу ў рэклямаваньні этнічнага фэстывалю ды ўдзелу ў ім Беларусаў зь Нью Джэрзі й Нью Ёрку.

нацыянальных касьцюмах са сьцягамі. Было гэта вельмі ўрачыста й калярытна. Беларускі сьцяг ды надпіс "Беларусь" горда пранесьлі каля ўсіх стэндаў Надзя Кудасава й Лора Рагалевіч. Як Надзя пазьней зазначыла: аж камок пад горла падступаў, калі яна несла наш сьцяг.

Надзя Кудасава зь беларускім сьцягам.

Беларускі стэнд, як і ў мінулыя гады, карыстаўся вялікім посьпехам. Нашы прыгожыя й густоўна прадстаўленыя экспанаты — тканіны, мініятурныя гаспадарскія прылады, вышы-

ваньне, лялькі, інкрустацыя з саломкі, выпаленыя на дрэве малюнкі, кніжкі ды шмат іншых рэчаў — прыцягвалі наведнікаў рознага веку й зацікаўленьняў.

На славянскім фэстывалі[51]

Не пасьпела яшчэ зачыніцца выстаўка ў акрузе Бэрген, як адчынілася новая выстаўка ў горадзе Ньюўарку. Тутака выстаўка й фэстываль праводзяцца ў праграме дзейнасьці штатнага ўнівэрсытэту. Беларусы бралі ўдзел упершыню.

Губэрнатар Томас Кейн на фэстывалі ў Парку Свабоды.

У нядзелю 22 сакавіка /1983/ наш "Васілёк" выступаў ва ўнівэрсытэцкай аўдыторыі. Зноў нашыя танцы былі цудоўныя, а інфармацыя пра Беларусь ізноў была шырокая й грунтоўная. Як і ў папярэдняй імпрэзе, раздавалася шмат англамоўнае літаратуры пра Беларусь. Выстаўка й тут была вельмі разнаякасная: ткацкія вырабы, вязаньне, разьба па дрэве, ды асабліва карысталіся посьпехам вырабы з саломкі (праца сп. Міколы Шуста).

Правадніком выстаўкі ў Ньюўарку была сп-ня Шура Сямёнава, а арганізацыйна кіравалі й дапамагалі сп-ства Галіна й Васіль Русакі.

Сакавік быў сапраўды месяцам занятым. Бо літаральна праз гадзіну пасьля выступу ў Ньюўарку "Васілёк" мусіў выступаць на выстаўцы ў гор. Саўт Рывэры (там адбывалася выстаўка ў нашым беларускім грамадзкім цэнтры), а некалькім з арганізатараў апісаных імпрэзаў трэба было ехаць на паседжаньні ў акругі Самэрсэт

і Эсэкс, дзе вялося рыхтаваньне да наступных фэстываляў. Апроч таго, усе мы рыхтаваліся й да сакавіковых сьвятаў, і да надыходзячага сымпозіюму пра беларускую культуру ў Амэрыцы. Запраўды, месяц сакавік - заняты й памысны!

Беларускія жанчыны ў Прынстане[52]

У горадзе Прынстане /штат Нью Джэрзі/, дзе знаходзіцца ведамы Прынстанскі ўнівэрсытэт, 17-19 чэрвеня сёлета /1986/ адбылася трохдзённая канфэрэнцыя жанчынаў штату Нью Джэрзі ў сувязі зь Інтэрнацыянальным Жаночым Годам.

У канфэрэнцыі прыймала ўдзел і група беларускіх жанчынаў із штату Нью Джэрзі. Апрача ўдзелу ў паасобных нарадах канфэрэнцыі, беларускія жанчыны зарганізавалі багатую й густоўна аформленую выстаўку. Былі паказаныя працы беларускіх жанчынаў Нью Джэрзі, як старэйшых, гэтак і зусім маладых.

Была тут і вышыўка, тканіны й паясы, і публікацыі й ілюстрацыі ды мастацкія творы. Было й нагляднае дэманстраваньне пляценьня паясоў ды прадзеньня кудзелі. Усё гэта прыцягвала шмат публікі ды выклікала зацікаўленьне Беларусяй і беларускімі жанчынамі. Дарэчы, былі падрыхтаваныя адмысловыя брашуркі пра Беларусь ды пра беларускіх жанчын у Нью Джэрзі.

На працягу трох дзён нашае стоішча наведалі сотні жанчын, карэспандэнтаў, палітыкаў, якія цікавіліся нашай краінай, нашай працай, нашымі праблемамі.

Вялікая падзяка тут усім, хто гэтак ахвярна аддаў свой час і энэргію на гэтыя тры гарачыя дні ў Прынстане, а асабліва Галіне Русак, Ірэне Рагалевіч, Ст. Тамары (Кольбе), Надзі Кудасавай, Людміле Махнюк ды нашай сяброўцы зь Нью Ёрку Раісе Станкевіч.

Удзел у юбілеі Статуі Свабоды[53]

У Нью Ёрку 4-6 ліпеня сёлета /1986/ было вельмі ўрачыста адзначанае 100-годзьдзе пабудовы Статуі Свабоды. Юбілей сьвяткаваўся разам зь 210-мі ўгодкамі незалежнасьці Злучаных Штатаў.

Беларускія арганізацыі, у тым ліку Беларуска-Амэрыканскае Задзіночаньне, Беларускі Інстытут Навукі й Мастацтва, Арганізацыя Беларуска-Амэрыканскае Моладзі ды іншыя, узялі актыўны ўдзел у зьбіраньні грашовых фондаў на рэстаўрацыю

Статуі. Да ўдзелу ў адной з найбольшых урачыстасьцяў, што адбылася ў нядзелю 6-га ліпеня, у заключным канцэрце на спартовым стадыёне Джайэнтс (70 тыс. месцаў), была запрошаная група моладзі з танцавальнага ансамблю "Васілёк" для паказу беларускіх нацыянальных касьцюмаў.

Карціна беларускага мастака, сябры БІНіМу, сп. Пётры Мірановіча "Імігранты" была адным з экспанатаў на мастацкай выстаўцы, наладжанай з нагоды юбілею на Эліскім абтоку, што знаходзіцца недалёка ад Статуі Свабоды, і праз які сваім часам праехалі тысячы беларускіх імігрантаў у Амэрыку.

Перад удзелам у заключным канцэрце на стадыёне, таго ж самага дня, ансамбль "Васілёк" выступіў зь беларускімі народнымі танцамі ў Парку Свабоды, што недалёка ад Статуі Свабоды.

ЦІКАВЫЯ ЗДАРЭНЬНІ

На фэстывалях і выстаўках не абыходзілася без казусаў і прыгодаў, якія не зафіксаваныя ў друку, а засталіся толькі ў памяці ўдзельнікаў ды сьведкаў. Некалькі такіх эпізодаў прыгадала Надзя Запруднік.

"Ці ты думаеш, што гэта — чучала?"

Сяджу я ў гарачы сонечны дзень каля свае прасьніцы. На мне поўны палескі строй: намітка на галаве, блюзка з доўгімі рукавамі, андарак да зямлі, лапці на нагах. Дзень парны, сонца прыпякае. Горача, спацела ўся. А да канца мае пральніцкай дэманстрацыі яшчэ добрых некалькі гадзін. Фэстываль жа цягнецца цэлы дзень.

Змораная прадзеньнем і гарачынёй, я паклала верацяно на прыпол ды сяджу сабе так спакойненька, не варушуся. А гэтым часам праходзяць каля мяне дзьве нэгрыцянкі. Адна прайшла міма, а другая стала ды прыглядаецца.

"Чаго ты там спынілася?"— чую голас той далейшай. А гэтая ўсё прыглядаецца. І калі тая вярнулася, гэтая ёй кажа паўголасам:

"Ці ты думаеш гэта — чучала?" (Do you think it's a dummy?)

Я ня вытрымала й засьмяялася. А яны аж падскочылі. Ды так зьбянтэжыліся! Пачалі выбачацца, перапрашаць. А тады — як зарагочуць. І я разам зь імі.

Пасьля кароткае гутаркі пра маю кудзелю ды пра край, адкуль я родам, мы разьвіталіся ў прыязьні.

“Магу йсьці на заклад, што Вам пякельна горача”

На фэстывалях у Парку Свабоды заўсёды бывалі карэспандэнты, рэпартэры тэлебачаньня. Аднаго гарачага дня нейкі журналіст падыйшоў да мяне, калі я прала, абгледзеў уважліва маю вопратку й кажа: “Магу йсьці на заклад, што Вам пякельна горача...” (I bet you’re hot like hell)

А я адказваю: “Не, зусім ня так, бо мая блюзка й галаўны ўбор зь лёну, а не з сынтэтыкі. І лён ня так прыпарвае, як штучнае валакно.”

Журналіст дакрануўся да рукава мае блюзкі, патрымаў яго між пальцамі і ўжо не прапанаваў ісьці на заклад.

А мне, можа й не “пякельна”, але было крыху гарачавата...

“Ці Вы гаворыце па-ангельску?”

Мой палескі строй — а найбольш у ім, хіба, намітка на галаве й лыкавыя лапці на нагах — выглядалі, напэўна, для шмат каго з наведнікаў дзівосным заакіянскім уборам. Пагатоў, што фэстываль адбываўся на фоне Статуі Свабоды, куды некалі прычальвалі караблі зь імігрантамі.

І вось праходзяць міма два рэпартэры-тэлевізійнікі. Першы, затрымаўшыся й агледзеўшы мяне, як нейкае заакіянскае цуда, кажа другому са зьдзіўленьнем: “Ці ты бачыў што-небудзь падобнае?!” А той толькі ўсьміхаецца й ківае галавой. А пасьля, нагнуўшыся нада мной, пытаецца: “Do you speak English?” (Ці вы размаўляецца па-ангельску?) Я адказваю: “Of course I do. I have been in this country for over thirty years.” (Зразумела, я размаўляю. Я пражыла ў гэтай краіне больш за трыццаць гадоў.) І далей пайшло ягонае інтэрв’ю са мной пра мой занятак прадзеньнем, вопратку ды краіну паходжаньня. Малую частку таго інтэрв’ю паказалі пасьля на тэлебачаньні.

“Што Вы робіце з гэтымі валасамі?”

На фэстывалі ў Парку Свабоды прыяжджала шмат школьнікаў. І калі я прала, некаторыя наведнікі захапляліся спрытам маіх рук, пальцаў. Часам пыталіся, якой даўжыні можна выпрасьці нітку за гадзіну часу. Амэрыканцы любяць статыстыку.

Кудзелю мне на пачатак прыслалі зь Беласточчыны, а пасьля пляменьніца Тамара Рагалевіч знайшла недзе ў Пэнсыльваніі. Калі я прала на фэстывалях, наведнікі-вучні часта пыталіся: “А што вы робіце з гэтымі валасамі?” Я адказвала, што гэта не валасы, а кудзеля. А тут жа каля мяне стаяў снапок лёну, а ў карзінцы

ляжала неапрацаванае валакно. Я тлумачыла вучням, што кудзеля вырабляецца зь ільнянога валакна. А зь зярнятак лёну выціскаюць алей. Раздавала маленькія пучкі кудзелі й мяшочкі зь ільнянымі зярнятамі. Раіла пасадзіць іх, каб пабачыць расьліну. А пры гэтым давала таксама брашурку зь інфармацыяй пра Беларусь.

"Продайтэ мэні цэ вэрэтэно"

Прасьніцу, якой я карысталася, зрабіў мне Алег Махнюк, наш саўтрывэрскі майстар на ўсе рукі. А верацяно было самае аўтэнтычнае. Яго ўзяла з сабой спадарыня Надзя Захаркевіч, цешча майго пляменьніка Сяргея Рагалевіча, калі пакідала сваё роднае Палесьсе ў 1944 годзе. Мне яна яго падарыла, і для мяне яно было ня толькі неабходнай прыладай, але й каштоўным напамінам пра Беларусь.

Аднойчы на фэстывалі ў Парку Свабоды падыходзіць да мяне адна ўкраінка, а я праду. Пастаяла яна, паглядзела, а тады кажа: "Я також маю прасьніцу, але нэ маю вэрэтэна. Продайтэ мэні цэ вэрэтэно."Адказваю ёй, што верацяно мне самой патрэбна, а другога ў мяне няма. А яна й слухаць ня хоча. Ізноў чую: "Продайтэ мэні цэ вэрэтэно." Я ёй тое самае: яно мне патрэбнае. Пайшла. А пасьля йзноў прыходзіць. І тое самае: "Продайтэ...". Але я на ніякі бізнэс зь ёй не пайшла.

Пасьля ўжо запаснае "вэрэтэно" зрабіў мне мой зямляк Іван Альхоўскі. Але ўкраінкі той я ўжо больш ня бачыла.

Лапці

Першую пару лапцяў мне сплёў брат Міхаль. Я папрасіла ў яго аднойчы: "Міхаль, сплящі мне пару лапцяў". А ён зьдзіўлена: "Лапці?! Нашто табе лапці!?" Адказваю: "Спачатку сплящі, а тады скажу". Сплёў. А жыў ён у Пэнсыльваніі, далекавата ад Нью Джэрзі. Пра фэстывалі ў ньюджэрзійскім Парку Свабоды даведаўся, калі сплёў лапці.

Мушу сказаць, што ў сьпякотныя летнія дні, калі трэба было цэлы дзень сядзець з прасьніцай, сядзець у лапцях было куды прыямней, чым у высокіх зашнураваных чаравіках.

Пасьля для паказаў народных касьцюмаў, а таксама для танцораў гуртка "Васілёк", лапці плёў са скуры Валодзя Русак. Ён нават навучыў некаторых маладых рабіць іх. Так што адзеньне на мадэльках, мадэльцах і танцорах было аўтэнтычным з галавы да ног.

Пратэст летувісаў

Далучыліся мы аднаго разу да пэнсыльванскіх беларусаў, якія бралі ўдзел у мультыэтнічнай выстаўцы. Удзел у выстаўцы й наш прыезд арганізавала Галіна Кучура. Прыехалі, расклалі разам экспанаты: лялькі, шкатулкі, дзяружкі, інфармацыйную літаратуру. Павесілі на мабільнай сьцяне карту Беларусі й Пагоню. Ажно падыходзяць да нас мясцовыя летувісы й з абурэньнем: “Якім правам вы вывесілі наш гэрб?!!!” Мы кажам, што гэта гэрб Вялікага Княства Літоўскага, у складзе якога была Беларусь, і гэта таксама гэрб абвешчанай у 1918 годзе Беларускай Народнай Рэспубліцы. Але для іх гэта - не аргумэнт. Дамагаюцца, каб Пагоня была выдаленая зь беларускага стэнду. Калі ім сказалі, што гэтага аніяк ня будзе, яны пайшлі да адміністрацыі цэнтру дамагацца свайго. Але ім там сказалі, што адміністрацыя ніяк ня можа браць на сябе пастанову аб спрэчных гэрбах. На гэтым і стала.

Пагоні віселі на абодвух стэндах — адна з хвастом уніз, а другая з хвастом уверх.

Прыпамінае Вітаўт Кіпель некаторыя кур’ёзы са сваёй практыкі.

«Глубокая политика сепаратистов»

У падрыхтоўцы фэстываляў, каб прыцягнуць як мага больш наведнікаў, даводзілася пашыраць фэстывальную рэкляму —

На шматэтнічным фэстывалі ў Пэнсыльваніі (зьлева): Вітаўт Кіпель, Надзя Кудасава, Галіна Русак, Тамара Кольба, Зора Кіпель, Галіна Кучура.

абвесткі, плякаты, лістоўкі, запросіны — дзе толькі можна было. Раздавалі-разьвешвалі на аўтобусных прыпынках, чыгуначных станцыях, школах, клюбах. Рассылалі па рэдакцыях газэтаў, радыё, тэлебачаньня й г. д. Адным зь месцаў для рэклямы, само сабой разумелася, былі навакольныя цэрквы.

Адзін мой добры знаёмы, сп. Пэн (раней Пеніёнчык), інжынер, праваслаўны, хацеў павесіць наш плякат у царкве сьв. Касьмы й Дзям’яна (Расейская Зарубежная) у гор. Пасэйку. Дарэчы, царкву гэтую некалі заснавалі беларусы. Сьвятар, аднак, забараніў вешаць плякат. Мой знаёмы яму кажа: «Батюшка, ведь это культурное мероприятие; эта культура — часть Америки!» А бацюшка яму ў адказ: «Нет, это глубокая политика. Вы, видимо, не понимаете — глубокая политика сепаратистов».

Пагоня. Малюнак Міколы Купавы.

Таямніца прыезду губэрнатара

На нашым другім вялікім фэстывалі публіку вітаў губэрнатар штату Брэндан Бэрн. Ягоны прыезд быў ня толькі прыемнай неспадзеўкай для ўсіх, але й вялікай таямніцай для адміністрацыі Цэнтру Мастацтваў.

А было гэта вось як.

У часе падрыхтоўкі фэстывалю я быў па нейкай справе ў канцылярыі губэрнатара. Там спаткаўся з маімі сябрамі Стывэнам Рычэрам, дараднікам губэрнатара, і Джэкам Тапорэкам, губэрнатаравым сакратаром па прыйманьні наведнікаў. Я ім сказаў, што было б добра, калі б губэрнатар наведаў наш фэстываль. Джэк адразу ж з пытаньнем: “А колькі там будзе народу?” Я яго запэўніў, што больш за тры тысячы. Тады ён кажа: “Ві (яны мяне так называлі), пачакай пару гадзін. У абед я пагавару з губэрнатарам.”

Мы са Стывэнам паабедалі й каля гадзіны трэцяй прыйшлі да Тапорэка. І ён мне кажа: “Губэрнатар згаджаецца. Ён яшчэ ніколі ня быў у Цэнтры Мастацтваў, і гэта будзе для яго добрая нагода пабачыць гэты тэатар. Але ты пра візыт не падавай у прэсу, бо

можа што зьменіцца. Я табе пазваню два-тры дні перад фэстывалем.”

Перад самым ужо фэстывалем, калі мы ўзгаднялі праграму з Фрэдам Ўэкам, дырэктарам культурнага фонду Цэнтру Мастацтваў, я пытаюся ў Фрэда, ці не званіў Тапорэк, бо, кажу, магчыма, прыедзе губэрнатар, дык трэба ўставіць у праграму. А Ўэк мне даслоўна: “Ты, Ві, ня трызьні. Брэндан Бэрн тут ні разу ня быў, а запрашалі яго й палякі, і габрэі, і ірляндцы. Ві, ты нешта пачынаеш загаварвацца...” Я гэтую пілюлю праглынуў, каб пазьней пасьмяяцца, бо неяк верылася, што нам на губэрнатара пашанцуе.

Так яно й выйшла. Паважаны госьць прыляцеў на верталёце. Мясцовая паліцыя была паведамлена ў той дзень зранку, а паліцыя Цэнтру Мастацтваў — за 30 хвілін да прылёту. Прэсу паведамілі з губэрнатарскага офісу.

Раіна Сямёнава на паказе народнай вопраткі.

Пазьней губэрнатар наведваў іншыя фэстывалі. Але пачаў з нашага. Хочацца думаць, што высокая якасьць нашай фэстывальнай праграмы падахвоціла яго да гэтага. Наведаў ён наш фэстываль і ў 1979 годзе.

ЭТНІЧНЫЯ БАЛІ

Заснаваная пры адміністрацыі штату Этнічная Рада правяла ў 1970-х—1980-х гадах шэраг так званых этнічных баляў, або баляў спадчыны. Рабілася гэта з мэтай папулярызацыі этнічнага руху й шматкультурнасьці Нью Джэрзі. Як праходзілі гэтыя мерапрыемствы, даюць уражаньне ніжэй зьмешчаныя выпіскі з апублікавананых у газэце “Беларус” рэпартажоў.

Гэтыя балі ладзяцца этнічнымі групамі, якія праводзяць свае фэстывалі ў Культурна-Мастацкім Цэнтры штату Нью Джэрзі. На сёлетнім /1979/ былі прадстаўленыя 22 нацыянальныя групы. Мэты балю шматбаковыя: перадусім даць нагоду людзям рознага нацыянальнага паходжаньня спаткацца, навязаць бліжэйшыя ўзаемадачыненьні й супрацоўніцтва, спаткацца з прадстаўнікамі штатных і мясцовых уладаў ды, безумоўна, правесьці весела й прыемна час. ... Падчас баляў даюцца выступленьні з народнымі песьнямі й танцамі ды дэманструюцца народныя ўборы. Балі такія служаць таксама рэклямай для нацыянальных фэстываляў у Нью Джэрзі.

Больш як трыста асобаў прысутнічалі на сёлетнім балі. ... Старшыня Этнічнай Рады пры губэрнатары др. В. Кіпель у сваім прывітаньні зазначыў, што штат Нью Джэрзі быў першым, які запачаткаваў этнічныя фэстывалі, і першым, які заснаваў Этнічную Раду пры губэрнатары. Ён таксама заўважыў, што ўжо трэці раз Беларускі фэстываль будзе адкрываць фэстывальны сэзон у Нью Джэрзі. ...

Падчас балю дэманстраваліся беларускія народныя касьцюмы (Горадзеншчыны, Палесься). ...

Перад балем і пасьля яго шмат пісалася ў прэсе на тэму ўкладу этнічных групаў у жыцьцё штату Нью Джэрзі.[54]

Прыемнай традыцыяй нацыянальнасьцяў штату Нью Джэрзі — а ўсяго ў штаце налічваюць больш за 50 розных нацыянальнасьцяў, ледзьве не Аб'еднаныя Нацыі! — сталіся "Балі спадчыны". Пачынальнікі традыцыі — кіраўнікі ды арганізатары этнічных фэстываляў, пры дзейнай падтрымцы Цэнтру Мастацтваў штату Нью Джэрзі. Яны разьлічвалі, што будзе пажаданым, прыемным і карысным у зімовым сэзоне, пры адносна "распружанай" атмасфэры, сабрацца на вечар, пазнаёміцца бліжэй, пагутарыць аб наступным фэстывальным сэзоне, абмяняцца думкамі й плянамі.

Як выявілася, пагляд пачынальнікаў быў правільны й "балі спадчыны" замацаваліся. Штогоду яны прыцягваюць больш людзей, робяцца цікавейшымі ды знаходзяць шмат адгалоскаў у друку. Апрача супольнае вячэры й танцаў, праграмы баляў пачалі ўлучаць і парад-паказ нацыянальных касьцюмаў (сёлета беларусаў прэзэнтавалі Галіна й Васіль Русакі), нацыянальныя ўпрыгожаньні сталоў ды не даўгую канцэртную частку.

Як звычай, баль спадчыны адчыняецца малітвай індыянаў — першых жыхароў штату й да сёньня актыўнай групы. Афіцыйная

Супольны здымак на этнічным балі.

частка зрэзаная да мінімуму, бо ж людзі прыйшлі баляваць!

Беларусы ў балях спадчыны адразу ж пачалі браць актыўны ўдзел, а сёлета ўсёй праграмай балю кіравала наша Ірэна Рагалевіч-Дутко з дапамогай Галіны Русак.

На этнічным балі ў Эдысане ў 1987 г.

Удала ад пачатку рэпрэзэнтавалі беларусы нашае этнічнае мастацтва: касьцюмы, музыку й г. д. Сёлета беларускі ўдзел вызначыўся асабліва выдатна. Перш-наперш колькасна мы былі вельмі значнай групай, усе амаль у беларускіх касьцюмах, што адразу кідалася ў вочы. А калі выступаў наш "Васілёк" пад кіраўніцтвам Алы Романо й пад акампанімэнт Лёні Рудзінскага, дык мы запраўды сталіся "цэнтрам увагі". Прыемна было бачыць так шмат нашае моладзі. Настрою гасьцей спрыяла таксама й арке-

стра, якая падчас вечару выконвала шмат нацыянальных мэлёдыяў.

На этнічным балі ў Эдысане ў 1988 г.

Безумоўна, этнічны баль пакідае прыемны ўспамін, а калі ўзяць пад увагу, што ўсё гэта мы робім дзеля беларускага ўдзелу ды прапаганды, дык робіцца вельмі радасна на душы, што рэпрэзэнтацыя беларускага імя праводзіцца і ў весялейшыя часіны.[55]

АНГЛАМОЎНА-ПРЭСАВАЕ РЭХА

Водгукі на беларускую рэпрэзэнтацыйную дзейнасьць пачалі зьяўляцца ў англамоўным друку ў Нью Джэрзі недзе ад пачатку 1960-х гадоў, а больш масава — ад сярэдзіны 1970-х, калі йшла падрыхтоўка да 200-годзьдзя незалежнасьці Злучаных Штатаў. Дарэчы, паколькі фэстывалі адбываліся найчасьцей у суботу, рэпартажы пра іх зьяўляліся ў нядзельных выпусках газэт, якія, як правіла, выходзяць павялічанымі тыражамі. Цягам гадоў была апублікавана маса матэрыялу пра беларусаў Нью Джэрзі, зборам якога, на жаль, ніхто сыстэматычна не займаўся. Тым ня менш, шмат чаго захавалася ў некаторых актыўных удзельнікаў фэстываляў, і гэта дае сёньня магчымасьць пабачыць, якая вялікая інфармацыйная праца была праароблена нястомнымі энтузіястамі беларушчыны.

Да месца тут будзе патлумачыць, як у амэрыканскай сыстэме інфармацыя зьнізу, з рэгіёнаў, трапляе ў вярхі — зь мясцовага ўзроўню на фэдэральны ў Вашынгтоне. Даходзіць яна туды галоўна праз сетку лякальных кангрэсавых прадстаўніцтваў. Кожны кангрэсмэн у сваёй выбарчай акрузе й кожны з двух сэнатараў у сваім штаце мае пэрсанальны офіс. У такім офісе працуе ў сярэднім 6-7, а то й больш асобаў, адказных за розныя дзялянкі дачы-

неньняў з выбарцамі, у тым ліку за збор прэсавых матэрыялаў зь інфармацыяй пра падзеі ў дадзенай выбарчай акрузе ці дадзеным штаце. Каб трымаць лучнасьць з выбарцамі, кангрэсмэны, сэнатары, губэрнатары наведваюць розныя культурныя мерапрыемствы ў сваіх штатах, у тым ліку этнічныя фэстывалі. Такім чынам, прэсавыя паведамленьні пра беларускія фэстывалі былі немалаважнай крыніцай інфармацыі пра Беларусь для палітыкаў як у Трэнтане, сталіцы Нью Джэрзі, гэтак і ў Вашынгтоне.

Ніжэй зьмешчана ў перакладзе падборка водгукаў з англамоўнага друку пра беларускія фэстывалі, выстаўкі, удзел амэрыканскіх беларусаў у нацыянальных і этнічных урачыстасьцях.

Народныя касьцюмы на шатным этнічным балі

Захапляльныя народныя касьцюмы былі паздыманыя ўчора ўвечары зь вешакоў для фэстывальнага балю, які адбыўся ў Мэйфэр Фармс у гор. Ўэст Орандж.

Удзельнікамі балю з Рарытэн Вэлі былі сп. Васіль Русак і жонка, якія прадстаўлялі Беларусь. ...

Беларуская вопратка, кажа сп-ня Русак, “выглядае густоўна, яна не крыклівая. Яна элегантная, бо ў ёй абмежаная колькасьць колераў.”

— *Home News. By Ann Ledesma. 1977 February 20.*

Губэрнатар падпісвае праклямацыю. Штат Нью Джэрзі памятае пра свабоду ў Беларусі

ТРЭНТАН — Дзень Беларускай незалежнасьці можа быць крыху больш як слабая памяць у Менску, дзе нарадзіўся Вітаўт Кіпель поўстагодзьдзя таму, але ён жыве ў Нью Джэрзі, дзе кожнага году губэрнатар ўшаноўвае беларускую грамаду традыцыйным падпісваньнем праклямацыі, якое пачалося 26 гадоў таму назад.

Учора губэрнатар Брэндан Т. Бэрн прадоўжыў гэтую цырымонію, падпісаўшы праклямацыю, якою дзень 25 сакавіка быў абвешчаны Днём Беларускай Незалежнасьці.

Кіпель, беларус і старшыня губэрнатарскага дарадчага Камітэту па Этнічнасьці, быў там разам з дзясяткам беларускаамэрыканскіх суайчыньнікаў, бальшыня зь Мідлсэкскага графства, якія склалі візыт Бэрну.

— *Home News.1980 March 26.*

Этнічныя групы паказваюць багацьце спадчыны

Амаль кожная нацыянальная група маляўніча паказала ўчора

сваю культурную спадчыну на адкрыцьці чацьвертага гадавога этнічнага фэстывалю на гістарычным фоне Эліскага абтоку й Статуі Свабоды. ...

Беларусь, адна зь менш ведамых краін, што знаходзілася пад расейскай акупацыяй перад тым, як здабыць незалежнасьць 64 гады таму, была ў ліку экзатычных, прадстаўленых на ўрачыстасьці.

Ураджэнка гэтай краіны Надзя Кудасава, якая жыве ў Самэрсэце, ганарылася сваёй бацькаўшчынай, прадучы нітку старажытным спосабам, якім карысталіся перад тым, як прыдумалі калаўрот. Кудасава, якая працуе лябаранткай у Ратгерскай мэдычнай школе ў Піскатаўэй, была апранута ў калярытны касьцюм бела-чырвоных колераў, зроблены менавіта з матэрыялу, які яна наматвала на дзеравянае верацяно на відавоку ў дапытлівых мінакоў.

“Мне падабаюцца гэтыя фэстывалі, бо яны даюць магчымасьць наведнікам пачуць штосьці пра маю бацькаўшчыну,” сказала Кудасава, якая іміґравала ў Амэрыку 32 гады таму. ...

“Нью Джэрзі зьяўляецца больш чым варотамі нашае нацыі,” сказала штатны сакратар Джэйн Бурджыё, стоячы на фоне Эліскага абтоку, праз які прайшлі каля 16 міліёнаў іміґрантаў у Злучаныя Штаты на пераломе стагодзьдзяў.

“Нью Джэрзі ў мініятуры — гэта й ёсьць Злучаныя Штаты,” працягвала яна. “Так, як Злучаныя Штаты заселеныя й згуртаваныя людзьмі з усяго сьвету, гэтак і Нью Джэрзі.”

— Sunday Star-Ledger. Section 1, p. 25. By Donna Leusner. 1982 September 12.

Фэстываль у Парку Свабоды падкрэсьлівае этнічныя карані

(Ілюстраваны рэпартаж. На адным з двух здымкаў Надзя Кудасава й Лора Рагалевіч, у народным адзеньні, прадуць лён.)

Зь відам на шляхотную Статую Свабоды й на Эліскі абток, першую партовую прыстань для шматлікіх іміґрантаў, 200 новых амэрыканскіх грамадзянаў прымуць прысягу на пачатку цырымоніі.

Фэстываль пачнецца ў парку кароткім парадам нацыяў, калі ягоныя ўдзельнікі, некаторыя зь іх у нацыянальных касьцюмах, пройдуць са сьцягамі. ...

Больш за 100 этнічных групаў, якія жывуць ў Нью Джэрзі, будуць прадстаўлены на фэстывалі. Губэрнатар Томас Кейн сваёй прамовай афіцыйна адкрые два дні вольнадаступных сьвяткаваньняў.

— Star-Ledger (Newark). By Stefan Janis. 1984 September 7.

Статуя Свабоды — зоркаю для ўдзельнікаў балю

(Ілюстраваны рэпартаж. На адным са здымкаў — Ліза Літаровіч і Ірэна Дутко ў народнай вопратцы)

Дапамога ў аднаўленьні Статуі Свабоды была галоўнай прычынай 500 гасьцям, якія сабраліся на 11-ты гадавы этнічны баль у Эдысане.

Як звычайна, адбыўся "парад касьцюмаў", у якім удзельнічалі прадстаўнікі 34 этнічных групаў, што паказалі нацыянальныя строі краёў свайго паходжаньня.

— Sunday Star-Ledger. ACCENT: EVENTS, p. 9. By Janice Phipps. 1986 March 9.

Этнічны баль на ўшанаваньне губэрнатара Кейна

(Ілюстраваны рэпартаж. На адным са здымкаў — Мікалай і Ірэна Дуткі ў народных касьцюмах.)

Прадстаўнікам 32 этнічных групаў, 650 гасьцям было дадзена бліскучае відовішча: "Парад касьцюмаў" ды народныя танцы армянаў, кітайцаў і філіпінцаў.

"Губэрнатар Кейн зрабіў вельмі шмат дзеля падтрымкі шматлікіх этнічных групаў Нью Джэрзі выступаць з праграмамі, што прадстаўляюць і перахоўваюць нашы паасобныя культуры й традыцыі," сказала старшыня балю і прадстаўніца Філіпінаў Лёрэна Абана.

— Star-Ledger. By Janice Phipps. 1987 March 8.

ТАМАРА СТАГАНОВІЧ-КОЛЬБА ПРА МАМУ, КВЕТКІ, ПАЯСЫ Й ІНШАЕ (Успамін. 2010 г.)

Да ручной працы мяне прывучыла мама, сама вельмі здольная да рукатворчасьці. У нашай хаце на кожным кроку я бачыла яе работы: выразкі, вышыўкі, карункі й г.д. Калі мне было пяць гадоў, яна навучыла мяне вышываць ручнік падвойным крыжыкам. Яна зьбірала ўсіх нас дзяўчатак ды паказвала найперш, як шыць (казала: каб умелі шыць мужу кашулі без машыны). Радок павінен быў быць вельмі роўненькі й дробненькі. Пазьней яна вучыла нас вышываць гладзьдзю ды шмат якімі іншымі тэхнікамі, назвы якіх я ўжо не памятаю. Я помню ўсе прылады ейнага рукадзельля. Будучы ўжо тут у Амэрыцы, яна вольны час праводзіла ў сваім агародчыку з кветкамі ды гароднінай. Там яна рана малілася, палівала кветкі, пасьля ішла ў кухню піць каву, а тады брала вялікі альбом беларускіх узораў (выдадзены ў Беларусі) ды

Стэфанія Каранеўская дэманструе пляценьне пояса.

выбірала ўзор для наступнага ручніка, падушкі, кніжнае вокладкі, кашулі ці іншых драбнейшых рэчаў, што былі патрэбныя для выставы падчас фэстываляў. А найбольш рабіла падарункі зь іх для новазьвенчаных параў.

Мая мама была сапраўды здольная ўва ўсіх дзялянках народнага ручнога мастацтва. Адзін старэйшы дзед назваў яе "залатымі рукамі". Аднак яна вельмі шкадавала, што не навучылася ткаць паясоў. Яе дзяцінства прайшло ў Мураванцы ў фальварку, дык яна ня мела магчымасьці жыць у сяле, дзе дзяўчаткі ўмелі ткаць паясы з маладзенькіх гадоў. Мажліва таму мне так хацелася навучыцца ткаць паясы, як бы дапоўніць тое, чаго не ставала маме.

Калі я перабралася жыць у Нью Брансўік, мама пазнаёміла мяне са спадарыняй Стэфаніяй Каранеўскай ды падкрэсьліла, што Каранеўская ўмее ткаць паясы. Каранеўская згадзілася мяне навучыць гэтаму мастацтву. Мы прыйшлі да яе на кватэру, і яна пачала аснову, сказаўшы мне, што ўзор будзе просьценькі, яго ня трэба будзе пальцамі перабіраць.

Я ўважна слухала пра гэты складаны тэхнічны працэс ды задала некалькі пытаньняў. На адказ пачула: "Не перабівай, бо я лічу ніткі; калі саб'юся, трэба будзе ўсё нанава рабіць". Я змоўкла. Тады яна пачала ткаць. І сапраўды — як магіяй, каляровыя ніткі пачалі тварыць узор! Гэты ейны пояс я брала з сабой у каледж, дзе паказвала студэнткам і прафэсаром, як тчэцца беларускі пояс, расьцягнуты ад нагі да паясьніцы. Пазьней, калі я вучыла васьмярых амэрыканак танцаваць "Лявоніху", рыхтуючыся да каледжаўскага сьвята, усе аглядалі паясы ды касьцюмы, якія мне прыслалі бацькі для выставы. Хоць я ўжо "ўмела" ткаць паясы, аднак я хацела апанаваць поўнасьцю тэхніку тканьня іх.

Гэта мне было шчасьцем, калі малы гурток жанчын — такіх як Надзя Кудасава, Ліза Літаровіч, Галіна Русак — паехалі да спадарыні Ніны Згірскай у Саўт Рывэр, каб яна нас навучыла, як перабіраць ніткі, каб узор выходзіў, які захочаш. Калі пасьля гэтага я ўзялася за тканьне, працэс мой быў павольны й ня зусім мне зра-

зумелы, аж пакуль я на графічнай паперы не нарысавала каляровымі асадкамі мой узор, рахуючы й аснову, і ніткі ўзору. Тады стала ясна, каторыя ніткі аўтаматычна выскакваюць, каб тварыць узор, а каторыя трэба перабіраць, выцягваць, каб яны прадаўжалі ўзор.

Я захапілася думкаю, каб — калі б гэта было магчымым — аднавіць узоры старых беларускіх паясоў. Працуючы над касьцюмамі кожны дзень у бібліятэцы, я зьвяртала ўвагу, калі напатыкалася на паясы ў тых жа этнаграфічных выданьнях. У бальшыні гэта былі чорна-белыя фота, аднак у некаторых можна было распазнаць геамэтрычную форму. Удома я зарысоўвала гэты ўзор на графічнай паперы, каб бачыць, ці падыходзіць ён да маёй тэхнікі. А калі не, дык перарысоўвала яго, каб дасягнуць мэты, ня трацячы геамэтрычнай формы. Колеры да пояса старалася знайсьці ў розных вышыўках тых жа рэгіёнаў. За мае дасягненьні ў народных касьцюмах і ў паясох я ізноў жа дзякую Зоры Кіпель за ейнае зацікаўленьне ды пастаянную дапамогу мне.

Ніткі для паясоў я купляла ў Нью Ёрку. Яны былі ваўняныя розных колераў. А на аснову брала баваўняныя. Але, калі я надумала выткаць пояс "Васілёк" ды яго нарысавала на графічнай паперы, дык мне захацелася, каб ён быў увесь ваўняны — аснова й тканая частка. Ваўняных тонкіх моцных нітак, на жаль, у Нью Ёрку я не знайшла. Але аднаго лета, будучы на вакацыях у штаце Арызона ў індзейскай рэзэрвацыі Навахо, мы спыніліся ў краме. І вось там я купіла вялікую шпульку тоненька напрадзеных з авечай воўны моцных нітак бела-крэмавага колеру. А ільняныя ніткі швэдзкага вырабу я купляла ў Нью Ёрку.

Два бакі поясу —"Бруклінскі мост удзень і ўначы" — работы Тамары Кольбы да 100-годзьдзя маста ў 1983 г.

Акрамя “Васілька” я прыдумала і ўдасканаліла ўзор пояса на ўгодкі Бруклінскага маста. Пояс атрымаўся тым цікавы, што на адным боку на белым полі вырысоўваецца сінімі колерамі форма Бруклінскага маста, а на другім боку — на сінім фоне белая форма таго ж маста. Я назвала гэты пояс “Бруклінскі мост удзень і ўначы”.

Асаблівую маю ўвагу прыцягваў лён. З малых гадоў я любіла ўглядацца ў сіняе “мора” ільну. Зацікавіў мяне таксама цэлы працэс апрацоўкі ільну: вырываюць з карэньнем, сушаць, абіваюць насеньне, мочаць. А тады капаюць роў у садзе, на доле паляць ялаўцовыя карані, а гарачае полымя сушыць раскладзены пад імі лён. Яго мужчыны перакідаюць, а пасьля гарачым і сухім падаюць яго жанчынам церці траплом. Мама мне давала прабаваць церці лён, трапаць, часаць яго на ўсіх шчотках. Часалі на некалькіх шчотках, адкідалі кудзелю, а чыстае валакно ўжо ў хаце пралі. Прыяжджалі ткачы, раскладалі кросны, нацягвалі ніткі. А тады — хляпалі бёрды, лётаў чаўначок з аднаго боку ў другі, рыпалі пэдалі ды, як магія, тварылася тканіна.

Жанчына, што ткала, пабачыўшы маю захопленасьць тым, што тут дзеюцца нейкія чары, сказала аднойчы й мне сесьці зь ёю на лаву ды “ткаць” палатно. Паказала мне каторую пэдаль націскаць. Мае ж ногі былі закароткія, дык я ссоўвалася з лаўкі, каб націснуць на тую пэдаль. Тады магічна адкрываліся два рады безьлічы нітак, пралятаў між імі гладкі чаўнок. Жанчына наступала на ейную пэдаль і рады нітак закрываліся, бёрда моцна стукала, прыбіваючы гэтую нітку да палатна. Пастаянны стук бёрда ды скрыпеньне пэдаляў былі для мяне музыкай. Увесь гэты працэс мама паказвала й нават давала мне пробаваць церці лён на церніцы, трапаць і часаць на некалькіх шчотках ад радчэйшай да гусьцейшай. Пазьней, калі было сонечна й цёпла надварэ, мама й я ішлі бяліць палатно. Гармонікам складзены доўгі кусок шэрага палатна мама мачыла ў рэчцы, клала яго на траву, а я, босая, брала канцы палатна і, бягучы, яго расьцягвала, а яно мокрае біла мне ззаду па нагах, што для мяне было вельмі прыемным.

Мама вельмі любіла кветкі. Я думаю, што мой талент да маляваньня я атрымала ад яе, бо яна таксама крыху малявала ды ўмела падбіраць фарбы. Вясною мама, мой брат Лёва й я падрыхтоўвалі клюмбы для кветак. Пасярэдзіне клюмбы мама сеяла мальвы, бо яны высокія, а кругом іх — ніжэйшыя астры, гвазьдзікі, бясьсьмертнікі, настурцыі. Для паху садзіла разэду (Rezeda Odorata), пахучыя фіялкі, браткі, а таксама флёксы, касачы, нарцызы й

іншыя кветкі. Усе градкі мелі скаардынаваны каляровы выгляд. І гэта ўсё з мамінай уявы. Ды ўсе кветкі, як і гароднiна, са свайго насеньня. Мама цешылася кветкамі рознага колеру: чырвонага, бардовага, жоўтага, ружовага. Кветкі красаваліся ўздоўж кожнай

Царква сьв. Еўфрасіньні Полацкай у Саўт Рывэры.

дарожкі. Вечарам, седзячы на лаўцы, мы любаваліся сваёй працай. Гэта быў наш прыватны сьвет, які, я веру, адбіўся на маёй дзіцячай душы.

ВЫСТАЎКІ БЕЛАРУСКАГА МАСТАЦТВА Ў САЎТ РЫВЭРЫ ДЫ ІНШЫХ МЕСЦАХ

У горадзе Саўт Рывэры ад 1973 году да 1997 адбылося 25 штогадовых выставак беларускага мастацтва.[56] Наведнікамі іх былі найбольш амэрыканскія беларусы, але прыходзілі й іншыя госьці, у тым ліку прадстаўнікі мясцовых уладаў ды прэсы.

Запачаткаваньне мастацкіх выставак у Саўт Рывэры пазначыла свайго роду гістарычны этап у жыцьці мясцовай беларускай грамады. Сталася гэта ў выніку завяршэньня пабудовы ў 1972 г. царквы сьв. Еўфрасіньні Полацкай, а пры ёй — вялікай залі са сцэнай, кухняй, барам ды жыльлёвай плошчай. Усё гэта разьмясьцілася на маляўнічай ускраіне на прасторным пляцы. Паміж царквой і заляй ды навокала іх было дастаткова месца на паркінг, пасадку памяткавых дрэваў ды курганок з помнікам беларускім героям. Новае месца спрыяла нараджэньню новых ініцыятываў.

Ідэю мастацкіх выставак падалі старэйшыя грамадзкія дзеячы: Барыс Шчорс, Ксенафонт Вайцяхоўскі, Іван Касяк, Антон Даніловіч ды іншыя. Яны падказалі малодшым сябрам, што ў грамадзе ёсьць дастаткова экспанатаў, каб наладзіць паказы іх. І сапраўды, сярод беларусаў Саўт Рывэру й навакольных мясьцінаў было ці мала людзей таленавітых і творчых. Апрача гэтага, на руках у людзей знаходзіліся народныя вырабы, якія можна было, сабраўшы разам, паказаць і сабе самым, як напамін пра Бацькаўшчыну, і чужым, як аповед пра яе.

Ініцыятыва неўзабаве знайшла сваіх энтузіястаў. Асабліва энэргічна ўзялася за справу маладая выпускніца мастацкага каледжу ў штаце Пэнсыльванія Ірэна Рагалевіч, якая праз усе далейшыя гады выдатна выконвала ролю кіраўнічкі выставак. Шмат памагала ёй ейная цётка Надзя Кудасава.

На першую выстаўку ў 1973 г. было сабрана хто што меў, і экспанатаў набралася даволі, каб пераканацца, што насамрэч паказваць ёсьць што. Першы паказ сагрэў сэрца й арганізатарам, і наведнікам. Пасьля яго людзі пачалі знаходзіць у сябе іншыя цікавыя рэчы. І на далейшыя паказы экспанатаў набіралася ўжо нават больш, чымся хапала месца для разьмяшчэньня іх.

Час выставак спалучылі з угодкамі абвешчаньня (25 сакавіка 1918 г.) незалежнасьці Беларускае Народнае Рэспублікі, найбольш урачыстым мамэнтам у ідэйна-культурным жыцьці грамады. Выстаўку адчынялі ў нядзелю, тыдзень перад сакавіковым сьвяткаваньнем. У гэты дзень папаўдні, пасьля багаслужбы, прыхаджане царквы сьв. Еўфрасіньні Полацкай і запрошаныя госьці сыходзіліся ў залю Беларуска-Амэрыканскага Грамадзкага Цэнтру, багата запоўненую экспанатамі. Адчыняла ўрачыстасьць мастачка Ірэна Рагалевіч-Дутко, вітаючы наведнікаў, прадстаўляючы ім мастакоў-удзельнікаў ды запрашаючы публіку да грашовых ахвяраваньняў на пакрыцьцё коштаў пачастунку на завяршэньне сустрэчы. У наступную нядзелю ў гэтай жа залі адбывалася ўрачыстае сьвяткаваньне ўгодкаў абвешчаньня незалежнасьці БНР. Ніжэй зьмешчаны рэпартаж Міхася Кавыля пра адну з такіх выставак (апублікаваны ў газэце «Беларус»).

Дзевятнаццатую мастацкую выстаўку ў Беларускім грамадзкім цэнтры ў Саўт Рывэры, Н.Дж., адчыніла 15 сакавіка 1992 г. мастачка Ірэна Дутко.

Выставілі свае творы наступныя мастакі й мастачкі: Эля Андраюк (чырвоная ружа й два пэйзажы), Іда Бутэрворт (пяць пэйзажоў і дом замкавага стылю), Ірэна Дутко (тры заклапочаныя

жанчыны, зіма ў лесе й вечар у полі каля вёскі), Тамара Дутко (мадэрная карціна, хіба, дождж сьцякае па шыбе вакна), Надзя Кудасава (васілёчкі і, хіба, бурлівы Нёман...), Людміла Махнюк

Наведаньне мастацкай выстаўкі ў Саўт Рывэры прадстаўнікамі беларускай місіі ў ААН. 1992 г.

Сталы з экспанатамі.

Хор царквы Сьв. Еўфрасіньні Полацкай на сьвяткаваньні Дня Беларускай Незалежнасьці.

Праграму вядзе Міхась Бахар.

(кветкі й два пэйзажы), Таня Місіюк (тры заштрыхоўкі цэркваў і адной хаты), Аліса Махнюк (пяць малюнкаў: васілёчкі й кветачкі, кветачкі...), Тамара Кольба (трыптых: статуя Свабоды, акружаная выдатнымі беларусамі, ды Францішак Скарына й тры карціны зыркіх вясновых кветак), Івонка Сурвілла (Еўфрасіньня Полацкая), Алег Махнюк (два зубры й тры зубраняты мірна пасуцца, чатыры бярозы, а за імі хата), Аўген Скаўронскі (два пэйзажы), Мікалай Дутко (чатыры каляровыя фотапэйзажы), Яраслаў Вініцкі (пяць фотапэйзажоў), Алекс Сільвановіч (дзевяць каляровых фотапэйзажоў, нацюрморт і саўтрывэрская беларуская царква).

Што тычыцца ручных вырабаў, дык, за выключэньнем Алега Махнюка й Мікалая Грэбеня, ізноў дамінуюць жанчыны: Юля Андрусышына, Каця Блюм, Галіна Брынкевіч, Ірэна Дутко, Таня Гэтман, Валя Камінкова, Ліза Літаровіч, Люда Літаровіч, Люда Махнюк, Марыя Наумчык, Валя Рагалевіч, Марыя Стагановіч, Хрысьціна Ўрыўская, Ірэна Мэрдзер і Ніна Згірская. У разьбе па дрэву няма роўні Алегу Махнюку.

Шмат было вышываных кашуляў, абрусоў, ручнікоў. Быў калаўрот, прасьніца, на якой спрытна прала Надзя Кудасава. А яшчэ: лялькі, куфэрачкі, крыжыкі. Ня ведаю, хто намаляваў Крыж Сьвятое Ефрасіньні Полацкай, зроблены ў 1181 годзе.

Люда Літаровіч дэманстравала фарбаваньне велікодных яек. Я не бяруся даваць ацэнку паасобных твораў, усе творы захапляюць і хвалююць. Беларускай эміграцыі ёсьць чым хваліцца й ганарыцца. Нездарма ж, хіба, завіталі на выстаўку паважаныя госьці: консуль Рэспублікі Беларусь Уладзімер Сакалоўскі з сужэнкай, сталы прадстаўнік Беларусі ў Аб'еднаных Нацыях Генадзь Бураўкін з сужэнкай і дачушкай ды прэзыдэнт Акадэміі Навук Беларусі Ўладзімер Платонаў з сужэнкай.

На заканчэньне хочацца пажадаць нашым няўтомным і таленавітым мастачкам і мастаком — так трымаць!.. Ды яшчэ лепш!..

Важна тут дадаць, што апрача выставак у Саўт Рывэры, адбываліся паказы беларускага народнага мастацтва пры розных нагодах у іншых месцах штату: у каледжах, музэях, публічных бібліятэках, парках. У горадзе Нью Брансўіку, прыкладам, ужо больш за дзесяць гадоў беларусы бяруць удзел у паказе калядных ялінак у мадзярскім музэі. Наш удзел быў запачаткаваны Галінай Русак ды працягваецца Сяргеем Трыгубовічам і Кацяй Рэзьнікавай. Штогоду беларуская ялінка, прыбраная традыцыйнымі для Беларусі арнамэнтамі, красуецца сярод іншых этнічных калядных дрэўцаў.

ЭТНІЧНАЯ РАДА ШТАТУ НЬЮ ДЖЭРЗІ

Этнічная Рада штату Нью Джэрзі была створаная ў красавіку 1978 году. Губэрнатар Брэндан Бэрн назначыў старшынём Рады др. Вітаўта Кіпеля, які, апрача свае прафэсійнае бібліятэчнае працы ў ньюёркскай Публічнай Бібліятэцы, актыўна займаўся грамадзка-палітычнай дзейнасьцю. Этнічная Рада мела самае беспасярэдняе дачыненьне да фэстывальных справаў і ролі этнічных групаў у культурнай панараме Нью Джэрзі. Пра Этнічную Раду й этнічныя групы йдзе мая гутарка ад імя газэты “Беларус” зь Вітаўтам Кіпелем.[57]

Пытаньне: Нэгры выставілі лёзунг “Чорнае — прыгожае”. Які лёзунг маюць этнічныя групы?
Адказ: Пра гэта якраз мне давялося гаварыць нядаўна ў інтэрв’ю з карэспандэнтам штадзённае ньюджэрзійскае газэты “Рэкорд”. Наш лёзунг: “Усё прыгожае”.
П.: Дарэчы, як лепш казаць: “нацыянальныя групы” ці “этнічныя групы”?
А.: Думаю, што “этнічныя”, бо слова “нацыянальны” ўспрымаецца найперш як ”усеамэрыканскі”. Этнічная група — гэта й ёсьць група, што адрозьніваецца звычаямі, мовай, культурай — тое, што мы й становім у Амэрыцы. Зразумела, пры гэтым трэба тлумачыць таксама, калі надараецца нагода, нашую гісторыю й беларускія нацыянальна-палітычныя імкненьні. Але ў штадзённым ужытку тэрмін “этнічны” поўнасьцяй перадае тыя асаблівасьці, якімі адзначаюцца выхаджэнцы з розных краёў, сучасныя грамадзяне Амэрыкі.
П.: Чым вытлумачыць, што якраз у Нью Джэрзі, а не ў якім-небудзь іншым штаце, была створаная першая ў Амэрыцы штатная Этнічная Рада?
А.: Перш-наперш лікам і актыўнасьцяй этнічных групаў штату. У Нью Джэрзі гэткіх групаў налічваецца цяпер 65, яны маюць агулам панад 1700 арганізацыяў. Гэта лікі, зь якімі кожны палітык, які хоча быць урадаўцам у штатнай сталіцы Трэнтане, мусіць лічыцца.

Актыўнасьць этнічных групаў, у тым ліку й невялікіх, асабліва ажывілася была ў сувязі з 200-годзьдзем Амэрыкі. Працягваецца яна й цяпер. Думаю, што й газэта “Беларус” найбольш сваіх падпісчыкаў мае ў штаце Нью Джэрзі. У Нью Джэрзі вельмі шырокая сетка этнічных радыяперадачаў і тэлепраграмаў.

Адна з асаблівасьцяў Нью Джэрзі ў тым, што этнічныя групы расьселеныя па цэлым штаце.

П.: Якая структура ньюджэрзійскае Этнічнае Рады?

А.: Раду паклікае губэрнатар, ён жа прызначае й ейнага старшыню. Цяпер у Радзе прадстаўленыя, апрача беларусаў, гіндусы, кітайцы, габрэі, ірляндцы, мадзяры, славакі, пуэртарыканцы, расейцы, немцы, нэгры, палякі, украінцы, кубінцы, італьянцы, карэйцы. Старшыня ж, сваім парадкам, вызначае старшыняў і сяброў камітэтаў (адукацыйнага, культурнага, сацыяльнага). Для сувязяў з губэрнатарам Рада мае асобнага службоўца. Канцылярыя Рады знаходзіцца ў Трэнтане.

П.: Якія Рада мае цяпер пляны?

А.: Ствараецца сетка рэгіянальных кансультацыйных аддзелаў. Праводзіцца ўлік сыботня-нядзельных школаў, аналізуюцца іхнія навучальныя праграмы; будзем рабіць захады перад штатным аддзелам асьветы, каб гэтыя этнічныя праграмы былі зацьверджаныя як дапаможныя ў сыстэме амэрыканскіх школаў. Гэта, думаю, значна палепшыць стаўленьне й вучняў, і бацькоў да сыботня-нядзельных школаў, надасьць ім большага значэньня. Важная дзялянка дзейнасьці Рады — пашырэньне праз штатнае бюро турызму інфармацыі пра этнічныя цэнтры, пра фэстывалі, канфэрэнцыі, выстаўкі й г.д.. Адно з заданьняў Рады — і гэта прынцыпова важнае заданьне — даваць парады губэрнатару што да палітыкі штатных уладаў у дачыненьні да этнічных групаў.

П.: Як у гэтай схэме дзейнасьці даюць рады беларускія групы?

А.: На маю думку, беларуская група стаіць на добрым узроўні. Беларусы маюць шмат арганізацыяў, выдатна арганізавалі рэлігійнае жыцьцё, маюць актыўную моладзь. У вонкавай дзейнасьці прыймаюць удзел блізу ўва ўсіх штатных і шмат якіх мясцовых мерапрыемствах: фэстывалях, зьездах, канфэрэнцыях. Вялікую ролю ў папулярызацыі беларускага імя выконваюць нашы мастакі сваім удзелам у выстаўках. Пяць гадоў ужо як адбываецца штогодняя выстаўка беларускага мастацтва ў Саўт Рывэры. Вялікую прапагандавую працу робяць танцавальныя гурткі моладзі “Васілёк”, “Лянок” і “Матылькі”, два беларускія хоры: “Каліна” й народны. Актыўны ўдзел беларусы штату бяруць у дзейнасьці амэрыканскіх палітычных партыяў, у выбарах, займаюць адміністрацыйныя становішчы ў абедзьвюх партыях — дэмакратычнай і рэспубліканскай. Зь вялікім задавальненьнем мушу адзначыць, што мы былі ініцыятарамі выданьня ў ангельскай мове кнігі “Этнічнае дасьведчаньне Нью Джэрзі”, якая цяпер ужываец-

ца як падручнік у школах штату, а таксама даведніка этнічных групаў і арганізацыяў штату, укладзенага Зорай Кіпель. Гэта першы гэткі даведнік, першае выданьне якога ўжо ўсё раскупленае. Мы былі таксама першымі сярод пяцёх групаў, што пачалі захады ў 1974 годзе ў справе адбудовы "Абтоку сьлёзаў" ды пабудовы там музэю — справа, што йдзе цяпер да свайго ўжыцьцёўленьня. Словам, дзейнасьць беларускае групы йдзе па ўсіх кірунках і роўніцах.

П.: Чаму губэрнатар прызначыў на становішча старшыні Рады беларуса? Былі якія-небудзь іншыя кандыдаты?

А.: Кандыдатаў было чатыры: ад кубінскае групы, польскае, славацкае й беларускае. Чаму быў выбраны прадстаўнік беларускае групы, дакладна ня ведаю, але прыпушчаю, што мая абазнанасьць з адміністрацыяй у Трэнтане ды шматгадовая грамадзкая, навуковая й палітычная праца ўплылі на выбар кандыдата. У гэтым бачу я таксама прызнаньне дзейнасьці ўсяе нашае беларускае групы.

П.: Цяпер агульнае пытаньне: пакліканьне штатнае Этнічнае Рады — зьява новая ня толькі для штату Нью Джэрзі, але й усіх Задзіночаных Штатаў. Ці ў гэтым трэба бачыць знак актывізацыі й пашырэньня этнізму ў Амэрыцы?

А.: Этнічная дзейнасьць у Амэрыцы праводзілася заўсёды. Цяпер яна, праўда, вядзецца больш сыстэматычна, скаардынавана й на вышэйшым, можна сказаць, узроўні. Дзейнасьць гэтая ніколі ня спыніцца, бо ў Амэрыку ўсьцяж прыбываюць новыя й новыя імігранты. Ані працэс "акультурызацыі", ані "плавільны кацёл"[10] ня могуць зацерці ў эмігрантаў ды шмат якіх іхніх нашчадкаў усьведамленьня сваіх гістарычных і культурных каранёў. Свабода амэрыканскага ладу жыцьця спрыяе перахоўваньню й культываваньню іх. І ў гэтым, дадам, трэба бачыць пазытыўную зьяву. Як кажуць цяпер амэрыканскія сацыёлягі пра культурныя працэсы Амэрыкі: чым больш калёраў у дыване, тым прыгажэйшы дыван сваймі вузорамі.

Мінула чатыры гады. Я ізноў папрасіў майго сябру Вітаўта даць інтэрв'ю "Беларусу"[58] пра тую ж ньюджэрзійскую Этнічную Раду, але цяпер ужо з пазыцыі чалавека, абазнанага ў дзейнасьці гэтай структуры.

Пытаньне: Этнічную Раду Нью Джэрзі паклікаў чатыры гады таму былы губэрнатар штату Брэндан Бэрн, дэмакрат. А сёлета ў штаце — новы губэрнатар, рэспубліканец Том Кейн. Ці зьмена губэрнатараў прывядзе таксама да зьмены дзейнасьці Рады? Ці Рада наагул будзе весьці далей сваю працу?

Адказ: Рада застаецца ў моцы ў дасюлешнім складзе аж да часу сканчэньня сваіх статутовых паўнамоцтваў. Паўнамоцтвы бальшыні радных канчаюцца сёлета, а статут кажа, што ніхто ня можа быць у складзе Рады больш як дзьве кадэнцыі (тэрміны — Я. З.). Мой тэрмін, прыкладам, канчаецца 12 красавіка сёлета, канчаюцца чатыры гады майго старшынства.

Што да самое Рады, дык новы губэрнатар Том Кейн ці раз, і ў часе передвыбарчай кампаніі, і нядаўна як губэрнатар ужо, казаў, што калі й будуць нейкія зьмены, дык толькі ў кірунку пашырэньня ейных паўнамоцтваў, а магчыма й ператварэньня Рады ў камісію, гэта значыцца, далейшага замацаваньня яе як інстытуцыі штату — гэтак, як ёсьць штатныя камісіі: гістарычная, да справаў мастацтва ды іншыя.

Можа, варта тут нагадаць, што этнічныя групы бралі вельмі чынны ўдзел у выбарчай кампаніі новага губэрнатара, і губэрнатар Том Кейн вельмі цэніць прыхільнасьць этнічных групаў ды, зразумела, як добры палітык, хацеў бы яе захаваць на будучыню.

П.: У штаце Нью Джэрзі налічваецца больш за 65 нацыянальных (этнічных) групаў, а ў складзе Этнічнае Рады — усяго пятнаццаць сяброў. Ці беларуская група будзе прадстаўленая ў новым складзе Рады?

А.: Паклікаць сяброў Рады — прэрагатыва губэрнатара. Паклікаюцца сябры на прынцыпе нацыянальнасьці й партыйнасьці, ну й зразумела, на прынцыпе падрыхтаванасьці кожнага паасобнага кандыдата да супрацоўніцтва з рознымі нацыянальнымі арганізацыямі штату. Я мяркую, што беларусы ў гэтай Радзе будуць удзельнічаць . Але хачу ізноў падкрэсьліць, што паклікае сяброў у Раду губэрнатар.

П.: Ці можаце Вы коратка сказаць, як працуе Рада?

А.: Як і кожная дарадчая адзінка адміністрацыі, Рада штомесяцу праводзіць паседжаньні, абмяркоўвае бягучыя справы й плян дзейнасьці, інфармуе губэрнатара або адпаведны аддзел штатнага ўраду аб праблемах ці справах, што вымагаюць перагляду. Штодзённая праца Рады выконваецца сакратаром Рады, а таксама спэцыяльным супрацоўнікам Рады ды адначасна сувязным з адміністрацыяй — у нашым выпадку гэта быў дырэктар штатнага аддзелу турызму сп. Стывэн Рычэр. Асноўная ж мэта Рады — знаёміць штатныя ўлады з праблемамі й жыцьцём нацыянальных (этнічных) групаў ды ўлучаць дзейнасьць гэтых групаў у агульнае грамадзкае й культурнае жыцьцё штату.

П.: Што новага зрабіла Рада за свае чатыры гады існаваньня ды якая гэтаму дадзеная ацэнка?

А.: Рада дамаглася, каб былі перагледжаныя падручнікі гісторыі для сярэдніх школаў, асабліва тыя часткі, якія датычаць гісторыі ўсходне-эўрапейскіх народаў. Справай гэтай цяпер займаецца Ратгерскі ўнівэрсытэт.

Рада дамаглася, каб вучням сярэдніх школаў залічаліся веды бацькоўскае мовы (зразумела, па адпаведным экзамене), як асобны прадмет у дыплёме сярэдняе школы.

Рада запачаткавала традыцыю штатных фэстываляў у Парку Свабоды. Пра наш вельмі ўдалы ўдзел у леташнім фэстывалі, як прыгадваеце, пісалася ў “Беларусе”.

Рада зарганізавала й з удачаю правяла колькі канфэрэнцыяў, інтэрв’ю з прадстаўнікамі тэлебачаньня, радыё, друку ды некаторых навучальных установаў, наладзіла зь імі блізкае супрацоўніцтва. Рада паспрыяла таму, каб этнічны друк меў доступ да афіцыйных крыніцаў інфармацыі пра бягучыя падзеі, якія могуць быць карысныя й цікавыя этнічным групам. Асноўнае ж, на мой пагляд, дасягненьне Рады — гэта тое, што этнічныя групы мелі сталую рэпрэзэнтацыю ў штатнай сталіцы Трэнтане ды ўвайшлі ў курс культурнае й грамадзкае дзейнасьці адміністрацыі.

Што ж да ацэны нашых дасягненьняў, дык пра гэта можна будзе лепш сказаць словамі зь ліста да мяне як старшыні Рады губэрнатара штату Брэндана Бэрна, напісанага 19 студзеня сёлета: “Я ганаруся вынікамі, якіх дасягнула Рада ў часе майго губэрнатарскага тэрміну. Закладзены Вамі фундамэнт для далейшае працы ў галінах міжнароднае асьветы й міжкультурнага паразуменьня будзе служыць мадэляй для іншых штатаў. Штат Нью Джэрзі стаўся вядучым штатам у шматкультурнай дзейнасьці, дзякуючы высілкам гэткіх самаадданых людзей, як Вы”.

П.: Вельмі прыемна чуць гэткае. Скажэце, ці сяброўства ў Радзе й супрацоўніцтва зь ёю дапамагае дзейнасьці й жыцьцю ўсяе этнічнае грамады, ад імя якое чалавек уваходзіць у Раду?

А.: Безумоўна. Мне, прыкладам, як старшыні Рады даводзілася выступаць на сотнях урачыстасьцяў, часта ад імя губэрнатара, на тэлебачаньні, у радыё, на прэс-канфэрэнцыях і г. д., і кожны раз я меў большую ці меншую нагоду насьвятліць нашую нацыянальную праблему, як і праблемы іншых народаў. Праз Этнічную Раду мы маем выдатную сувязь з кангрэсавай дэлегацыяй штату й

сэнатарам Білам Брадлеем ды шэрагам іншых урадаўцаў у Вашынгтоне. Сяброўства ў Радзе вельмі спрыяе ў вонкавай дзейнасьці кожнай этнічнай групе.

У далейшым прадстаўнікамі беларускіх амэрыканцаў у Этнічнай Радзе штату НьюДжэрзі былі Ірэна Дутко (1986-1992), а пасьля яе — Лявон Шурак (1992-1994). Паседжаньні Рады адбываліся рэгулярна раз у месяц. Абмяркоўваліся бягучыя справы: культурныя, адукацыйныя, нават эканамічныя (некаторыя этнічныя арганізацыі прасоўвалі гандлёвыя інтарэсы краёў свайго паходжаньня). Ірэна Дутко актыўна працавала ў наладжваньні выставак і этнічных баляў ды апрацоўваньні рэклямных выданьняў Рады, за што была ўзнагароджаная адмысловай граматай.

Лёня Шурак, калі я ў яго папытаўся, што ён памятае зь дзейнасьці Рады, адказаў: “Усім сябрам губэрнатар Флёрыё ўручыў адпаведныя пасьведчаньні, кожнаму далі афіцыйныя візытоўкі. Старшынявала тады маладая прадстаўніца грэкаў. На паседжаньнях абмяркоўвалі агульныя для ўсіх этнічных групаў справы. Маім заўсёдным спадарожнікам на паседжаньні быў мой добры сябра пакойны Васіль Русак. Гэта быў цікавы час як для нас асабіста, гэтак і для беларускае справы”.

За часам іхняга сяброўства ў Радзе беларуская фэстывальная дзейнасьць значна паслабела. Сталася гэта дзеля розных прычынаў. Адна зь іх была дэмаграфічнага парадку: пастарэлі харысты, а былыя танцаўнікі-студэнты, скончыўшы навуку, працаўладкаваліся, пажаніліся, павыходзілі замуж. Да ўсяго дайшла й палітычная прычына: адкрыліся паступова магчымасьці сувязі з Бацькаўшчынай, на што была скіраваная галоўная грамадзкая энэргія й сродкі.

Да 70-х угодкаў абвешчаньня незалежнасьці Беларускай Народнай Рэспублікі беларуска-амэрыканскія арганізацыі атрымалі ад Прэзыдэнта Рональда Рэйгана віншаваньне.

Апошнімі гадамі фэстывальная й выставачная дзейнасьць у Нью Джэрзі праяўляецца найшырэй пры сьвяткаваньні ўгодкаў абвешчаньня незалежнасьці БНР, а таксама ў часе традыцыйных сустрэчаў Беларусаў Паўночнай Амэрыкі (якія часта адбываюцца ў Нью Джэрзі) ды распачатых некалькі гадоў таму гадавых фэстываляў пры царкве сьв. Еўфрасіньні Полацкай у Саўт Рывэры.

ПРЫВІТАНЬНЕ АД ПРЭЗЫДЭНТА РЭЙГАНА

THE WHITE HOUSE

WASHINGTON

March 24, 1988

Warm greetings to Byelorussian Americans and to everyone marking the 70th anniversary of Byelorussian Independence. This observance salutes the determination of the people of Byelorussia to live in freedom and independence. It also pays tribute to the proud and ancient heritage you do so much to perpetuate.

I join you in commemorating the heroism of Byelorussia in the face of war and oppression through the years. The Soviets continue to persecute those who speak in defense of their religion, language, history, culture, and God-given human rights.

Brave and eloquent voices still attest to Byelorussia's unconquerable spirit; I look with you to the day when the people of Byelorussia will again be free to realize their national aspirations.

God bless you, and God bless Byelorussia.

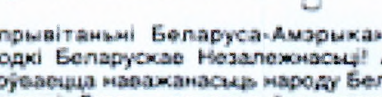

Сардэчныя прывітаньні Беларуса-Амэрыканцам і ўсім, хто адзначае 70-я ўгодкі Беларускае Незалежнасьці! Адзначэньнем гэтых угодкаў ўшаноўваецца нязломнасьць народу Беларусі жыць у свабодзе й незалежнасьці. Гэта — таксама ўшанаваньне гордае й старавечнае спадчыны, дзеля захаваньня якое Вы робіце так шмат.

Я далучаюся да Вас у ўшанаваньні гэраізму Беларусі перад абліччам вайны й шматгадовага ўціску. Саветы й надалей перасьледуюць тых, хто выступае ў абароне свае рэлігіі, мовы, гісторыі, культуры й Богам дадзеных правоў чалавека.

Адважныя й красамоўныя галасы ўсё яшчэ сьветчаць пра нязломны дух Беларусі. Я спадзяюся разам з вамі, што прыйдзе дзень, калі народ Беларусі зноў будзе свабодны, каб ужыцьцявіць свае нацыянальныя імкненьні.

Няхай Бог блаславіць і Вас і Беларусь.

Рональд Рэйган

ЗАКЛЮЧНАЕ СЛОВА

Гісторыя беларускіх фэстываляў у Нью Джэрзі — гэта ня толькі апісаньне тэрапэўтычнай дзейнасьці групы суродзічаў параненых настальгіяй па роднай зямлі. У глыбейшым сэнсе — гэта хада да свабоды праз інфармацыю, гэта трансфармаваньне

На парадзе ў Саўт Рывэры. 2006 г.

Фэстывальны танец у парку пры Беларуска-Амэрыканскім Цэнтры ў Саўт Рывэры. 2010.

інфармацыі ў веду, г. зн. веду ў амэрыканскіх палітычных колах пра зацiск свабоды ў Беларусі. Ад веды пра Беларусь, верылі інфарматары, будзе залежаць дапамога ёй у змаганьні за незалежнасьць, за дэмакратыю.

Адзін з дасьледнікаў фэномэну інфармацыі, брытанскі антраполяг і лінгвіст Грэгары Бэйтсан (Gregory Bateson, 1904-1980) акрэсьліў інфармацыю як “розьніцу, якая робіць розьніцу” (a difference which makes a difference). Так, інфармацыя дыфэрэнцыюе, робіць уплыў, зьменьвае стан рэчаў. У выніку фэстываляў і выставак інфармацыя пра Беларусь зрабіла розьніцу ў паінфармаванасьці амэрыканскага грамадзтва й палітычных дзеячоў пра беларускія праблемы.

На пачатку гэтае публікацыі гаворыцца пра цяжкасьці ў растлумачваньні амэрыканцу, што гэта за краіна — Беларусь. Поўнай неабазнанасьцю зь Беларусяй адзначаўся ня толькі звычайны жыхар Злучаных Штатаў. Коратка перад тым было так, што пра Беларусь амаль нічога ня ведалі нават спэцыялісты ў Дзяржаўным Дэпартаманце ЗША. Калі ў 1941 г. немцы акупавалі Беларусь і Дзярждэпартамант запатрабаваў ад Кангрэсавай бібліятэкі інфармацыю пра беларусаў, беларускі рух і г. д., бібліятэка выявілася непадрыхтаванай задавольніць патрабаваньне. Пасланец Кангрэсавай бібліятэкі прыязджаў у Нью Ёрк і распытваў пра беларускія справы супрацоўніка габрэйскай Антыдэфамацыйнай Лігі, др. Юзэфа Ліхтэна, сьвежага тады іміграната з Польшчы, які быў азнаёмлены зь беларускім рухам. Пра гэтыя роспыты др. Ліхтэн распавядаў свайму сябру, др. Вітаўту Тумашу, калі той прыехаў у Нью Ёрк гадоў дзесяць зь нечым пазьней.

На працягу другой палавіны мінулага стагодзьдзя, у выніку інфармацыйнай дзейнасьці ўва ўсіх месцах дыяспарнага расьсяленьня, веда пра Беларусь, кропля па кроплі, прасякала ў амэрыканскія СМІ ды ў палітычныя структуры штатнага й фэдэральнага ўзроўню. І калі Прэзыдэнт Джордж Буш прызнаў у сьнежні 1991 году незалежнасьць Рэспублікі Беларусь, дык урад Злучаных Штатаў знаў пра палітычныя імкненьні беларусаў значна больш, чым у канцы 1940-х гадоў, калі ў Амэрыку пачалі прыбываць першыя будучыя ”інфарматары” — удзельнікі беларускай фэстывальна-выставачнай дзейнасьці.

Сёньня мы жывём у тэхналягічна новай эпосе. Інфармацыя пра блізкае й далёкае, пра сучаснае й мінулае распаўсюджваецца імгненна і ў непараўнальна большым аб’ёме, чым гэта было

трыццаць-сорак гадоў таму. Але сутнасьць засталася тая самая: інфармацыя — гэта сіла, што ўзьдзейвае на рэчаіснасьць, мяняе яе, і таму служыць прыладаю палітыкі.

Што да мовы мастацтва, дык яна выявілася ўнікальным камунікатарам эстэтычных якасьцяў і сьветаглядных пазыцыяў ды, як такая, застаецца ўнівэрсальным сродкам інфармацыі й эфэктыўным саюзьнікам свабоды.

FOOTNOTES

01 Vitaut Kipel. *Belarusans in the United States*. Lanham - New York - Oxford: University Press of America, 1999. 569 p. See Chapter I: "Research, Publications, and Pertinent Statistics on Belarusan Emigration/Immigration," pp. 27-72.
Note: Since the early 1990s, some authors and publications have been using the adjective Belarusan(s) in an effort to diminish misidentifying Belarusians as Russians.

02 Some Belarusian names are rendered phonetically because many an individual's names had been spelled differently by different authorities (Belarusian, Polish, Russian or German).

03 By 2010, such a list of names would be, of course, much longer.

04 Vitaut Kipel. *Belarusans in the United States* (Lanham, Md: University Press of America, 1998), p.384-385.

05 *Bielarus* № 175, November 1971.

06 Vitaut Kipel. *Bielarus* № 218, June 1975.

07 *Byelorussian Youth*, vol. 5, № 1-2 (43-44), Fall 1977, p. 32-33

08 The names of all the members of the committee are cited in the Belarusian part of the book where the First Festival is described.

09 Pseudonym of Jazep Leshchanka.

10 Pseudonym of Jan Zaprudnik.

11 The full list of participants' names is provided in the Belarusian-language part of the book, where the First Festival is described.

12 Janka (Yanka) Kupala (1882-1942) was a poet and spiritual leader of the Belarusian national revival during the first half of the Twentieth century. His life ended tragically and mysteriously in Moscow where he was evacuated in advance of the German invasion of the Soviet Union. Some claim that he was murdered by the Soviet secret police.

13 *Bielarus* № 250, February 1978,

14 *Bielarus* № 250, February 1978.

15 The Third Belarusian Festival, scheduled originally for May 20, 1978, was delayed by one year because the Garden State Arts Center began computerizing its administrative operations in March 1978 and time was too short for ticket sales.

16 Bayan is a button accordion.

17 Translated by Ihar Kazak.

18 This is one of the numerous instances when Americans, even sympathizing with the Belarusian national cause, confused Belarusians and Russians, and the difference between the two we had to constantly explain.

19 See "Note on spelling the key word — Belarus" at the beginning of the English-language section.19 See "Note on spelling the key word — Belarus" at the beginning of the English-language section.

20 The expression "Island of Tears," or, more fully, "Island of Hope and Tears," reflects the state of mind and feelings of immigrants who were going through the Ellis Island examination of their health and documents, which resulted either in their passing or, for about two percent of them, being sent back. Hence hope and tears.

21 *Bielarus* № 293, October 1981.

22 *Bielarus* № 294 - 295, November - December 1981

23 *Bielarus* № 312, August - September 1983.

24 A more detailed description of these events by Zora Kipel can be found in the Belarusian part of this book, section "Ethnic Balls."

25 Zora Kipel. *Bielarus* № 310, March - May 1983.

26 Zora Kipel. *Bielarus* № 243 -244, July - August. 1977.

27 Zora Kipel. *Bielarus* № 329, April - August 1986.

28 Palessie is the southern region of Belarus along the Prypiac (Prypyats) River. It is distinct by its rich folklore and colorful costumes.

29 Bielastok, in Polish, Bialystok, is a city in Poland's north eastern region with areas inhabited by Belarusians.

30 The Pursuit (Pahonia) became the coat of arms of the Belarusian National Republic (BNR) whose independence was proclaimed in 1918, and of the Republic of Belarus in 1991-1995. Presently it is used by the Council of the BNR in Exile. The Pursuit is also the coat of arms of Lithuania. The emblem originated in the 13th century when the ancient Belarusian city of Navahradak was the first capital of the nascent Grand Duchy of Lithuania (GDL). The Pursuit remained the coat of arms of the territorially enlarged grand duchy, of which Belarus was an integral part until the entire territory of the GDL was absorbed by the Russian Empire during the latter part of the 18th century. The emblem represents a knigh with a drawn sword on horseback, symbolizing pursuit of an enemy in defense of his homeland.

31 Vasil and Halina Rusak.

32 See a special publication about them — J. Zaprudnik Belarusan Artists Abroad. Commemorative Album on the Twenty Five Annual Exhibitions of Belarusan Arts and Crafts at the Belarusan Community Center, South River, N.J. (1973-1997). Bridgewater, N.J. — Somerset, N.J., 2001.

33 *Bielarus* № 259, November - December 1978. See the full text of the interview in the Belarusian part of the book.

34 *Bielarus* № 297, February 1982.

СПАСЫЛКІ

01 Тэрміналягічная заўвага: У амэрыканскай практыцы дыяспарныя групы й арганізацыі завуцца "этнічнымі"; слова "нацыянальны" ўжываецца ў сэнсе "ўсеамэрыканскі", тым часам як у беларускім эміграцыйным друку часта ўжываўся, дый яшчэ ўсё ўжываецца тэрмін "нацыянальны" там, дзе маецца на ўвазе "этнічны".

02 Пра інфармацыйную дзейнасьць беларускай эміграцыі ў ЗША ў маштабе цэлай краіны гл. манаграфію Вітаўта Кіпеля "Беларусы ў ЗША" (Менск, 1993), с.251-258, а таксама ў кнігах: Vitatut Kipel.Belarusans in the United States. University Press of America, 1999 Illustrations, 569p. Леанід Пранчак. Беларуская Амерыка. Мінск, Полымя, 1994. 415 с.

03 Гл. разьдзел "Прыезд беларускіх уцекачоў у ЗША" ў кнізе Алега Гардзіенкі "Беларускі Кангрэсавы Камітэт Амэрыкі" (Смаленск, Бібліятэка Бацькаўшчыны, кн. 16, 2009), с. 40-59. Пра Нью Джэрзі аўтар піша, што штат "ужо на самым пачатку 1950-х стаў самым грамадзка актыўным беларускім штатам у ЗША" (с. 59).

04 Пішу Романо, а не Рамана (паводле правіла пра аканьне), на ейную просьбу. А ў перадрукоўваных тэкстах форма гэтага прозьвішча (Рамана) пакінута бязь зьмены

05 З напісаньнем амэрыканскіх прозьвішчаў па-беларуску (як і беларускіх па-ангельску) - цэлая праблема. У беларускамоўным друку можна сустрэць розныя варыянты прозьвішча тае самае асобы (прыкладам, Рамана - Рамано - Романо). Таму, калі ня было пэўнасьці адносна афіцыйнага напісаньня беларускага прозьвішча па-ангельску, яно напісана фанэтычна.

06 Зора Кіпель. Дні аднаго жыцця... Успаміны, артыкулы, дзённікі. Мінск, выд. З. Колас, 2010, с. 143.

07 Гісторыкі беларускай іміграцыі ў Амэрыку адзначаюць тры фазы асяленьня нашых людзей у ЗША: 1. канец XIX-га - пачатак XX ст.; 2. пэрыяд пасьля 2-й сусьветнай вайны; 3. гады пэрыяду савецкай "перабудовы" й незалежнай Рэспублікі Беларусь. Гл. таксама кнігі: Вітаўт Кіпель. Беларусы ў ЗША (Менск: "Беларусь", 1993) і Vitaut Kipel. Belarusans in the United States (New York: University Press of America, 1999).

08 Рэдакцыйны артыкул пад заг. "За прапаганду навонкі"- "Бацькаўшчына" № 10(13), красавік 1948.

09 Беларуская гімназія імя Янкі Купалы ў Міхэльсдорфе ў Заходняй Нямеччыне.

10 Зора Кіпель з дапамогаю штатнага камітэту апрацавала першы даведнік этнічных арганізацыяў Нью Джэрзі - Zora Kipel. Ethnic Directory of New Jersey. Union City, N.J. 1978. У кнізе зьмешчаны дадзеныя пра больш як 1700 арганізацыяў 65 нацыянальнасьцяў. Даведнік быў выкананы ў праграме адзначэньня 200-годзьдзя незалежнасьці ЗША. Вокладку для кнігі апрацавала мастачка Ірэна Рагалевіч. Даведнік быў падораны ад імя беларуска-амэрыканскай грамады ньюджэрзійскаму губэрнатару Брэндану Бэрну

11 Гутарка тут пра часовыя пасяленьні эмігрантаў (уцекачоў і прымусова вывезеных) у Заходняй Эўропе, якія не хацелі вяртацца на радзіму пад камунізмам. Пасяленцаў гэтых лягероў называлі па-ангельску Displaced Persons (скарочана: DP, ды-пі), што звычайна перакладаецца як "перамешчаныя асобы".

12 Стары Пясьняр."Беларускае Слова" (Саўт Рывэр), № 1/38/, сакавік 1958.

13 "Беларускае Слова" № 2(31), кастрычнік 1956.

14 "Беларуская Трыбуна" № 1-2(15-16), Гарфілд, Н. Дж., ліпень 1953.

15 "Беларускае Слова" № 5(37) 1957.

16 Янка Золак. Беларускі жаночы хор "Каліна". "Беларус" № 195, ліпень 1973.

17 Вітаўт Кіпель. "Беларус" № 218, чэрвень 1975.

18 Ст. Ст. /Станіслаў Станкевіч/ Беларусы ў міжнацыянальным канцэрце. "Беларус".

19 Р. В. Беларусы ў інтэрнацыянальным фэстывалі. "Беларус" № 219, ліпень 1975.

20 А. Шукелайць. 17-ты зьезд Арганізацыі Беларуска-Амэрыканскае Моладзі. "Беларус" № 220, жнівень 1975

21 З выкарыстаньнем матэрыялаў газэты "Беларус" № 230-231, чэрвень-ліпень1976.

22 Гл. В. Кіпель. Да Дня Беларускае Культуры. "Беларус" № 225, студзень 1976.

23 Янка Запруднік. Усебеларускае сьвята ў ЗША. "Беларус" № 225, студзень 1976

24 "Беларус" № 226-227, люты-сакавік 1976

25 "Беларус" № 228, красавік 1976..

26 "Беларус" № 229, травень 1976

27 Арыгінал зьмешчаны ў англамоўнай частцы кнігі ў апісаньні Першага фэстывалю.

28 Арыгінал зьмешчаны ў англамоўнай частцы кнігі ў апісаньні Першага фэстывалю.

29 "Беларус" № 230-231, чэрвень-ліпень 1976.

30 Сапраўднае прозьвішча Клёнава Арон Купэршток. Нарадзіўся ў 1920 г., а памёр у Нью Ёрку ў 2004 г.

31 К. Акула. Роздум вакол фэстывалю й "Каравану". "Беларус" № 230-231, чэрвень - ліпень 1976.
32 З выкарыстаньнем матэрыялаў газэты "Беларус" № 243-244, ліпень-жнівень 1977. Гл. арт. Ст. Станкевіча "Вялікае сьвята беларускае культуры" й іншае ў тым жа нумары.
33 Пра мастачку й грамадзка-культурную дзеячку Тамару Стагановіч-Кольбу (якая часам падпісвалася "Ст. Тамара") гл. артыкулы: Зінаіды Станкевіч пад заг. "Ст. Тамара дзеліцца поступам у працы"- "Беларус" № 285, студзень 1981, і Зоры Кіпель пад заг. "Мастачка Ст. Тамара Кольба (публікацыі й дзейнасьць)"- "Беларус" № 333, студзень-сакавік 1987.
34 "Інстытут (БІНіМ - Я.З.) перахоўвае беларускія касьцюмы, праектаваныя й маляваныя мастачкай Тамарай Кольбай, якія пашылі Ліза Літаровіч, Ніна Сільвановіч, Жэня Церпіцкая, Марыя Стагановіч, Марыя Міцкевіч, Лена Войтанка, Аліна Лысюк, Гэля й Стэпка Каранеўскія, Соня й Пётра Драздоўскія, Уладзімер Русак, Валя Рагалевіч, Юрка Дашкевіч ды Кастусь Верабей." — "Беларус" № 294-295, лістапад-сьнежань 1981
35 Станіслаў Станкевіч. Перад Трэйцім Беларускім Фэстывалем. "Беларус" № 250, люты 1978
36 Трэці Беларускі Фэстываль быў адкладзены на 1979 год, бо ў сакавіку 1978-га ньюджэрзійскі Цэнтар Мастацтваў пачаў уводзіць у сваёй адміністрацыі кампутарную сыстэму, у выніку чаго заставалася замала часу, каб да дня беларускага фэстывалю 20-га травеня 1978 г. распрадаць тры тысячы білетаў. — Гл. "Беларус" № 252, сакавік 11978.
37 "Беларус" № 250, люты 1978.
38 З выкарыстаньнем матэрыялаў газэты "Беларус" № 265 і № 266, травень і чэрвень 1979.
39 "Беларус" № 263, сакавік 1979.
40 У перакладзе: Край прашчураў, туманных мрояў, //пачварных тыранаў і лагодных песьняў, //Беларусь шле нам сваіх пілігрымаў //з пасланьнем, што карані нашы моцныя. // Вітаем вас сёстры, вітаем брацьця! // Падайце руку! Прымеце наша сяброўства! // У Амэрыцы свабода квітнее // цьветам з кожнае краіны.
41 Паводле рэпартажа Зоры Кіпель, "Беларус" № 266, чэрвень 1979.
42 Цэнтар Мастацтваў у Голмдэле, дзе адбываліся фэстывалі, быў падпарадкаваны штатнай адміністрацыі аўтастрадаў.
43 Гл. Зора Кіпель. Дні аднаго жыцця... Успаміны, артыкулы, дзённікі. Мінск, выд. З. Колас, 2010, с. 119.
44 Гэта адзін з масы прыкладаў, як амэрыканцы, нават прыхільныя да беларускай незалежніцкай справы, у друку і ў гутарках, блыталі беларусаў з расейцамі, розьніцу паміж якімі трэба было бясконца тлумачыць.
45 Разьвітальны ліст Вітаўту Кіпелю ад прэзыдэнцкага дарадніка з падзякай за супрацоўніцтва ў этнічных справах.
46 Зінаіда Станкевіч, "Беларус" № 270, кастрычнік 1979.
У кнізе Зоры Кіпель "Дні аднаго жыцця... Успаміны, артыкулы, дзённікі" (Мінск, выд. З. Колас, 2010, с. 111, спасылка 1) зазначана: "Перадачы /на ТБ/ з выступамі каля Статуі Свабоды паўтараліся некалькі разоў. Была нататка ў газэце The New York Times."
47 Зора Кіпель. "Беларус" № 282, кастрычнік 1980.
48 Зора Кіпель. "Беларус" № 293, кастрычнік 1981.
49 Падзяка "Васільку". "Беларус" № 294-295, лістапад-сьнежань 1981.
50 Зора Кіпель. Фэстываль у Парку Свабоды. "Беларус" № 312, жнівень-верасень 1983.
51 Зора Кіпель. Дні аднаго жыцця... Успаміны, артыкулы, дзённікі. Мінск, выд. З. Колас, 2010, с. 519.
52 Зора Кіпель. Дні аднаго жыцця... Успаміны, артыкулы, дзённікі. Мінск, выд. З. Колас, 2010, с. 593.
53 Зора Кіпель. Дні аднаго жыцця... Успаміны, артыкулы, дзённікі. Мінск, выд. З. Колас, 2010, с. 610.
54 Р. Б. Баль этнічнай спадчыннасьці. "Беларус" № 263, сакавік 1979.
55 Зора Кіпель. Этнічны баль. "Беларус" № 288, сакавік 1981.
56 Гл. прысьвечаную гэтым выстаўкам публікацыю: Янка Запруднік — "Беларускія мастакі ў замежжы. Памяткавы альбом пра 25 гадавых выставак беларускага мастацтва й народных вырабаў у Беларускім Грамадзкім Цэнтры ў Саўт Рывэры (1973-1997 гг.)". Брыджўотэр, Н Дж. - Самэрсэт, Н. Дж., 2001, 53 с.
57 "Беларус" № 259-260, лістапад-сьнежань1978
58 "Беларус" № 297, люты 1982.

INDEX OF NAMES

Abano, Laureana 45
Adamovich, Anton 6
Addabbo, Joseph, Congressman 36
Aiello, Stephen R. 46
Akula, Kastus 30
Alkhouski, Ivan 61
Andrejuk, Danila 51
Andrusyshyn, Bohdan 24, 33, 37
Andrusyshyn, Jula 32
Arciuch, Joe IV
Arsiennieva, Natalla 27
Artishenko, Sonia 8
Azarko, George 22
Bachar, Halina III, 50, 52, 53
Bachar, Luba 8
Bachar, Michael (Mikhas) 19, 26, 51, 53
Bakunovich, Luda III
Bartkevich, Liavon 47
Bartul F. A. & N. Lamanna III
Bartul, Vera 29
Barysaviets, Ksavery 7, 8, 20
Barysaviets, Natalla 8
Bateson, Gregory 74, 176
Bird, Thomas E. III, 1
Bojczuk, Ania 15
Bojczuk, Mary 50
Boskovic L. & S. Boskovic III
Bowers, Irene III
-- Seee also Silwanowicz Irene
Bradley, Bill, Senator 11, 36, 50, 71, 73
Brezhneva, Ania 8
Budzka, Caslau XVIII
Burgio, Jane, State Secretary of New Jersey 44, 72
Bush, George, Sr., President 36, 75
Byrne, Brendan, Governor 11, 23, 33, 36, 41, 42, 43, 44, 50, 51, 52, 58, 67, 68, 70, 72
Carragher, Joseph 33, 38
Carter, Jimmy, President 35, 36, 43, 46
Case, Clifford P, Senator 11
Chanenka J. & L. III
Cherepanski, A. & I. III
Cierpicki, V. & I. III
Cupryk, Robert 1
Danilovich, Anton 66
Daniluk, Barys 1
Daniluk, Lida 63
Demeshchik, Valentyn 9
Demeshchik, Tatsiana 9
Demkowicz, M. III
Derwinski, Edward, Congressman 36
Dole, Robert, Senator 36
Domenici, Pete, Congressman 36
Dubiaha, Zhenia 51
Dobovik, L. K. III
Duniec, Uladzimier 19
Dutko, Irene 1, 2, 10, 12, 28, 31, 52, 54, 55, 62, 63, 66 71, 72, 73
-- See also Rahalewicz Irene, Rahalewicz-Dutko Irene
Dutko, Nicholas 1
Eisenstadt, Peter XIV
Fenwick, Millicent, Congresswoman 11, 36
Florio, James, Governor 11, 51, 72
Ford, Gerald, President 26, 27, 99
Gajshun, Liena 9
Gernat, Natalia 1, 62
-- See also Rusak Natalia
Glen, John, Senator 36
Glenn, Milton, Congressman 11
Grant, Luda 1, 63, 65
-- See also Rusak Luda
Gutkin, Genadzi 37
Haberle, Joan, State Secretary of New Jersey 21
Heinz, John , Senator 36
Heniyush (Hienijuš), Larysa 37
Hoagland, Barbara 42, 134
Hollenbeck, Harold, Congressman 11
Hrycuk, O. III
Hutyrchyk, Rahnieda 23
Jacevich, Katsia 8, 37

Janis, Stefan 45, 160
Jarashevich, Klava 20
Jasień, Siarhiej 10, 27, 38
-- See also Zaprudnik Jan
Javits, Jacob K., Senator 36
Jeviets, Arkadz 7, 9
Jordanoff, Nick 28, 29, 63, 64
Kalada, Irene 29
Kalosha, Kastus 37
Kaminkow, Valentina 8
Karanieuski, Helia 8
Kasiak, John 19
-- See also Kosiak John
Kaval, Nina 19
Kavyl, Mikhas (Leshchanaka, Jazep) 27
Kazak, Ihar 1, 183
Kazan, E. & S. III
Kazura, Maryja 49, 52
Kazura, Mr. & Mrs. 49
Kean, Tom, Governor 45, 51, 53, 54, 69, 70, 71
Kemp, Jack, Congressman 36
Kennedy, Ted, Senator 36
King Helen 1, III
-- See also Silwanowicz Helen
Kipel, Alice III, 22, 29
Kipel, George III, 23, 50
Kipel, Vitaut III, XIII, XIV, 1, 6, 10, 11, 19, 24, 25, 29, 30, 33, 35, 38, 39, 42, 43, 44, 46, 49, 50, 51, 52, 53, 57, 67, 68, 70, 75
Kipel, Zora 10, 49, 50, 51, 52, 54, 56, 70, 178
Kit, Barys 7
Klakotski, M. III
Kolba, Tamara 10, 15, 51, 52, 53, 56, 76
-- See also St. Tamara, Stahanovich Tamara
Korbut, Olga 47
Kosciuk, Renia 8
Kosiak (also, Kasiak), John (Ivan) 66
Kosowski, L. III
Krasouskaya, I. III
Kreceuski Foundation III
Kuczura, A. & H. III
Kuczura, Halina 62
Kudasow, Nadja 1, 10, 29, 32, 41, 44, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 62
-- See also Rahalewich Nadja, Zaprudnik Nadja
Kupala, Janka (Yanka) 178
Kuzmitskaia, A. III
Labatsevich, Ihar , Rev. 1
Lanman, Sandra 39, 83, 131
Lapitzki, Mikalaj, Rev. 66
Lapitzki, Valentina 8
Lautenberg, Frank, Senator 50
Leshchanka, Jazep 178
Ledesma, Ann 40, 158
Leusner, Donna 44, 159
Lewczuk, Vila 9
Lichten, Joseph 74
Lirini, Rudy 42, 134
Litarowich, Elizabeth III, 1, 8, 49, 52
Litarowich, Ludmila 8
Litarowich, Maria 8
Lukashevich, Volha 37, 38
Lysiuk, Eugene 21, 22, 23
Machniuk, Aleh 9, 32, 57, 60
Machniuk, Ludmila 8, 32, 56
Machniuk, Nona 8, 15
Malashevich, Zh. III
Markouskaja (also, Markousky), Liza III, 20
Martynovich, Alex 32
Metzenbaum, Howard , Senator 36
Mialentsiyeu, Alimp 7
Mierlak, A. III
Mierlak, Vincent 50
Mikulski, Barbara, Congresswoman 36
Minish, Joseph, Congressman 11
Miranovich, Piotra 57
Moynihan, Daniel, Senator 36
Mozyleva, Iryna 9
Naumiuk, Uladzimir 17
Nestor, Auhien 19

Novak, Valery 37
Orechwa, Y. & A. III
Orsa, Alla 20
-- See also Orsa - Romano Alla, Romano Alla
Orsa, Halina 20
Orsa-Romano, Alla III, 1, 4, 19, 23
Padleski, Andrus 1
Pashkevich, Eva 29
Patten, Edward, Congressman 11
Pen (Penionchik) 57
Percy, Charles, Senator 36
Petroff, Jane 41, 133
Phillips, Hanna 55
Phipps, Janice 45, 46, 160
Pietysh, Halia 8
Pituhska, E. III
Prantsevich, A. & V. III
Radziwill family 15
Ragula (brother and sister) 19
Rahalewicz, Irene 1, 31, 33, 49, 51, 54, 56, 60, 61, 62, 66
-- See also Dutko Irene, Rahalewicz-Dutko Irene
Rahalewicz, Laura 49, 53
Rahalewicz, Mikhal 60, 61
Rahalewicz, Nadja 1
-- See also Kudasow Nadja, Zaprudnik Nadja
Rahalewicz, Siarhei (Serge) 48, 49, 54, 61
Rahalewicz, Tamara 60
Rahalewicz, Valentina 16, 32, 48, 54
Rahalewicz-Dutko, Irene 1, 51, 63, 66, 67
-- See also Dutko Irene, Rahalewicz Irene
Rakuc, W. & L. III
Ravienski, Mikola XIII
Reagan, Ronald, President 11, 69, 135, 170
Reznikova, Katsia 68
Rich, Vera 37
Richer, Steven 54, 58, 71
Rinaldo, Matthew J., Congressman 11, 36
Rodino, Peter, Congressman 11, 36
Roe, Robert, Congressman 11
Romano, Alla 20, 22, 23, 64, 65
-- See also Orsa Alla, Orsa-Romano Alla
Romano, Frank 19
Romano, K. & K. III
Romano, Paval III, 40, 51
Rudek, Ludmila 8
Rudek, Marguerita 8
Rusak, Halina 10, 12, 24, 28, 29, 40, 41, 42, 43, 49, 51, 52, 54, 56, 62, 63, 66, 68, 178
Rusak, Luda 1, 29, 41
-- See also Grant Luda
Rusak, Natalia 1, 12, 23, 50, 52,
-- See also Gernat Natalia
Rusak, Vasil 40, 41, 49, 54, 56, 178
Rusak, Uladzimier 49, 61
Ryzy, P. & L. III
Savionak, Apalonja 32
Schwed, Michael 23
Sankovitch, A. III
Sapiezynski, J. III
Semionow, Alexandra (Shura) 49, 56
Semionow, Raina 50
Shabowich, S. III
Shchors, Barys 8-9, 66
Sheridan, Thomas 1
Shukeloyts, Anton 51
Shulzytski, Alexandra 8
Shumski, Stasia 8
Shust, Mikola 55
Shybut, J. III
Sielakh-Kachanski, Viachaslau 7, 9
Sienko, M. &. V. III
Silwanowicz, Alex 1, 10, 24, 32
Silwanowicz, Andrew III
Silwanowicz, Anthony III
Silwanowicz, Helen 1, 16
-- See also King Helen
Silwanowicz, Irene 16, 23
-- See also Bowers Irene

Silwanowicz, Nina 1
Skauronski, Auhien 9
Sniezko, N. &. V. III
Spero, Bette 40, 43, 132, 135
Stahanovich, Tamara III, 39, 56
-- See also Kolba Tamara, St. Tamara
Stankevich, George 32
Stankevich, Raisa (Raya) 22, 29, 32, 33, 34, 48, 51, 54, 56
Stankevich, Stanislau 33, 34
Stankevich, Zinaida 47
Stankievich, Walter III, 25
St. Tamara
-- See also Kolba Tamara, Stahanovich Tamara
Surak, Leon III, 72, 73
Tank, Maksim 6
Tokajuk, Andrej 9
Toporek, Jack 58
Troicki, Maria 8
Tryhubovich, Serge 68
Tulejka, Michael (Mikhas) 19
Tumash, Vitaut Jr. 50, 53
Tumash, Vitaut, Sr. 74
Uriwski, Katherine 15
Vantsevich, V. III
Vysotski, Pasha 8
Warancow, Tamara 1, 8
Warancow, Halina 8
Weck, Fred 24, 28, 37, 58, 95
Weresow, Dzimitry 7, 9, 20
Williams, Harrison, Senator 11, 36
Winicki, J. & K. III
Wojciechowski (also, Vajciachouski), Ksienafont 66
Wojciechowski, Valia 8
Wojtenko children 39
Wojtenko, Leon 23, 50
Wojtenko, Maryja 8
Worobey, C. & M. III
Yanishchyts, Zhenia 38
Yautukhovich, Ina 9
Yurevich, Liavon III, XIV
Zacharkiewicz, Nadzia 60
Zankavich, Ira 8
Zankavich, Nadzia 1, 8
Zaprudnik, Jan (Yanka) III, XIII, XIV, 1, 19, 20, 23, 34, 42, 59, 75, 179
-- See also Jasien Siarhiej
Zaprudnik, Nadja III, 1, 59
-- See also Kudasow Nadja, Rahalewich Nadja
Zaprudnik, Nina 22, 29, 64
Zaprudnik, Vera III, 1, 64
Zaprudnik-Winter, J. & N. III
Zarechnaya, Sviatlana 37
Zgirski, Nina 32, 49
Zhylinskaya, Irene 9
Zubkovich, Elza 20

ПАКАЗЬНІК ПРОЗЬВІШЧАЎ

Абрамчык, Ніна 108
Адамовіч, Антон 85
Азарка, Іра 110, 117
Азарка, Юрка 97, 99, 107, 115
Айело, Стывэн Р. 136
Акула Кастусь, 110, 131, 180
Альхоўскі, Іван 151
Андраюк, Эля 167
Андрусышын, Багдан (Данчык) 106, 124, 130
Андрусышына, Юля 110, 116, 129, 139, 167
Анцута, Ус. 110
Арсеньнева, Натальля 103, 124, 129
Арцішэнка, Жорж 99
Арцюшэнка, Ларыса 107
Арцюшэнка, Соня 108
Арэхвы, Ю. і А. III
Багдановіч, Максім 125
Бакуновіч, Люда III
Барбра Г, 133
Бартуль, А. 117
-- гл. такс. Бартуль-Зінкевіч А.
Бартуль, Вера 110, 118
Бартуль Ф. і Н. Ламанна III
Бартуль, Францішак 117
Бартуль-Зінкевіч, Аня 107, 117
-- гл. такс. Бартуль Аня
Баршчай, Вадзім 129
Барысавец, Н. 108
Барысавец, Ксавэр 89, 90, 95, 97, 105, 106, 113, 117
Баўэрс, Ірэна III
-- гл. такс. Сільвановіч Ірэна
Бахар, Галіна, III, 142, 145, 146
Бахар, Міхась 93, 95, 99, 113, 43, 166
Башковіч Л. III
Беленіс, Людвіка 129
Блін, Пётар 106
Блюм, Каця 167
Бойчук, Ганна (Аня) 99, 107, 139
Бойчук, Марыя 107, 142
Бокад, Ўолтэр 95
Брадлей, Біл, сэнатар133, 142, 173
Брадлей, Бэтсы 135
Бруцкі, Іван 100
Брынкевіч, Галіна 167
Брэжнева, Ганна 106
Бубешка, Сьцяпан XV
Будзька, Часлаў XVIII
Бураўкін, Генадзь 167
Бурджыё, Джэйн, сакратар штату Нью Джэрзі 159
Бутэрворт, Іда 162
Буш, Джордж, ст., XVII, 176
Бычкоўскі, Дзьмітры 106
Бэйтсан, Грэгары 176
Бэрд, Томас Э. III, 79
Бэрн, Брэндан, губэрнатар 94, 124, 25, 131, 133, 139, 140, 142, 43, 149, 153, 154, 158, 164, 68 171
Вайцяхоўская, Надзя 108
Вайцяхоўскі, Ксенафонт 165
Валюкевіч, В. 109
Валюкевіч, Л. 109
Ванцэвічы, У. і С. III
Варанцова, Тамара 79
Варонка, Язэп XV
Васілеўскі, В. 109
Васілеўскі, Л. 109
Васілеўскі, П. 109
Вах, М. 106
Верабеі, К. і М. III
Верабей, Кастусь 107, 120, 181
Верабей, Марыя 107
Верасаў, Дзімітры 91, 103, 106, 113, 118
Вініцкі, Яраслаў 167
Вініцкія, Я. і К. III
Войтанка, А.117
Войтанка, Ганна 106
Войтанка, Лена 120, 181
Войтанка, Лявон 107, 142
Войтанка, Марыя 108

Войтанка, Р. 117
Войтанка, Э. 117
Выссоцкая, Паша 108
Вярцінскі, Анатоль 106-107
Г., Барбара 135
Гайдук, Мікалай 119
Гайшун, Лена 92, 107
Гайшун, Каця 107
Галубовіч, Л. 107
Гардзіенка, Алег 180
Геніюш, Ларыса 124, 126, 128
Гергард, Вірджынія 108
Гернат, Натальля 79
-- гл. такс. Русак Натальля
Гіль (Ярашэвіч), Клава 95
Грант, Люда 79
-- гл. такс. Русак Люда
Груша, Аўген 119
Грыцук, В. III
Грыцук, Ю. 117
Грэбень, Мікалай 167
Гуткін, Генадзь 126
Гутырчык, Рагнеда 107
Гэтман, С. 107
Гэтман, Таня 105, 167
Даніловіч, Антон 165
Данілюк, Барыс 79, 105, 108
Данілюк, Ліда 110
Дарашэвіч, Гая 108
-- гл. такс. Тэдонэ Гая
Дашкевіч, Каця 108
Дашкевіч, Кацярына 108
Дашкевіч, Юрка 120, 128, 181
Джорданаў, Нік (Нікалай) 104, 105
Дзямешчык, Валянцін 91
Дзямешчык, Тацьцяна 91
Дзяркач, Барбара 108
Драздоўская, С. 117, 120, 181
Драздоўскі, Пётра, 120, 181
Драздоўскія, 117
Дубаневіч, Вольга 95
Дубінін, Алекс 110
Дубовік, Л. III
Дубяга, Алег 97
Дубяга, Жэня 143
Дунец, Уладзімер 94
Дутко, Мікалай 79, 160, 167
Дутко, Ірэна 79, 160, 167, 173
-- гл. такс. Рагалевіч Ірэна, Рагалевіч-Дутко Ірэна
Дутко, Тамара 144, 167
Дэмковіч, М. III
Евец, Аркадзь 88, 91, 88
Жамойды (сям'я) 110
Жамойда, Сымон 106, 107
Жыдовіч, Язэп 108
Жызьнеўская, Еўдакія 129
Жылінская, Ірэна
-- гл. Цупрык Ірэна
Заморская, Вера 108, 118
Занкавіч, Жэня 107
Занкавіч, Іра 107
Занкавіч, Леанора 107
Занкавіч, Надзя 79, 108, 149
Занковіч, А. III
Запруднік, Вера III, 79, 108
Запруднік, Надзя III, 79, 149
-- гл. такс. Кудасава Надзя, Рагалевіч Надзя
Запруднік, Ніна 97, 99, 109, 117, 118
Запруднік, Янка III, XV, XVII, 77, 89, 91, 93, 95, 99, 110, 115, 118, 132, 118, 134, 146, 180, 181
-- гл. такс. Ясень Сяргей
Запруднік-Ўінтэры, Дж. і Н. III
Зарэчная, Сьвятлана 126
Захаркевіч, Н.151
Згірская, Ніна 116, 120, 128, 162, 167
Золак, Янка 180
Зубковіч, Эльза 92
Каваленка, Маруся 109
Каваль, Ніна 93
Кавыль, Міхась (Лешчанка Язэп) 103, 104, 166
Кажан, А. III
Кажура, Альгерд 107, 142
Кажура, Марыя 139, 144

Кажуры (спадарства), 141
Казак, Ігар 79
Казьлякоўскі, Міхась 99, 106
Казьлякоўскі, Язэп 110
Калотка, Аляксандар XVI
Калоша, Кастусь 100, 126
Калюцік, Яраслаў 110
Каляда, Ірэна 95, 104, 118
Камінкова, Валянціна 108, 167
Кананчук, Алена 100, 109
Кананчук, Галіна 108
Карагер, Джозэф 115, 118,128
Каранеўская , В. 117
Каранеўская, Галіна 106, 117, 120, 181
Каранеўская, Стэфанія 117, 120, 161, 181
Картэр, Джымі, прэзыдэнт 118, 123, 133
Касоўская, Л. III
Касьцюк, Ірына 106, 117
Касьцюк, Ліля 107, 117
Касьцюк, Рэня 90, 108, 115
Касяк, Іван 89, 91, 165
Качанская, Аксана 90
Кейн, Том, губэрнатар 142, 143, 146, 147, 156, 160, 171
Кендыш, Мікола 110
Кердаско, Дж. 135
Кінг, Лена III, 79
-- гл. такс. Сільвановіч Лена
Кіпелі, Ю. і Л. III
Кіпель Алеся III, 75, 107, 117, 124
Кіпель, Вітаўт III, XIV, XVII, 79, 82, 87, 94, 99, 100, 110, 113, 114, 118, 116, 121, 123, 125, 126, 130, 131, 132, 133, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 146, 149, 152, 155, 158, 168, 171, 180
Кіпель, Зора XVII, 82, 116, 117, 120, 138, 139, 141, 143, 144, 152, 170, 180, 181
Кіпель, Юрка III, 107, 110, 115, 127, 130, 142, 164
Кіт, Барыс 89
Клакоцкі, М. III
Клёнаў, Андрэй 110
Кольба, Тамара 99, 100, 117, 119, 120, 131, 141, 143, 144, 145, 152, 162, 167
-- гл. такс. Стагановіч Тамара, Стагановіч-Кольба Тамара, Ст. Тамара,
Конюх, Пётра 101, 103, 106, 113, 118
Красоўская, І. III
Круглінскі, Фрэнк 135
Кудасава, Надзя 79, 100, 106, 110, 116, 120, 126, 128, 131, 132, 138, 139, 140, 141, 143 ,144, 145, 146, 148, 152, 155, 158, 159, 162, 163, 167
-- гл. такс. Запруднік Надзя, Рагалевіч Надзя
Кузьміцкая, А. III
Купава, Мікола 153
Купала, Янка 180
Купэрштох, Арон
-- гл. Клёнаў Андрэй
Кучура, Галіна 148, 152
Кучуры, А. і Г. III
Лабацэвіч, Ігар, а. 79
Лазарус, Эма 137
Лан, Дональд, сакратар штату Нью Джэрзі 125
Ланмэн, Сэндра 87
Лапіцкая, Валянціна 106, 108
Лапіцкі, Мікалай, а. 94
Леўчук, Віла 91, 107
Літаровіч, Ліза III, 79, 90, 100, 108, 117, 121, 139, 141, 143, 160, 167, 181
Літаровіч, Людміла 90, 106, 108, 167
Літаровіч, Маргарыта 107
Літаровіч, Марыя 108
Літаровіч, Натальля 107
Літаровіч, Уладзімер 106
Ліхтэн, Юзэф 176
Лукашэвіч, Вольга 127, 128

Лысюк, Аліна 108, 120, 181
Лысюк, Аўген 97, 99, 107, 117
Лысюк, Л. 117
Лысюк, П. 107
МакДэрмат, Вольга 126
Малашэвіч, Ж. III
Манцывода, Міхась 106
Маркевіч, Антон 100, 110
Маркез, Р. 108
Маркоўская, Ліза III, 95,108, 118
Мароўская, М. 107
Мароўская, С. 107
Мартын, 143
Мартыновіч, Алекс 117, 130
Маскрофт, Малінда 108
Маталыцкая, А. 108
Маталыцкая, Л. 108
Махнюк, Алег 106, 110, 151, 167
Махнюк, Аліса 107, 167
Махнюк, Людміла 90, 99, 106, 108, 110, 116, 117, 148, 167
Махнюк, Нона 106, 108, 117
Мельяновіч, Васіль 100
Мельяновіч-Трылер, Оля 129
Мерляк, А. III
Мерляк, Вінцусь 142
Міpановіч, Пётра 110, 149
Місіюк, Таня 167
Міцкевіч, М. 117, 120, 181
Мозылева, Ірына 91
Мэрдзер, Ірэна 167
Мэсынджэр, Філіс 131
Мяжэвіч, Віктар 110
Наумчык, Дэбі 107
Наумчык, Жорж 99, 106, 163
Наумчык, Марыя 167
Наумчык, Сьцяпан 106
Наумчык, Элізабэт 107
Нікан, Мікола 119
Ніксан, Рычард XVII
Новак, Валеры 126, 141
Норык, Элеанора 110
Нэстар, Аўген 93
Нядзьвецкі, Пётра 90
Орса, Ала 79, 103 106, 116, 142
-- гл. такс. Орса-Романо Ала, Романо Ала, 77
Орса, Галіна 108, 118
Орса, Ніна 106
Орса-Романо, Ала III, 79, 81, 107, 108, 118, 144
-- гл. такс. Орса Ала, Романо Ала
Падлескі, Андрусь 79
Палюховіч, Міхась 106
Пануцэвіч, Іра 129
Патапенка, В. 109
Пашкевіч, Эва 100, 108, 117
Петыш, Гэля 90, 108
Пітушка, Э. III
Платонаў, Уладзімер 167
Плісік, Л. 108
Пранцэвічы, А. і В. III
Пранчак, Леанід 80
Пунтус, Ўільям 100
Пэн (раней Пеніёнчык) 153
Равенскі, Мікола 113
Рагалевіч, Валентына 117, 120, 129, 139, 167, 181
Рагалевіч, Ірэна 79, 95, 99, 102, 104, 110, 117, 124, 127, 137, 141, 143, 145, 147, 148, 165
-- гл. такс. Дутко Іэна, Рагалевіч-Дутко Ірэна
Рагалевіч, Лора 117, 141, 144, 146, 159
Рагалевіч, М. (Майкл) 117
Рагалевіч, Міхаль 151
Рагалевіч, Надзя 79
-- гл. такс. Запруднік Надзя, Кудасава Надзя
Рагалевіч, Сяргей 117, 142, 151
Рагалевіч-Дутко, Ірэна 143, 153, 156, 165
-- гл. такс. Дутко Ірэна, Рагалевіч Ірэна

Рамук, Вера 100
Ракуці, У. і Л. III
Романо, Ала 96, 97, 99, 104, 105, 106, 116, 142, 156
-- гл. такс. Орса Ала, Орса-Романо Ала
Романы, К. і К. III
Романо, Павал III, 107
Романо, Франк 93, 99,
Рудак, Ліза 108
Рудак, Людміла 106
Рудак, Маргарэта 106
Рудзінскі, Лёня 95, 107, 108, 156
Русак, Васіль 99, 128, 132, 141, 147, 155, 158, 173
Русак, Галіна 75, 95, 99, 104, 105, 110, 115, 121, 126, 127, 128, 131, 132, 134, 137, 139, 141, 142, 143, 144, 147, 148, 152, 156, 158, 164, 171
Русак, Люда 107, 117, 132
-- гл. такс. Грант Люда
Русак, Наталья (Ната) 107, 130, 139, 142, 145, 146
-- гл. такс. Гернат Наталья
Русак, Таіса 100
Русак, Уладзімер 117, 120, 142, 151, 181
Рыжыя, П. і Л. III
Рыч, Вера 107, 126
Рычэр, Стывэн 153, 172
Рэзьнікава, Каця 168
Рэйган, Рональд, прэзыдэнт 137, 173, 174
Савёнак, Апалёнія 114, 117, 129
Савока, В. 107
Сакалоўскі, Уладзімір 167
Сапежынскі, Я. III
Селях-Качанскі, Вячаслаў 88, 90, 91
Сенька, Міхась 110
Сенькі, М. і В. III
Сільвановіч, Алекс 82, 83, 116, 167
Сільвановіч, Андрэй III
Сльвановіч, Антон III
Сільвановіч, Ірэна 107
-- гл. такс. Баўэрс Ірэна
Сільвановіч, Лена 79, 107
-- гл. такс. Кінг Лена
Сільвановіч, Ніна 79, 120, 181
Сітнік, Уладзімер 106
Сіцько, Маргарыта 106
Сіцько, Мікалай 106
Скаўронскі, Аўген 91, 167
Спэро, Бэты 128, 131, 132
Стагановіч, Аляксандар, мал. 110
Стагановіч, Аляксандар, стар. 119
Стагановіч-Кольба, Тамара 119, 130, 131, 157
-- гл. такс. Кольба Тамара, Стагановіч Тамара, Ст. Тамара
Стагановіч, Крыстына 110, 117
Стагановіч, Лявон 130, 164
Стагановіч, Марыя 117, 119 120, 128, 167, 181
Стагановіч, Тамара III, 75, 95, 96, 110, 107, 117, 141, 142, 147
-- гл. такс. Кольба Тамара, Стагановіч-Кольба Тамара
Стагановіч, Юрка 110, 117
Станкевіч, Вячаслаў (Вячка) 101
Станкевіч, Зінаіда 117, 119, 130, 138
Станкевіч, Раіса. 93, 97, 100, 106, 117, 119, 127, 136, 143, 148
Станкевіч, Станіслаў 180,181
Станкевіч, Юрка 110
Станкевіч, Я. 110
Станкевічы, В. і Дж. III
Стоўн, Э. 102
Стрэчань, Мікалай 108, 111, 113
Ст. Тамара, 110, 117, 119, 127, 131, 148
-- гл. такс. Кольба Тамара, Стагановіч-Кольба Тамара, Стагановіч Тамара
Сурвілла, Івонка 110, 167
Сьміт, Ўільям 126
Сьнежкі, М. і В. III
Сямёнава, Шура 106, 138, 139, 141, 147, 149

Сямёнава, Раіна 108, 142, 154
Сяргіевіч, Э. 95
Такаюк, Андрэй 91
Танк, Максім 88
Тапорэк, Джэк 153, 154
Трусэвічы (спадарства) 117
Трыгубовіч, Валянціна 79
Трыгубовіч, Сяргей 168
Трэмблі, Лена 99, 106, 117
Тулейка, Міхась 91, 93
Тумаш, Вітаўт, мал. 79, 110, 117, 142
Тумаш, Вітаўт, стар. 82, 126, 176
Тумаш, Ксеня 110
Тумаш, Яраслава (Яра), 110 124
Тэдонэ, Гая 118
-- гл. такс. Дарашэвіч Гая
Урыўская, Хрысьціна 167
Ўэк, Фрэд 95, 99, 102, 104, 126, 154
Флёрыё, Джым, губэрнатар 143, 173
Форд, Джэральд Р. , прэзыдэнт 102, 103
Ханенкі, Я. і Л. III
Хмура, Натальля 107
Церпіцкая, Жэня (Аўгеньня) 106, 117, 120, 118, 181
Церпіцкая, Ніла 106, 110, 117
Церпіцкі, Віталі 99, 108
Церпіцкія, В. і І. III
Цупрык, Ірэна 91
Цупрык, Робэрт 79
Цыган, Янка 106
Чабатарэвіч, Віктар 90
Чарапанскія, А. і І. III
Чарапук, Антон XV
Чарапук, Янка XV
Шабовіч, С. III
Шак, Э. 95
Шастакоўская, Разалія 108
Швэд, Міхась 107
Шопэнгаўэр, Артур 85
Шостак, Алесь 100
Шудзейка, Валянціна 99, 110, 116
Шукелайць, Антон 98, 120, 143
Шульжыцкая, Аляксандра 108
Шумская, Стася 108
Шурак, Леанід III, 110, 173
Шуст, Мікола 128, 129, 147
Шчорс, Барыс 90, 164
Шчорс, Мікалай 90
Шыбут, Я. III
Шэрыдан, Томас 79
Юрэвіч, Л. III
Янішчыц, Жэня 127
Яноўскі, Аляксандар, а. 130
Ярашэвіч, Клава 95
Ясень, Сяргей 103, 104, 128
-- гл. такс. Запруднік Янка
Яўтуховіч, Іна 91
Яцэвіч, Данута 110
Яцэвіч, Каця 108, 107, 108
Яцэвіч, Ліля 107

FOR FURTHER READING

- Kipel, Vitaut. Belarusans in the United States. Lanham – New – York – London: University Press of America, 1998.
- Kipel, Vitaut, and Zora Kipel. Belarusian Publishing in the West. A Bibliography. New York -- Warsaw: BINiM. 2006. Belarus Digest (**http://belarusdigest.com**).
- Belarusian Rview (**http://www.belarusianreview.org**).
- Kipel, Vitaut, and Zora Kipel, eds. Byelorussian Statehood. Reader and Bibliography. New York: BINiM. 1988.
- Silitski, Vitali, and Jan Zaprudnik. Historical Dictionary of Belarus. 2nd ed. Lanham, MD – Toronto – Plymouth, UK: The Scarecrow Press, 2007.
- Zaprudnik, Jan. "Belarus: In search of national identity between 1986 and 2000," in: Elena A. Korosteleva et al., eds. Contemporary Belarus. Between democracy and dictatorship. London and New York: Routledge Curzon, 2003, p. 112-124.
- Zaprudnik, Jan. Belarusan Artists Abroad. Commemorative Album on the Twenty Five Annual Exhibitions of Belarusan Arts and Crafts at the Belarusan Community Center, South River, N.J. (1973- 1997). Bridgewater, NJ, 2000.
- Zaprudnik, Jan. "Belarus," in: Helen Fedor, ed. Belarus and Moldova. Country Studies Washington, D.C.:Library of Congress, 1995, p. 1-91.
- Zaprudnik , Jan. "Development of Belarusian National Identity and Its Influence on Belarus's Foreign Policy Orientation," in: Roman Szporluk, ed. National Indentity and Ethnicity in Russia and the New States of Eurasia. New York: M.E. Sharpe, 1994, p.129-149.
- Zaprudnik, Jan. Belarus: At a Crossroads in History. Boulder, CO: Westview Press, 1993.
- Zaprudnik, Jan. "Belorussia and the Belorussians," in: Zev Katz, et al., eds. Handbook of Major Soviet Nationalities. New York: Free Press, 1975, p. 49-71.

ДЛЯ ДАЛЕЙШАГА ЧЫТАНЬНЯ

- БЕЛАРУС. Літаратурны альманах беларускіх пісьменьнікаў замежжа. Гадавік. Выдаецца ў Нью Ёрку са жніўня 2007 г. Ілюстраваны. Марат Клакоцкі – заснавальнік і выдавец.
- Беларуска-Амерыканскі культурны дыялог: стратэгія развіцця. Любоў Уладыкоўская (гал. рэд.) і інш. Мн.: "Тэсей", 2012. 208с., іл.
- Беларуская мэмуарыстыка на эміграцыі. Лявон Юрэвіч – уклад. Нью Ёрк: БІНіМ, 1999. 361 с.
- Гардзіенка, Алег. Беларускі Кангрэсавы Камітэт Амэрыкі (БККА). Смаленск: БІНіМ. 2009. 428 с., іл.
- З гісторыяй на "Вы": Артыкулы, дакументы, успаміны. Выпуск трэці. Янка Запруднік – уклад. і ўводнае слова. Мн.: Маст. літ., 1994. 347 с., іл.
- Кіпель, Вітаўт. Беларусы ў ЗША. Мн.: "Полымя", 1993. 348 с.
- Кіпель, Вітаўт і Зора Кіпель. Беларускі друк на Захадзе. Бібліяграфія. Пад рэдакцыяй Юрася Гарбінскага й Лявона Юрэвіча. Нью Ёрк – Варшава: БІНіМ, 2006. 841 с.
- Лапіцкі, Мікалай. У служэньні Богу й Беларусі. Юры Гарбінскі – уклад., прадм., камэнт. Нью Ёрк – Варшава: БІНіМ, 2005. 672 с., іл.
- Макмілін, Арнольд. Беларуская літаратура дыяспары. Мн.: "Тэхнапрынт", 2004. 440 с.
- Пранчак, Леанід. Беларуская Амерыка. Мн.: Полымя, 1994. 415 с., іл.
- Туга па радзіме: Паэзія беларускай эміграцыі. Барыс Сачанка – уклад., прадмова і біяграф.даведкі. Мн.: Маст. літ., 1992. 639 с., іл.
- Юрэвіч, Лявон. Жанры. Мн.: "Беларускі кнігазбор", 2013. 528 с., іл.
- Юрэвіч, Лявон. Мэмуары на эміграцыі. Крыніцазнаўчае дасьледаваньне. Мн.: "Беларускі кнігазбор". 2005. 330 с.
- Юрэвіч, Лявон. Летапісны звод сусьвету Чалавека Сьведамага: Гісторыя газэтаў "Бацькаўшчына" й "Беларус" (1947 – 2000). Мн.: "Беларускі кнігазбор", 2006. 254 с.
- Юрэвіч, Лявон. Літаратурны рух на эміграцыі. Мн: Беларускі Гістарычны Агляд, 2002.242 с., іл.
- Юрэвіч, Лявон. Шматгалосы эпісталярыум. Гісторыя людзей і ідэй эміграцыі ў ліставанні.Мн.: "Беларускі кнігазбор", 2012. 660 с., іл.

A Retrospection

ВІТАЕМ ЛІДЭРАЎ БЕЛАРУСКАГА

During the Cold War years, in the epochal struggle of the democratic world with Communist dictatorship, various forces participated -- clandestine and open; national, communal, and individual; political and cultural. In this multifarious fight, the Belarusian post-WWII diaspora in the United States fulfilled its own key, historic role, whose cultural and political aspects are the subject of this book. The book's author lived in the West during the entire Cold War period and was actively engaged in social, political, and academic forums. Prominent among these were the thirty-seven years he spent as a journalist and editor at Radio Liberty's Belarusian Service. All of this contributed to the intimate knowledge of the events he describes.

Prof. Thomas E. Bird

Найлепшы помнік, які можна было стварыць сотням харыстаў, танцораў, народных умельцаў ды арганізатараў фэстываляў і выставак – пашыральнікам у Амэрыцы веды пра Беларусь.

Др. Вітаўт Кіпель

*Маляўнічая панарама культурна-палітычнай дзейнасьці беларускай дыяспары ў Злучаных Штатах...
Усьведамленьне значнасьці гэтай працы надавала моцы й змагарам за дзяржаўную незалежнасьць Бацькаўшчыны ў самой Беларусі.*

Валянціна Трыгубовіч, мастацтвазнаўца

JAN ZAPRUDNIK (born in Belarus, 1926) is a graduate of the Catholic University of Louvain, Belgium (1954), and holds a doctorate in history from New York University (1969). He spent 37 years with Radio Liberty's Belarusian Service as a correspondent, producer and editor. Dr. Zaprudnik also taught the history of Russia and the Soviet Union at Queens College of the City University of New York (1971-1975), and history and politics of Belarus at the Harriman Institute of Columbia University (1994). Among his published books are "BELARUS. At a Crossroads in History" (1993) and "Historical Dictionary of Belarus" (1998; second edition, together with Vitali Silitski, 2007). He was an active participant in many of the events described in this book.

ЯНКА ЗАПРУДНІК (да травеня 1945 г. Сяргей Вільчыцкі) нарадзіўся 9 жніўня 1926 г. у мястэчку Мір. Выехаў з Бацькаўшчыны ў чэрвені 1944 году. У 1954 г. скончыў гістарычны факультэт Лювэнскага Ўнівэрсытэту ў Бэльгіі. Трыццаць сем гадоў адпрацаваў журналістам/рэдактарам/прадусэрам Беларускай рэдакцыі радыё "Свабода". Атрымаў дактарат з гісторыі ў Ньюёрскім Унівэрсытэце (1969). Выкладаў гісторыю Расеі й Савецкага Саюзу ў Кўінскім каледжы Ньюёрскага Гарадзкога Ўнівэрсытэту (1971-1975), а таксама гісторыю й палітыку Беларусі ў Гарыманаўскім Інстытуце Калюмбійскага Ўнівэрсытэту (1994). На пэнсіі з 1991 году. Аўтар кнігаў "Belarus: At a Crossroads in History" (1993); "Беларусь на гістарычных скрыжаваннях" (Менск, 1996); "Historical Dictionary of Belarus"(1998; 2-е выданьне ў суаўтарстве зь Віталем Сіліцкім выйшла ў 2007 г.). Быў актыўным удзельнікам шмат якіх падзеяў, апісваных у гэтай кнізе.

Jan Zaprudnik ◆ **BELARUSIAN FESTIVALS & EXHIBITIONS IN NEW JERSEY**